

Quatre-Bras en Waterloo

<https://hdl.handle.net/1874/237207>

mm14164

Det 120-245

QUATRE-BRAS

EN

WATERLOO

DOOR

W. J. KNOOP,

GEPENSIONEERD LUITENANT-GENERAAL.

FEEST-UITGAAF.

SCHIEDAM,
H. A. M. ROELANTS.
1890

Prijs: VIJFTIEN CENTS.

Bij 50 Ex. f 6,00 - 100 Ex. f 11.50 - 250 Ex. f 26.60 - 500 Ex. f 50,00 - 1000 Ex. f 93.75.

Z. M. KONING WILLEM II.

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2942 483 9

QUATRE-BRAS

EN

WATERLOO

DOOR

W. J. KNOOP,

GEPENSIONEERD LUITENANT-GENERAAL.

FEEST-UITGAAF.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT
COLL. THOMASSE

SCHIEDAM,
H. A. M. ROELANTS.
1890.

VOORWOORD.

Hooggeachte Heer en Vriend! Mijn gezondheid laat mij niet toe om veel te schrijven; maar, natuurlijk kan ik niet anders dan met groot genoegen Uw vereerend verzoek tot het schrijven van een Voorwoord voor een goedkoope Volks-editie van „Quatre-Bras en Waterloo” aannemen. Beschouw dit weinige als zoodanig; zoo eenvoudig mogelijk, geen groote woorden.

t.t.

W. J. KNOOP.

DEN HAAG, 1 Junij 1890.

QUATRE-BRAS EN WATERLOO.

Er zijn in de geschiedenis jaartallen en namen, die meer dan anderen een diepen indruk op de gemoederen der menschen blijven maken, omdat zij herinneren aan grootsche, buitengewone gebeurtenissen: gebeurtenissen, die den gewichtigsten invloed op het lot van het menschedom hebben uitgeoefend, en de wereld van gedaante hebben doen veranderen. Zoo zullen het jaartal 1815 en de naam Waterloo ons nooit onverschillig en koel laten; want zij brengen ons een kampstrijd in de herinnering, zoo bloedig, zoo grootsch, zoo heldhaftig gestreden, zoo onvergetelijk door de groote mannen, die daar optraden, door de gewichtige belangen, die daar op het spel stonden, door de gevolgen aan de uitkomst van dien strijd verbonden, dat de wereldgeschiedenis er misschien het gelijke niet meer van oplevert. Noem Waterloo, en ieder stelt zich dadelijk dien halfgod van den nieuweren tijd voor, de banden verbrekende, die hem kortstondig omgaven, opnieuw de keizerskroon op zijn schedel drukkende, opnieuw den kamp tegen geheel Europa aanvaardende; noem Waterloo, en gij verbeeldt u dat slagveld, waar Frankrijks krijgshaftige scharen, voortgestuwd door den wil van hun grooten veldheer, zich, evenals de woedende baren der zee, met onweerstaanbaar geweld storten op die bataillons van Wellington, die daar pal staan als vaste en sterke dijken der vrijheid; noem Waterloo, en gij herinnert u zoo vele dappere landgenooten, die op het slagveld met roem strenden, met zelfopoffering vielen; gij herinnert u dien Oranjevorst, die daar zijn bloed vergoot voor de vrijheid van Nederland, voor de onafhankelijkheid van Europa, en door zijn moed en zijne krijgseuend den luister verhoogde van een geslacht, dat zoo vele kampvechters voor de zaak des vaderlands heeft voortgebracht. Reeds bijna veertig jaren *) zijn verlopen sedert dien laatsten worstelstrijd tegen Napo-

leon, en toch is de herinnering daaraan nog zóó levendig in aller harten, alsof die strijd pas gisteren plaats had; en ieder onzer zegt het Da Costa na, wanneer hij zingt:

„t Kanon van Waterloo
Galmt in mijne ooren nog.”

Het is ons voornemen in de volgende bladen de krijgsgeschiedenis van dat altijd gedenkwaardige jaar 1815 in overzicht te nemen, en zonder ons te wagen aan een uitvoerig verhaal daarvan — te zeer boven onze krachten verheven, — ons te bepalen tot de beschouwing van enkele punten, die dienen kunnen om de kennis en beoordeeling dier gebeurtenissen algemeener en juistere te maken. Het is eene nieuwe poging, die wij wagen, om de krijgskennis meer onder onze landgenooten te verspreiden, en om iedereen in staat te stellen te beoordeelen, niet alleen dat zijne voorouders roemwaardig waren, maar ook waarom zij het zijn geweest.

De aanleiding tot dien arbeid vonden wij in de lezing der fransche vertaling van het bekende werk des heeren van Löben Sels, voor zoo ver den veldtocht van 1815 in de Nederlanden betreft *). De luit. kolon. van Löben Sels heeft door zijne bijdragen tot de krijgsgeschiedenis van Napoleon Bonaparte zich eene regtmatige aanspraak verworven op de achting en dankbaarheid zijner wapenbroeders en landgenooten; want in die bijdragen heeft hij met naauwgezette waarheid de roemrijke krijgsbedrijven opgeteekend van het hollandsche leger, in het tijdvak van het Fransche keizerrijk en in het jaar 1815. Zoo iets is bij ons eene zeldzaamheid; slechts schaars vindt men bij ons voorbeelden van goed geschreven krijgsgeschiedenissen; van juiste, waarheidlievende verhalen der door ons leger verrigte wapenfeiten; en het is eene wezenlijke oneer voor ons, dat daden en verrigtingen, die ons onmisken-

*) Men bedenke, dat het ongeveer 35 jaar geleden is dat dit geschreven werd.

* Précis de la campagne de 1815 dans les Pays-Bas etc. La Haye, Doorman, 1849.

baar tot roem verstrekt hebben, alleen door vreemdelingen zijn beschreven en opgeteekend. De luit-kolon. van Löben Sels maakt eene eervolle uitzondering op dien geest van laauwheid en onverschilligheid, die bij ons te algemeen is; hij, ten minste, heeft aan zijn vaderland de schatting van zijne talenten gebragt: hij heeft de eer van dat vaderland verdedigd: hij heeft medegewerkt tot de uitbreiding van onzen volksroem, en aan hem hebben wij het te danken, dat ook de vreemdeling weet, welk een gewichtig deel de nederlandsche krijgsmagt heeft gehad aan den laatsten worstelstrijd tegen Napoleon.

Het jaar 1814 had Napoleon, na heldhaftigen kamp, zien bezwijken voor de reusachtige overmagt zijner vijanden: de keizerlijke schepter was uit zijne handen gevallen, en weer was een Bourbon op Frankrijks troon verheven.

Voor den aandachtigen opmerker moest het intusschen spoedig blijkbaar zijn, hoe moeilijk het den nieuwen gebieders van Frankrijk zou vallen, het woelige, wispelturige volk, dat hij bestuurdde, aan rust en gehoorzaamheid te gewennen; en hoe de strijdige, geheel vijandige partijen, waarin de natie verdeeld was, de voortdurende regering van Lodewijk XVIII ten hoogste onzeker maakten. Die vorst toch was niet alléén in Frankrijk teruggekomen, maar met hem waren een aantal zijner getrouwe aanhangers wedergekeerd: vijanden en slagtoffers der omwenteling van 1789, bestrijders van hare beginselen, die zelfs het goede loochenden, dat zij had voortgebragt, en die in hun blinden waan alles weer tot den vorigen toestand wilden doen terugkeeren, en het geheele tijdvak van 1789 tot 1814 uit de geschiedenis van Frankrijk wilden wischen. Is het wonder, dat zulke meeningen, voorgedragen op den trotschen toon van wie als gebieders meent te kunnen spreken, in de hoogste mate kwetsend en krenkend waren voor dat talrijke gedeelte der fransche natie, dat, met hart en ziel de beginselen der omwenteling toegedaan, daaraan zijne stoffelijke welvaart, zijne maatschappelijke ontwikkeling, zijne volksgrootheid, zijn schitterenden kriegsroem had te danken? Is het wonder, dat die edelen en die met den koning teruggekeerde ballingen weldra vreemden en vijanden waren te midden hunner landgenooten, wier denkwijze, zeden en belangen zoo geheel anders, zoo geheel strijdig waren met de hunne?

En mogen al soms dwaze adeltrots, onverstandige gehechtheid aan verouderde instellingen, bij velen der teruggekeerde koningsgezinden de oorzaak zijn geweest der vijandschap, die hunne landgenooten hun toedroegen, toch vordert de billijkheid te erkennen, dat die vijandschap bijna in den aard der dingen lag, en juist niet altijd aan de eene der twee partijen moet geweten worden. Er was eene te wijde kloof tusschen die partijen: er was te veel gebeurd, wat eene verzoening en verbroedering onmogelijk maakte. De Vendeër, die onder Charette en la Roche Jacquelin de wapenen voor zijn koning had gevoerd, kon onmogelijk de hand toereiken aan den veteraan van Napoleon's legers, die op de slagvelden van Austerlitz en Friedland had gestreden: want beide, hoe verschillende zank zij ook hadden voorgestaan, hadden toch den luister en de eer van den franschen naam uitgebreid, en de dapperheid verbroedert spoedig: maar hoe kon die verbroedering plaats vinden tusschen hem, die door het geweld der omwenteling have

en erf had verloren, en hem, wien die omwenteling daarmede had verrijkt? Hoe kon er vriendschap, of zelfs maar vrede bestaan tusschen den edelman, die zijne vrienden en verwanten door de gerigtsbijl had zien vallen, en hem, wiens hand bevoeld was met het door de omwenteling onschuldig vergoten bloed? Zulk eene vereeniging van zoo strijdige, vijandige bestanddeelen te verwachten, was dwaas en ongerijmd: nog jaren lang zou Frankrijk in twee vijandige partijen verdeeld blijven: en alleen dan kon men op de uitdelging dier partijen rekenen, wanneer er een later geslacht was opgetreden, vrij van de driften en hartstogten der voorvaderen.

Met al de schrandereheid en bekwaamheid, die Lodewijk XVIII bezat, was het hem dan toch niet mogelijk, zijne moeilijke taak, het besturen van een zoo verdeeld rijk, goed te vervullen: te meer, omdat naast en om hem andere mannen waren, die zijne verstandige gematigdheid niet bezaten, en die, hetzij uit verblindheid, hetzij met misdadige inzichten, er gedurig op uit waren, om de driften der partijen aan te wakkeren en het goede uit te roeijen, dat de koning wilde stichten. Die koning had bovendien voor het fransche volk twee hoofdgebreken: zijn uiterlijk was weinig indrukwekkend, en vreemde legers hadden hem op den troon gebragt. Ieder volk, maar vooral het fransche, wordt spoedig voor zijne hoofden ingenomen, wanneer deze door majesteit en kracht zich als door de natuur gevormde gebieders voordoen; maar hoe weinig moest een koning voldoen als Lodewijk XVIII, die oud, ziekelijk, zwaarlijvig, niets gebiedends, niets krijgshaftigs had, niet eens te paard kon stijgen; hoe ongunstig moest hij afsteken bij dien Korsikaan, wiens ijzersterk ligchaam elke vernedering scheen te tarten, en die, aan het hoofd zijner legioenen, als het ware beeld van den oorlogsgod prijkte! — Maar ook die Korsikaan, hoe onderdrukkend en geweldig zijne regering was geweest, had toch altijd als hoogste doel den roem en den luister van het fransche volk voor oogengehad: en zijn opvolger was op den troon gekomen door de vernedering en den val des vaderlands: door de zege der vreemde legers over Frankrijk. Dat was een denkbeeld, dat voor het roemzuchtige fransche volk niet te verduren viel: dat was een denkbeeld, dat de verbittering tegen den ouden vorstenstam steeds levendig hield; en tot aan de omwenteling van 1830, bleef het altijd een voornaam en niet te wederleggen verwijt tegen de Bourbons: *ils sont venus dans les bagages de l'étranger.* Frankrijk kan onderdrukking verduren van de zijde zijner bestuurders: maar die bestuurders moeten nooit dwaas genoeg zijn om het te vernederen, of de volksijdelheid te kwetsen.

Was de groote massa van het fransche volk, om de opgenoemde redenen, vijandig gezind jegens de Bourbons, in het bijzonder gold dit van het leger; hier vooral was dit gevoel ten hoogste natuurlijk. Geen legerhoofd heeft ooit zijne soldaten met meer afgodische gehechtheid aan zich weten te verbinden, dan Napoleon; de verknoctheid der fransche soldaten aan hun keizer kende geene perken; en in die lange, eindelooze oorlogen, in verschillende werelddeelen onder zijne bevelen gevoerd, vindt men nooit, zelfs te midden der grootste gevaren, der nijpendste jammeren, een voorbeeld van wederspanningheid of onwil; maar daarentegen duizende voorbeelden van onbepaalde zelfopoffering. Voor die

oude beproefde soldaten, die op zoo menig slagveld onder Napoleon's aanvoering hadden overwonnen, was hun keizer alles; zij konden zich onmogelijk aan het denkkeeld gewennen, hem te moeten missen; met weêrzin gehoorzaamden zij de bevelen zijns opvolgers; reikhalzend en met een vast geloof zagen zij de terugkomst te gemoet van den man, die hen in staat zou stellen, de nederlagen der laatste jaren te wreken, en den hoon uit te wisschen, dien Frankrijk had ondergaan, toen de woeste benden van het noorden in zegepraal Parijs waren binnengetrokken.

Die gesteldheid der gemoederen in Frankrijk was natuurlijk Napoleon niet onbekend gebleven, en hij had daarin het middel gezien, om zich nogmaals van de verloren heerschappij meester te maken. Zijne zendelingen, over alle deelen van Frankrijk verspreid, wakkerden overal den moed zijner aanhangers aan, vermeerderden de vijandige gezindheid tegen de Bourbons, en stelden de terugkomst des keizers als onfeilbaar en als zeer aanstaande voor. Een digt net van zamenzwering overdekte als het ware geheel Frankrijk, omgaf de Bourbons, belemmerde al hunne handelingen, verblindde hen voor het steeds toenemende gevaar, gaf hen, om zoo te zeggen, goeied en weêrloos aan hunne vijanden over. Eindelijk, toen de omwenteling genoeg is voorbereid; toen de grond, waarop de troon der Bourbons rust, reeds genoegzaam is ondermijnd; toen de in den vuurborg opgevoerde brandstoffen op het punt zijn uit te breken, doet Napoleon den beslissenden stap. Een rank vaartuig voert den nieuwen Cezar, door slechts weinigen vergezeld, over de wateren der Middellandsche zee; hij bereikt de kusten van Provence, en als een donderslag weêrgalmt het eensklaps in Europa: Napoleon is geland! Napoleon is in Frankrijk!

Moeten wij hier den togt des keizers van Cannes naar Parijs vermelden; dien togt, meer zegepraal dan krijgstogt? Moeten wij dien plotseligen omkeer van geheel Frankrijk verhalen; dat verlaten van den koning door zijne staats- en raadslieden; die betuigingen van vernuchtheid, zoo ras vergeten; die eeden van trouw, zoo ras verbroken; dien afval des legers; dat verraad van Ney, — want wij kunnen hier geen zachter woord gebruiken voor de handeling van dien oorlogsmans; en noch zijne onsterfelijke dapperheid, noch de rampzalige dood, dien hij later onderging, zijn in staat om het schandelijke weg te nemen van den meeneed, die hij hier pleegde; — moeten wij de steden noemen, die hare poorten voor den terugkeerenden balling openden; de krijgsbenden optellen, afgezonden ter bestrijding des keizers en die zich bij diens eerste toespraak aan zijne zijde schaarden; de legerhoofden aanwijzen, die hun zwaard aan zijne dienst kwamen toewijden? Moeten wij schilderen, met welk eene snelle vlugt de keizerlijke adelaar zich over geheel Frankrijk uitbreidde; hoe ras de driekleurvlag weêr van de grijze torens van Nôtre Dame wapperde? — maar neen, dit zijn te welbekende, te veel beschreven feiten; het is onnoodig daaraan te herinneren; iedereen weet, hoe Lodewijk XVIII, verlaten en vlugtende, den troon zijner vaderen ontvlood, en hoe Napoleon weêr zijne intrede deed in het vorstelijk verblijf der Tuileries.

Maar niet ongehinderd, niet onbetwist zou die herstelling van Napoleon's keizerrijk plaats hebben, en ras zou het vijanden en bestrijders zien opdagen.

In het binnenland telde de verdreven koningsstam nog talrijke aanhangers, en de Vendée, getrouw aan de voorvaderlijke herinneringen, vatte dadelijk de wapenen tegen den nieuwen gebieder op; die gebieder werd bovendien belemmerd door de tegenwerking der vrijheidsgezinde partij, die, zich Frankrijks vroegere onderdrukking door Napoleon herinnerende, thans hare voorzorgen daartegen wilde nemen, het gezag des keizers aanmerkelijk beperkte, en ieder zijner handelingen met wantrouwen gadesloeg. Veel grooter nog waren de gevaren, waarmede het buitenland dreigde. Napoleon's ten onderbrenging en val was het voornaamste doel geweest, waarom de verbondene vorsten van Europa de wapenen tegen Frankrijk hadden gevoerd; dat doel was in 1814 bereikt; maar de terugkeer des keizers wierp alles weêr in duigen; en liet men hem ongehinderd op den franschen troon, dan was het te wachten, dat hij weldra zijne magt weêr zou willen uitbreiden, en ras, even als vroeger, gevaarlijk zou worden voor de vrijheid en onafhankelijkheid der andere europesche mogendheden. Zelfverdediging gebood het bestrijden van Napoleon. Dit zagen de vorsten van Europa te regt in; en daarom besloten zij niet te rusten, maar zich op nieuw te wapenen, en ten krachtdadigste hunne pogingen aan te wenden, om den man te beoorlogen, dien zij niet als den regtmatigen gebieder van Frankrijk, maar als een overweldigder beschouwden. De oorlog tegen Frankrijk werd bepaald.

Geduchte krijgstoerusting werden aangewend, om Frankrijk te bestrijden, en de zege der bondgenooten zoo weinig mogelijk twijfelachtig te maken. Alom naderden sterke legers de grenzen van dat land. In de zuidelijke Nederlanden zouden zich twee legers zamentrekken, een pruisisch onder Blücher, een engelsch-nederlandsch onder Wellington; die vereenigde magt zou meer dan 200,000 man bedragen. Aan den Boven-Rijn trok eene oostenrijksche krijgsmagt van 230,000 man zamen; 60,000 Oostenrijkers en Sardiniërs stonden aan de grenzen van Italië; eene russische legermagt van 140,000 man was in aantocht. Voegt men hierbij de nog later oprukkende spaansche, deutsche en deensche krijgsbenden, dan kan men zonder overdrijving aannemen, dat Frankrijk in 1815 aangevallen zou worden door eene magt van niet minder dan 800,000 man.

Napoleon had te vergeefs pogingen aangewend, om het dreigende onweêr af te keerden, dat aan alle zijden om hem zamentrok; hij had te vergeefs de bondgenooten tot vredelievende inzigten trachten te brengen, of verdeeldheid onder hen te zaaijen. Alles was vruchteloos geweest; de vrede kon niet bewaard blijven, en het zwaard alleen moest beslissen. De oorlog was onvermijdelijk, en de keizer besloot den aanval zijner vijanden niet af te wachten in Frankrijk, maar zelf aan te vallen, en in de Nederlanden de legers der bondgenooten op te zoeken en slag te leveren. De helft van Junij was voor dien aanval bepaald, die over het zijn of niet zijn des franschen keizers moest beslissen.

Een der uitstekendste krijgskundigen van den nieuweren tijd, Clausewitz, heeft de vraag behandeld, in hoever Napoleon's besluit, om in Junij 1815 de legers van Blücher en Wellington aan te vallen al dan niet was goed te keuren; en hij heeft op eene overtuigende wijze aangetoond, dat dit besluit het beste was, dat Napoleon, in den toestand, waarin hij verkeerde, kon nemen; dat zoowel de meening,

dat de fransche keizer zich tot de verdediging had moeten bepalen, als de meening, dat hij dien aanval op de Nederlanden reeds vroeger, reeds in de maand April, had moeten verrigten, beide evenzeer ongegrond zijn. Wij zullen kortelijk de redenen mededeelen, die Clausewitz tot bevestiging van dat oordeel bijbrengt.

De aanval reeds in de maand April zou denkelijk de verovering van de Nederlanden, ten minste van het zuidelijk gedeelte, hebben ten gevolge gehad; want de legermagt der bondgenooten, die daar bij-eentrok onder den prins van Oranje en onder den prussischen generaal Kleist, bedroeg toen nog maar ongeveer 50,000 man. Maar welk voordeel zou die verovering der zuidelijke Nederlanden, dat slaan van die legermagt der bondgenooten hebben opgeleverd? Slechts een onbeduidend voordeel; de ver-meestering van eenig grondgebied doet in den oorlog zeer weinig ter zake af, en het slaan van eene magt van 50,000 man zou niets beslissen in een kamp, waarin men honderdduizenden tegenover zich had. Die aanval, in April gedaan kon dus geene belangrijke gevolgen opleveren; en door zoo vroeg aan te vallen, kon men ook niet de noodige uitbreiding geven aan de strijdkrachten van Frankrijk. Die vroegtijdige aanval was dus onraadzaam.

Bleef men daarentegen verdedigend handelen en wachtte men den vijand in Frankrijk af, dan zouden de groote krijgsverrigtingen, de beslissende handelingen des oorlogs, niet in Juni plaats hebben, maar eerst eenige weken later tegen het einde van Juli of het begin van Augustus. Napoleon won dus, door zoo te handelen, eenige weken tijds; hij kon dus, in dat geval, zijne legermagt eene grootere uitbreiding geven, en in zoover was de verdediging voordelig. Maar er waren andere redenen, waarom die verdediging voor Napoleon, in 1815, geheel onraadzaam was. Om eenen verdedigenden oorlog goed te kunnen voeren, moet men kunnen rekenen op de medewerking der bevolking, ten minste men moet hare vijandschap niet te duchten hebben; dit nu was niet de toestand, waarin Frankrijk zich in 1815 bevond; die toestand was juist het tegenover-gestelde. In Frankrijk was eene sterke partij den Bourbons toegedaan, en dus Napoleon vijandig; die partij had, in sommige gedeelten des lands, reeds de wapenen opgevat; en het was te voorzien, dat, zoodra de legers der bondgenooten op den franschen bodem doordrongen, de opstand in kracht en uitbreiding zou toenemen, de koningsgezinden zich alom bij de vreemde legers zouden aansluiten, de handelingen der legers begunstigen, de verdediging belemmeren, afval en verraad bij Napoleon's krijgsmagt zouden doen ontstaan. Daarom was het, in 1815, voor den franschen keizer onraadzaam, om den vijand in Frankrijk af te wachten; daarom kon hij de verdediging niet voeren, zoo als Frederik II dit in den zevenjarigen oorlog deed; de prussische koning was toen zeker van zijn volk en van zijn leger, Napoleon in 1815 niet.

Daarentegen de aanval, in Juni op de legers der bondgenooten in de Nederlanden gedaan, kon goede en beslissende uitkomsten opleveren. Dat men dien aanval tot dien tijd uitstelde, was noodzakelijk om met meer krachten te kunnen optreden; langer uitstel mogt er evenwel niet plaats hebben; want dan zouden ook de overige legers der bondgenooten in werking komen en de overmagt des vijands te groot zijn; in Juni aanvallende, had men nog maar alleen met de legers van Blücher en Wellington

te doen, en bestond de mogelijkheid om die legers te slaan, vóór de komst van de oostenrijksche en russische legermagt aan den Rijn. En eene groote overwinning, behaald op eene legermagt van tweemaal honderdduizend man, aangevoerd door de stoutste en uitstekendste bevelhebbers der bondgenooten, zou denkelijk beslissende gevolgen hebben gehad; zij zou de geestdrift van het fransche volk hebben opgewekt; de kracht van Napoleon verdubbeld; ontmoediging en verdeeldheid, de gewone gezellen van tegenspoed onder de bondgenooten doen ontstaan en de kansen op de overwinning aan de zijde van Frankrijk hebben gebragt. Onderstel, dat Napoleon in de Nederlanden de legers van Blücher en Wellington slaat en uiteendrijft, dan is het — wel niet zeker — maar toch zeer waarschijnlijk, dat het hem later gelukken zal ook aan de overige legermagten der bondgenooten het hoofd te bieden, en dat de oorlog eindigt met zijne erkenning als keizer van Frankrijk.

Eene overwinning op Blücher en Wellington was dus niet alleen voor Napoleon het eenige middel om zich op den Franschen troon te handhaven, maar kon hem ook tot de vorige magt en grootheid terugbrengen; en dat er kansen op die overwinning waren, dat die overwinning mogelijk was, zal blijken uit de opgave van de sterkte, samenstelling en aanvoering der wederzijdsche legers.

In Juni 1815 was de geheele sterkte van de krijgsmagt, die Napoleon te velde kon brengen, een paar maal honderdduizend man; bovendien had men nog depôts en een aantal bataillons der nationale garde, tot bezetting der talrijke vestingen. De legermagt van tweemaal honderdduizend man kon evenwel niet geheel worden aangewend tegen den vijand in de Nederlanden; aan den Rijn, naar de zijde van Zwitserland, van Italië, aan de Spaansche grenzen moesten legercorpsen worden geplaatst; wel op zich zelve veel te zwak om de legers der bondgenooten het hoofd te bieden, maar die later sterkte zouden verkrijgen, door toevoeging der nationale garde en der volkswapening, waaraan zij tot kern zouden dienen: de opstand van de Vendée vorderde ook een legercorps ter bestrijding; en door dit alles kon de legermagt, waarmede Napoleon naar de Nederlanden oprukte, slechts eene sterkte verkrijgen, waaromtrent de opgave wel eens verschillend zijn, maar die denkelijk ongeveer 120,000 man zal hebben bedragen.

Hiertegenover had men nu twee legers van de bondgenooten: een Prussisch leger, onder Blücher, 117,000 man sterk; een engelsch-nederlandsch leger, onder Wellington, 90 à 95,000 man tellende.

Men ziet dus, dat de legermagt der bondgenooten in de Nederlanden bijna het dubbel was van die, welke Napoleon aanvoerde. Maar soms kan de invloed der getalsterkte aanmerkelijk gewijzigd worden door de meerdere of mindere militaire waarde der troepen, door de meerdere of mindere bekwaamheid der aanvoerders; — laat ons onderzoeken, in hoever dit hier het geval was.

Bij de bondgenooten had het leger van Blücher het groote voordeel, van uit troepen te bestaan van eene en dezelfde natie, uit Pruisen. Het grootste gedeelte van het leger bestond uit oude soldaten, die reeds meer dan eenmaal zich met den vijand hadden gemeten, die vervuld waren met geestdrift, met vaderlandsliefde, met dien gloeienden haat, die toen ter tijd alles wat Duitsch was, koesterde tegen

Frankrijk en tegen Napoleon. De roemvolle veldtogten van 1813 en 1814 hadden het Pruisische leger een groot vertrouwen gegeven in zijn eigene krachten en in de bekwaamheid van zijn stouten aanvoerder; en hoezeer, na de nederlaag bij Ligny, eenige duizende manschappen, nieuwe lotelingen, de gelederen verlieten, zoo pleit dit gewone verschijnsel, dat elken tegenspoed vergezelt, evenwel volstrekt niet tegen de waarde van het toenmalige pruisische leger, dat in alle opzichten als uitmuntend kon worden beschouwd.

Het door Wellington aangevoerde leger had eene zeer vreemdsoortige zamenstelling; men had daarbij britsche en hanoversche troepen, en het dusgenaamde deutsche legioen der nederlandsche krijgsmagt, Nassauers en Brunswijkers. De verschillende deelen van dit leger hadden alle niet dezelfde militaire waarde. De britsche regimenten konden als de kern en kracht van Wellington's leger worden aangemerkt; een goed gedeelte dier regimenten had, onder zijne aanvoering, de veldtogten in het Spaansche schiereiland medegemaakt en daár ondervinding van den oorlog verkregen; werden die regimenten in sommige opzichten door de troepen van andere europeesche legers overtroffen, in dapperheid op het slagveld deden zij voor niemand onder. Hetzelfde geldt van het deutsche legioen, eene troepenafdeeling in britsche soldij, tijdens Napoleon's overheersching uit uitgewekene Duitschers zamengesteld; lange jaren hadden die troepen, onder Wellington, in Spanje gestreden; en krijgstuicht, onvermoeidheid, beleid, schitterende dapperheid op het slagveld, hadden die uitstekende schaar ten allen tijde gekenmerkt. De Nassauers konden mede, in alle opzichten, als goede dappere troepen worden beschouwd: de hanoversche legermagt, over het geheel goed, telde evenwel troepen, die minder oefening en minder ondervinding hadden; de Brunswijkers bestonden grootendeels uit nieuwe ligitingen. Het nederlandsche leger, pas daargesteld, bestond voor het grootste gedeelte uit soldaten, die geene of weinig ondervinding van den oorlog hadden; en wanneer dat leger, aangevoerd door dappere en bekwame bevelhebbers, toch in dezen veldtogt uitmuntend zijne pligt heeft betracht, dan was dit iets, waarop men niet vooruit kon rekenen. In één woord, Wellington's leger bevatte uitmuntende, maar zeer ongelijke, zeer vreemdsoortige bestanddeelen; en het had niet zooveel eenheid, het maakte niet zulk een sterk en vast ligchaam uit, als het leger van Blücher.

Het leger, waarmede Napoleon in 1815 naar de Nederlanden oprukte, bestond geheel of grootendeels uit oude beproefde soldaten, gehard door vroegere oorlogen, gewoon aan krijgsgewaren, met geestdrift beziel voor de zaak huns keizers, brandende van verlangen om door schitterende overwinningen den hoon der vorige jaren uit te wisschen, en Frankrijk weer op zijne vijanden te doen triomferen. Een leger, zóo zamengesteld, met zulke gevoelens beziel, heeft eene geduchte kracht, en geen onpartijdige kan de dapperheid en zelfopoffering loochenen, door Napoleon's soldaten in dezen veldtogt betoond; toch, bij al dat uitmuntende, kan men in het overhaaste der zamenstelling en in de staatkundige gebeurtenissen der laatste jaren oorzaken zien, die een nadeeligen invloed uitoefenden op het fransche leger van 1815.

Het is altijd voor een leger een groot voordeel, wanneer het reeds langen tijd bestaat, wanneer de verschillende deelen van dat leger reeds lang onder

de bevelen van dezelfde aanvoerders gestaan hebben, en er daardoor in alle rangen eene nauwkeurige bekendheid met wapenbroeders en bevelhebbers, en een wederzijdsch vertrouwen zijn ontstaan, die hechteheid en sterkte aan eene krijgsmagt geven. Vereenig een aantal dappere soldaten, geef hun bekwame bevelhebbers. — wanneer die bevelhebbers en soldaten elkander nog vreemd zijn, nog pas zijn bijeengebragt, dan zal daaruit nog niet dat vaste en deugdzaame militaire geheel ontstaan, dat men eerst door den tijd verkrijgt, wanneer bevelhebbers en soldaten elkaar hebben leeren kennen, en door ondervinding weten, wat zij van elkander hebben te verwachten. Dat voordeel nu van een langdurig bestaan miste Napoleon's leger in 1815; het was in haast bijeengebragt; vele gedeelten waren pas daargesteld, of van nieuwe bevelhebbers voorzien, geheel vreemd aan hunne soldaten; de aanvoerders der bataillons en regimenten kenden soms ternauwernood de namen van hunne officieren; de divisie-generaal had corpsen, die onder zijne bevelen waren gesteld, soms maar een enkelen keer gezien, en Ney, die zulk een gewichtige taak in dezen veldtogt vervulde, kwam maar een paar dagen voor het begin der vijandelijkheden bij het leger aan, en had niet eens den tijd gehad om zich paarden aan te schaffen. In één woord, Napoleon's leger van 1815, welk eene uitstekende dapperheid het ook op de slagvelden heeft betoond, had op lange na niet dat vaste, dat sterke, die orde, die eenheid, welke een langdurig zamenzijn aan de krijgsmagt had gegeven, tien jaren vroeger in de velden van Austerlitz bijeenverzameld.

Er was eene andere oorzaak, die nog veel verderfelijker werkte op het toenmalige fransche leger, en de kracht daarvan ontermijnde: het was het gemis aan vertrouwen op den goeden afloop des oorlogs. Het leger was, over het geheel, blindelings Napoleon toegedaan; maar toch, het geloof aan de onoverwinnelijkheid des keizers, het vertrouwen op de bestendigheid zijner heerschappij, bestond niet meer zoo als vroeger. Men had in 1814 den franschen keizer van den troon zien vallen; een ander vorst had hem vervangen; wel was deze nu weer verdreven, en in weinige dagen tijds had eene nieuwe schildverheffing van den grooten oorlogsmann plaats gehad; — maar wie waarborgde het, dat deze lang de teugels van het gezag in handen zou houden, en niet ten tweedemaal voor de wapenkracht van het verbonden Europa zou moeten zwichten? De snelle ommekeer der laatste jaren, die rassche vervanging van den eenen gebieder door den anderen, had ieder doen gevoelen, hoe onbestendig de staatkundige toestand van Frankrijk was, en hoe gemakkelijk het kon gebeuren, dat de Bourbons weer op hunne beurt Napoleon op den franschen troon vervingen. Dit was een denkbeeld, dat aan geen gedeelte van het leger vreemd bleef, maar dat vooral in de hoogere rangen met kommer en angstvalligheid de toekomst deed te gemoet zien; de kansen van den strijd deed wikkelen en wegen, op maatregelen van eigenbelang deed peinen voor het geval dat de Bourbons mogten zegevieren, en den ijver voor de zaak van Napoleon deed verflauwen, de trouw aan den keizer deed wankelen. En wie kon, na de gebeurtenissen der laatste jaren, nog op het onwankelbare van die trouw, nog op de heiligheid van den militairen eed bouwen, nu er zoo veel voorbeelden waren geweest van het verbreken dier trouw, en nu die eed nog zoo korte-

lings was geschonden, toen een geheel leger de zaak zijns konings verliet en tot Napoleon overging? Wie kon nog zeggen, wat men morgen zou doen, welken vorst men dan trouw zou zweren, welk vaandel men dan zou volgen, welke kleuren men dan zou dragen? Het geloof aan de toekomst bestond niet meer, en de stem van plicht en eer was bij sommigen vervangen door de ingevingen van zelfzucht en eigenbelang; het vertrouwen op wapenbroeders en bevelhebbers was aan het wankelen, en het rampzalige vermoeden van verraad was aan velen niet vreemd.

Vooral werd die ongelukkige gesteldheid der geoederen niet weinig verergerd door eene gebeurtenis, die kort voor het openen van den veldtocht plaats had, en den meest ontmoedigenden, den verderfelijken indruk op het leger te weeg bragt. Drie fransche officieren — waaronder een generaal, Bourmont, die zich door dapperheid en bekwaamheid een schitterenden militairen naam had gemaakt — verlieten, tijdens den opmarsch, de rijen van het fransche leger, en gingen over tot de vijanden van hun vaderland. Dit is eene handeling, die het fransche volk hun nooit heeft kunnen vergeven, en waarvan de tijd het schandelijke en misdadige niet heeft kunnen uitwissen. Vijftien jaren later, toen de onbedachte Karel X zijne kroon op het spel zette in den kamp tegen het vrijheidsgezinde gedeelte zijns volks, was het voornamelijk de benoeming van Bourmont tot oorlogsminister, die de openbare meening tegen den koning in het harnas joeg: een kreet van verontwaardiging begroette die benoeming: «affront inoui, dont la France tressaille!» riep de hekeldichter Barthelémy uit; en in gloeiende verzen vermeldde hij die desertie van 1815, toen een fransch generaal, om tot den vijand over te loopen, in de stilte en duisternis zijne legertent verliet, »even als de overspelige vrouw: die in het geheim van de huwelijksponde wegsliuip, om schande en misdaad op te zoeken.” Die verguizende, verpletterende verzen vonden toen weerklink door geheel Frankrijk, en de roemrijke tenonderbrenging van Algiers was niet vermogend, om die zoo algemeene en zoo krachtige uitdrukking van den volkshaat te bedwingen. De naam van Bourmont bleef in Frankrijk geschandvlekt.

Was dit ten onrechte? Moet men daarin enkel de uitwerking zien van dien blinden partijhaat, die ook soms een geheel volk onregtvaardig maakt, en die alleen, na verloop van lange jaren, voor de stem der rede zwicht? Wij gelooven het niet; wij gelooven, dat eene handeling, als die, waaraan Bourmont zich in 1815 schuldig maakte, altijd veroordeeling verdient, altijd de regtmatige verontwaardiging moet opwekken van ieder, die nog niet onverschillig is voor goed en kwaad, voor eer en oneer. Er is in dat verbreken van zijn eed, in dat ontrouw worden aan zijn vaandel, in dat verlaten van zijne wapenbroeders, op het oogenblik, waarin deze strijd en doodsgereven te gemoet gaan, iets dat stuit, iets dat niet kan verdedigd worden. Wij begrijpen het, dat men aan opstand, aan zamenzwering deel neemt; wij begrijpen het, dat men, bij den strijd der partijen, zich bij de slechtste partij aansluit; wij begrijpen het, dat men uit trouw aan het vaderland de wapenen voert tegen zijn koning, of uit trouw aan den koning de wapenen voert tegen zijn vaderland: staatkundige verblindings, staatkundige drijven en hartstogten ver-

klaren, verschoonen zulke handelingen, al is het dat zij ze niet regtvaardigen; maar wat wij niet begrijpen, wat naar ons inzien niet kan verklaard, niet kan verschoond worden, is de daad des krijgsmans, die in den oorlogstijd tot de vijanden van zijn vaderland overloopt. Chateaubriand, die, om zijn koning trouw te blijven, hem in ballingschap verzegelt en aan de raadsragen der vijanden van zijn vaderland deelneemt, had regt zóó te handelen: hij was geen krijgsmans: — maar Bourmont, die krijgsmans was en na Napoleon's terugkomst krijgsmans bleef, had geen regt om — welke gevoelens van vernuchtheid hij ook jegens de Bourbons koesterde — te midden des oorlogs tot de legers der bondgenooten over te gaan. Zijn militaire plicht verbood dit, en het verzaken van dien plicht is hem met regt tot blijvende oneer aangerekend.

Neemt men die overhaaste samenstelling en dien verderfelijken invloed der staatkundige gebeurtenissen in aanmerking, dan ziet men, dat het fransche leger van 1815, indien al even goed, stellig niet beter was dan de legers der bondgenooten in de Nederlanden; daardoor kon het dus tegen zijne mindere getalsterkte niet op wegen. Onderzoeken wij, in hoever de bekwaamheden der legerhoofden daartoe konden bijdragen.

Het is eene oude, afgesleten waarheid, die heden ten dage door niemand meer betwist wordt, dat Napoleon, als legerhoofd, eene grootheid heeft bereikt, die elke vergelijking met een zijner tijdgenooten onmogelijk maakt; in oude en nieuwe geschiedenis zijn slechts zeer enkele namen van legerhoofden — die naast — geene, die boven den zijnen kunnen worden geplaatst. Maar even waar is het, dat men den franschen keizer groot onregt zou aandoen, wanneer men zijne bekwaamheid als veldheer alleen naar den veldtocht van 1815 wilde waardeeren; die veldtocht is op lange na niet die, waarin hij het meeste heeft geschitterd. Integendeel, wel bemerkt men daarin nog dikwijls de hand des meesters; wel treft men daar nog soms uitstekend beraamde handelingen aan; wel kan men als zeker stellen, dat op het slagveld het meerdere beleid van Napoleon tegen eenige duizenden en tienduizenden soldaten zijner vijanden opweegt: maar aan den anderen kant is het onmogelijk te ontkennen, welke hooge bewondering men ook voor den franschen keizer koestert, dat deze in den veldtocht van 1815 niet die kracht, die rusteloze werkdadigheid van vroegere jaren heeft betoond; dat hij soms, bij gewichtige beslissende gelegenheden, op eene onbegrijpelijke wijze den gunstigen tijd om te handelen ongebruikt heeft laten voorbijgaan; en dat die verduisteringen van zijn veldheersgenie, ten minste voor een gedeelte, oorzaak zijn geweest van de zegepraal der bondgenooten. Er is een hemelsbreed verschil tusschen den Napoleon van 1815 en den veldheer, die het jaar te voren met zoo onbeduidende strijdkrachten geheel Europa het hoofd bood.

De aanvoerders der bondgenooten in de Nederlanden waren Blücher en Wellington.

Wie Blücher als een groot, uitstekend, of zelfs maar bekwaam veldheer voorstelt, doet aan de waarheid te kort; zulk eene voorstelling kan haar aanzijn danken aan partijzucht, aan de overdreven nationaliteit zijner landgenooten; zij kan door de geestdrift van het oogenblik worden verklaard; maar zij kan den toets van het onderzoek niet doorstaan; zij moet zwichten voor het onpartijdige

oordeel der latere tijden. Blücher was een man, die eene groote mate van stoutheid en geestkracht bezat, die door zijne geestdrift voor de zaak zijns vaderlands, door zijn gloeienden haat tegen Frankrijk en Napoleon, door zijne erkende dapperheid, mogelijk ook door zijne zonderlinge ruwheid, in de hoogste mate populair was, en volk en leger vrouwen inboezemde; maar een veldheer was hij niet. In het gewoel van den slag kon hij, even als de dapperste huzaar, de sabel gebruiken; maar het hoofd gebruiken om den slag te besturen, dat kon hij niet.

Ziedaar het beeld van Blücher, niet zoo als zijne overdreven lofredenaars het hebben voorgesteld, maar denkelijk meer met de waarheid overeenkomende. Blücher was eigenlijk slechts veldheer in naam; de wezenlijke veldheer was de pruisische generaal Gneisenau, een officier, wiens groote en uitstekende bekwaamheden algemeen erkend worden. Blücher had ten minste die verstandige en lofwaardige eigenschap, van meestal naar den raad van Gneisenau te luisteren, en steeds de voorkeur te geven aan de stoutste en moedigste handelingen, wat gewoonlijk in den oorlog het beste is.

Wellington, het andere legerhoofd der bondgenooten, stond, wat bekwaamheid als veldheer betrof, op veel hooger trap dan Blücher. Het moge waar zijn, dat de britsche aanvoerder, in zijne lange schitterende loopbaan, zeer veel aan het geluk heeft te danken gehad; het moge waar zijn, dat men bij hem niet, of slechts zeldzaam die buitengewone, grootsche handelingen opmerkt, vruchten van stoute ingevingen van het genie; het moge waar zijn, dat men, bij de studie van Wellington's veldtogten, menigvuldige afwijkingen der goede regels, talrijke onvoorzigtigheden, misslagen, roekeloze handelingen kan aanwijzen; toch zou het onbillijk, onregtvaardig zijn, de groote hoedanigheden te miskennen, die Wellington bij meer dan ééne gelegenheid ten toon spreidde. Zijne zorg voor de door hem aangevoerde troepen; zijne volharding en zijn geduld in het bestrijden en overwinnen van moeilijkheden: de meesterlijke wijze, waarop hij goede, verdedigende stellingen wist uit te kiezen, slagvelden, uitmuntend geschikt voor de bijzondere vechtwijze der britsche regimenten; zijn heldere blik op het slagveld; de standvastigheid en uitstekende moed, die hem daar bijbleven, te midden der dreigendste gevaren; de geestdrift en heldenmoed, die hij zijne soldaten wist in te boezemen; dit alles bewijst, dat de roem, die den britschen veldheer omgeeft, niet zoo onverdiend is, als zijne vijanden soms hebben beweerd; en dat wanneer het dwaasheid is hem met Napoleon te vergelijken, hij evenwel een der bekwaamsten van Napoleon's tegenstanders is geweest.

De veldheer, hoe goed, hoe uitstekend hij ook zij, kan evenwel niet alles regelen; meestal kan hij alleen den algemeenen gang der verrigtingen voorschrijven, en moet hij de bijzonderheden der uitvoering aan zijne onderbevelhebbers overlaten; zelfs het grootste legerhoofd is voor een gedeelte van zijne onderbevelhebbers afhankelijk, en de meerdere of mindere bekwaamheid van deze kan soms een beslissenden invloed op de uitkomst van een veldtocht hebben. De veldtocht van 1815 heeft bewezen, dat in dit opzicht de bondgenooten veel beter bedeed waren dan hunne tegenpartij; bij de bondgenooten ontmoet men onderbevelhebbers, die een juist en helder inzicht in den gang der gebeurtenissen hebben; die bij beslissende gelegenheden

uit zich zelve weten te handelen, niet alleen zonder, maar zelfs tegen ontvangen bevelen; Napoleon's onderbevelhebbers daarentegen betoonen weinig of geene strategische bekwaamheid, en zijn door de te letterlijke opvolging der ontvangen voorschriften voor een goed gedeelte oorzaak zijner nederlaag geweest. De fransche keizer zou denkelijk als overwinnaar uit dezen veldtocht zijn teruggekeerd, wanneer hij, in plaats van Ney en Grouchy, onderbevelhebbers had gehad, zoo als de prins van Oranje, de generaal Perponcher en andere hoofden der bondgenooten.

Trekken wij alles te zamen, dan zien wij, dat in getalsterkte het fransche leger ver voor dat der bondgenooten moest onderdoen; dat het in militaire waarde, hoogstens genomen, daarmede gelijk stond; dat de bondgenooten bekwaamer onderbevelhebbers hadden; en dat alleen de uitstekendheid van het legerhoofd tegen de minderheid der fransche strijdkrachten in andere opzichten eenigzins opwoog. De kansen op de overwinning waren, aan de fransche zijde, dus niet zeer groot, en zij hingen voornamelijk daarvan af, of meh de legermagt der bondgenooten al dan niet vereenigd zou vinden. Waren die legermagten vereenigd, dan maakten zij eene bijna dubbel zoo sterke magt uit als die van Napoleon, en zelfs de uitstekende bekwaamheid van den franschen keizer zou hem dan bezwaarlijk voor eene nederlaag kunnen behoeden; want terecht merkt Clausewitz aan, dat er bij de nieuwere europesche oorlogen weinig of geene voorbeelden bestaan, dat, onder gewone omstandigheden, een leger de overwinning behaald heeft op een dubbel zoo sterken vijand. De kans van Napoleon bestond dus daarin, zijne vijanden niet vereenigd te vinden, hen bij gedeelten aan te vallen en te slaan, en telkens op het slagveld met overmagt te verschijnen, al had hij, over het geheel van het oorlogstoondeel, de minderheid. Tot die handeling, het voornamelijk geheim van Napoleon's vroegere overwinningen, werd hem nu weer eene gunstige gelegenheid gegeven door de verkeerde wijze, waarop de legers der bondgenooten in de Nederlanden waren geplaatst.

Vóór het begin en na het einde van een veldtocht, ook bij oogenblikken van stilstand, waarin de legers eenigen tijd werkeloos blijven, worden zij gewoonlijk in een kamp vereenigd, of wel verdeeld over de verschillende steden en dorpen der landstreek, en daár bij de inwoners gehuisvest en gevoed. Die laatste handeling, het verdeelen van een leger in kantonementen, is de meest algemeen gevolgde, omdat zij verschillende voordeelen vereenigt en de groote moeilijkheid vermijdt, van in de voeding te moeten voorzien van een leger, dat op één punt is samengetrokken. Dat betrekken van kantonementen in oorlogstijd moet echter met de noodige voorzorgen geschieden; men moet maatregelen nemen tegen een plotseling oprukken van het vijandelijk leger; nadert die vijand tot den aanval, dan moet hij bij dien opmarsch lang genoeg worden opgehouden om het kantonnerend leger den tijd te geven op te breken, zich zamen te trekken en geheel vereenigd den vijand slag te leveren; »verdeelt het leger om het te voeden, vereenigt het om te strijden," dit is het groote, moeilijke beginsel, door Napoleon daarover vastgesteld. De krijgskunst heeft dan ook verschillende regels voorgeschreven, die bij het betrekken van kantonementen in oorlogstijd moeten worden nagekomen; als de voornaamsten

dier regels kan men opnoemen: het bepalen voor die kantonnementen van een vereenigingspunt, zoo ver mogelijk van den vijand verwijderd; het beveiligen der kantonnementen, door ze achter eene groote rivier, een gebergte of andere aanmerkelijke terreinsafscheiding te nemen; het plaatsen naar de zijde van den vijand van eene sterke voorhoede, bestemd om den eersten aanval des vijands door te staan en hem tijd te doen verliezen; en eindelijk, het eenigzins in verhouding brengen van de uitgestrektheid der kantonnementen met den afstand, waarop de voorhoede wordt vooruitgeschoven; — meestal schrijft men voor, dat die afstand nagenoeg gelijk moet zijn met den straal van den kring, door de kantonnementen uitgemaakt; maar het ligt in den aard der zaak, dat dit afhankelijk is van de meerdere of mindere waarschijnlijkheid van een vijandelijken aanval.

Die kriegsregels nu waren door de bondgenooten op eene onverantwoordelijke wijze geheel verwaarloosd; en de kantonnementen van hunne legers in de zuidelijke Nederlanden waren zoo uitgebreid en zoo slecht gekozen, dat daardoor Napoleon veel kans had, hun eene geheele en beslissende nederlaag toe te brengen.

Blücher's leger was in de nabijheid der Maas geplaatst; en het schijnt, dat het dorp Sombref, op den weg van Namen naar Brussel, als het vereenigingspunt voor dat leger was aangegeven. Van de vier pruisische legercorpsen was dat van Ziethen aan de Sambre gekantonneerd, en vervulde de taak van voorhoede; gemiddeld was het daar slechts twee of drie uren gaans van het vereenigingspunt Sombref verwijderd. Het legercorps van Pirch kantonneerde op de beide oevers der Maas, van Namen tot Huy, gemiddeld op vijf á zeven uren afstand van Sombref; dat van Thielmann was op den rechteroever der rivier, naar de zijde van Ciney en Dinant, gemiddeld acht á tien uren van het vereenigingspunt; dat van Bulow, tusschen Luik en Hannut geplaatst, was gemiddeld op twaalf uren afstand van Sombref; maar enkele kantonnementen waren tot bij de twintig uren van dat punt verwijderd.

Dat zulk eene plaatsing geheel slecht was, valt gemakkelijk aan te toonen. Napoleon's leger kon, bij eenige inspanning, in éenen dagmarsch van de grenzen tot Sombref oprukken; want de Sambre is eene onbeduidende rivier, die geen leger tegenhoudt; onmogelijk konden Blücher's legercorpsen in dienzelfden tijd te Sombref komen; hoogstens alleen Ziethen en Pirch. Napoleon zou dus daar alleen de helft van het pruisische leger te bestrijden hebben, en met zijne groote overmacht kon hij zeker zijn van de overwinning; daarna kon hij zich even zoo wenden tegen de naar Sombref oprukkende legercorpsen van Thielmann en van Bulow, en deze even zoo met groote overmacht aanvallen en slaan; de geheele vernieling van Blücher's leger kon het gevolg daarvan zijn.

Wendde Napoleon zich tegen het andere leger der bondgenooten, dan waren de kansen om dat leger verdeeld te vinden, nog gunstiger. Want Wellington had nog grootere uitbreiding gegeven aan zijne krijgsmagt dan de pruisische veldheer. Het eerste legercorps, onder het bevel van den prins van Oranje, breidde zich uit over de landstreek tusschen Mons, Enghien en Nivelles; het tweede, onder den engelschen generaal Hill, was westelijk daarvan, in Henegouwen en Oostvlaan-

deren tot aan de Schelde; de reserve was grootendeels in en om Brussel en naar de zijde van Mechelen; de ruitrij in Henegouwen en Oostvlaanderen.

Die algemeene aanduidingen en een enkele blik op de kaart zijn voldoende, om een denkbeeld te geven van de groote uitbreiding, die de kantonnementen van het engelsch-nederlandsche leger hadden, en van de moeilijkheid of onmogelijkheid om, bij een snel oprukken des vijands, dat leger te kunnen vereenigen. Het vereenigingspunt wordt nergens bepaald opgegeven; maar waar men het ook uitkoos, altoos zou, wanneer de vijand krachtig aanviel, slechts een gedeelte van het leger dat punt hebben kunnen bereiken. Zelfs te Antwerpen, zelfs in Westvlaanderen, te Ostende en te Nieuwpoort, stond een gedeelte van Wellington's krijgsmagt; en dat dit gedeelte volstrekt niet kon medewerken tot het bestrijden van een snel oprukkenden vijand, behoeft geen betoog.

Elk der beide legers van de bondgenooten was dus zoo ongelukkig geplaatst, dat het niet in het minste verzekerd kon zijn, zich tijdig te kunnen vereenigen bij een aanval van de fransche zijde; en wat betreft de zamentrekking van die legers tot éene verbondene magt, daaraan viel volstrekt niet te denken. Zelfs blijkt het nergens, dat voor die zamentrekking beschikkingen waren genomen. Wél vindt men in éene opgave vermeld, dat, wanneer Napoleon's aanval op Blücher gerigt was, Wellington ter hulp van zijnen ambtgenoot zou snellen, en het engelsch-nederlandsche leger dan, twee en twintig uren tijds na het eerste kanonschot, vereenigd zou zijn te Quatre-Bras, op slechts een paar uren afstands van de pruisische krijgsmagt; maar, behalve dat die tijdsopgave eene ongerijmdheid is, en het engelsch-nederlandsche leger misschien driemaal zooveel tijds noodig had, om zich te Quatre-Bras samen te trekken, zoo blijkt het ook uit verschillende handelingen van Wellington, dat de zamentrekking van zijn leger op dat punt volstrekt niet door hem is bedoeld. Gerustelijk kan men aannemen, dat de beide legerhoofden der bondgenooten niet de minste maatregelen hadden getroffen; om de zamenvoeging hunner krijgsmagt te verzekeren.

Dit nu is een groote, onverantwoordelijke mislag, dien de geschiedenis met het volste regt de aanvoerders der bondgenooten kan ten laste leggen, en die den noodlottigsten invloed op den afloop des oorlogs kon gehad hebben. Vereenigd waren Blücher en Wellington zoo sterk, dat zij bijna verzekerd konden zijn van de overwinning op Napoleon; gescheiden, gaven zij den franschen keizer de gunstigste kans, hen ieder afzonderlijk aan te vallen en te slaan. Verschillende redenen zijn aangevoerd, om die groote uitbreiding der kantonnementen te verklaren; de verwachting, dat Napoleon niet zou aanvallen; de wensch van Blücher, om bij de Maas en in gemeenschap met Duitschland te blijven; van Wellington, om in verband te zijn met Holland en met de zee; de begeerte om het grondgebied van een bondgenoot niet te veel te drukken, door de kantonnementen te dicht bijeen te plaatsen; maar dat zijn allen eigenlijk onbeduidende redenen, redenen, geheel zonder waarde; door de verstandhoudingen in Frankrijk moest men weten, dat Napoleon zou aanvallen, en men wist het dan ook tijdig genoeg; dat Blücher in gemeenschap wilde blijven met Duitschland, Wellington met de zee, moest volstrekt niet in aanmerking komen; want het

verliezen die gemeenschap was niets, in vergelijking van de vereeniging der beide groote legers; daarvan hing alles af. Wat den wensch aangaat, om de zuidelijke Nederlanden niet te veel te drukken door den last der inkwartiering, dit verklaart alleen, waarom men de legers zoo ver uitbreidde, toen de vijandelijkheden nog niet kort op handen waren, maar toen die vijandelijkheden wel kort op handen waren; toen men de zekerheid had, dat het fransche leger aan de noordelijke grenzen bijeen trok; toen men wist, dat Napoleon zijne hoofdstad had verlaten, om zich aan het hoofd van dat leger te stellen; toen elke zuidewind den klank der fransche oorlogstrom kon overbrengen; toen men elken dag den geduchten franschen keizer aan het hoofd zijner legioenen ten aanval kon zien opdagen; toen was het geene zaak meer, te letten op den meerderen of minderen druk, welken de landstreek door de zamentrekking der legers zou lijden; toen was het zaak, alleen te letten op die maatregelen, die eene nederlaag konden afwenden en de overwinning verzekeren. Dat dit niet werd ingezien door de hoofden der bondgenooten, kan als eene gewigtige en moeilijke te wederleggen beschuldiging tegen hun beleid worden ingebracht.

Napoleon, in het algemeen bekend met de plaatsing der vijandelijke legers in de Nederlanden, besluit partij te trekken van die gebrekkige plaatsing, snel op te rukken, zich tusschen de legers van Blücher en Wellington in te plaatsen, zóó de doorbreking van de magt der bondgenooten te bewerken, en achtereenvolgens de beide vijandelijke legers aan te vallen en te slaan. De verschillende fransche legercorpsen trekken naar de zijde der Nederlanden; de garde gaat den 8sten Junij van Parijs op marsch, en rukt met snelheid naar de noordelijke grenzen; de keizer zelf verlaat den 12den zijne hoofdstad; den 14den Junij is hij aan het hoofd zijner legioenen en geeft dezen door eene legerorder kennis van het begin des oorlogs.

Die legerorder, even als de meeste legerorders van Napoleon, is in dien indrukwekkenden, welsprekenden toon vervaardigd, die zeker niet vrij is van overdrijving en niet altijd eene koele ontleding toelaat; maar die juist geschikt is om den krijgsman, tot wien zij gerigt wordt, met vertrouwen te vervullen en in geestdrift te ontvlammen. Zij vangt aan met eene herinnering aan de roemrijke veldslagen van Marengo en Friedland, waarvan de 14de Junij de jaardag is. »Daar!» zeide de fransche keizer »werd het lot van Europa beslist; dáár, even als te Austerlitz, evenals te Wagram, zijn wij te edelmoedig geweest, en hebben wij geloof geslagen aan de beloften en eeden dier vorsten, die wij op den troon hebben gelaten, en die thans zich verbonden hebben tegen Frankrijks onafhankelijkheid en heiligste regten, die thans de onregtvaardigste aller oorlogen beginnen... Maar zijn zij en wij dan niet meer dezelfde menschen van voorheen? Soldaten! die Pruisen, thans zoo opgeblazen van trots, hebt gij overwonnen te Jena toen zij drie maal, te Montmirail toen zij zes maal talrijker waren!» Daarna herinnert Napoleon aan de gruwzame martelingen, welke zij ondergaan hebben, die het ongeluk hadden in krijgsgevangenschap bij de Britten te komen; hij verwijst op de sympathie der kleinere staten van Europa voor Frankrijk; op het ijdele der verwachting, om dat land te kunnen onderdrukken en vernederen; en ten slotte roept hij zijne krijgers toe:

»Soldaten! wij hebben zware marschen te verrigten, veldslagen te leveren, gevaren door te staan; maar met standvastigheid zal de zege ons blijven, en zullen de regten, de eer en het welzijn van het vaderland herwonnen worden. Voor ieder Franschman, die moed heeft, is het uur gekomen om te overwinnen of te sterven.»

Beziel door die heldental wachte het leger met ongeduld op den aanvang der vijandelijkheden. Den 14den Junij stond dat leger in drie groote afdeelingen, onmiddellijk aan de nederlandsche grenzen; links, te Solre sur Sambre, waren de legercorpsen van d'Erlon en Reille, te zamen groote 40,000 man; in het midden, te Beaumont, de keizer zelf, met de garde, de legercorpsen van Van Damme en van Lobau en de reserve-kavallerie, in alles ongeveer 60,000 man; rechts, te Philippeville, het legercorps van Gérard, 15 à 20,000 man sterk. Die drie massa's rukten nu, in den vroegen ochtend van den 15den Junij naar de Sambre op, en waren bestemd om zich te vereenigen tusschen Marchiennes en Charleroi, de rivier over te gaan en aan de andere zijde den vijand aan te vallen.

Algemeen is men het daarover eens, dat de beschikkingen voor dien opmarsch van het fransche leger naar de Sambre, op den 15den Junij, uitmuntend waren en met regt mogen worden aangehaald als een voorbeeld voor zulke handelingen; maar dat daarentegen de uitvoering van dien marsch zeer veel te wenschen overliet. De marsch begon 's ochtends vroeg: reeds om vier uur kwam men in gevecht met de voorste posten der Pruisen, op den regterover der Sambre; natuurlijk werden deze teruggedrongen, en een paar bataillons, die te lang bleven stand houden, gingen geheel verloren. Om 8 uur 's ochtends was de fransche ruitery van Domont reeds voor Charleroi; die stad, toen geen vesting, bleef door de Pruisen nog eenigen tijd bezet en werd eerst om 10½ uur door Napoleon's troepen in bezit genomen; om 11 uur waren die troepen ook meester van den overgang der Sambre bij Marchiennes. Van de linker-kolonne rukt nu Reille, door d'Erlon gevolgd, den steenweg op naar Brussel; en Ney, die aan het hoofd dezer kolonne staat, heeft last door te dringen tot Quatre-Bras, het vereenigingspunt der twee wegen van Charleroi en Namen naar Brussel. De hoofdmagt van het Fransche leger moet van Charleroi vooruitrukken in de rigting van Sombref; maar hierbij heeft eene noodlottige, onverklaarbare vertraging plaats: eenige uren worden werkeloos doorgebracht, en eerst in den namiddag, tusschen vijf en zes uur, stelt men zich weer in beweging. De pruisische troepen worden nu verder teruggedrongen op Sombref; de fransche troepen volgen den vijand, maar niet verder dan tot in de nabijheid van het stadje Fleurus, op nog een uur afstands van Sombref. Op den brusselschen steenweg dringt Ney niet verder voort dan tot aan Frasnes, een dorp nog bijna een uur van Quatre-Bras verwijderd.

De hoofden der bondgenooten, hoezeer tijdig onderligt, dat Napoleon de hoofdstad had verlaten en het fransche leger in aantocht was naar de noordergrenzen, hadden evenwel volstrekt geene maatregelen genomen om hunne krijgsmagt bijeen te trekken; alles bleef werkeloos en rustig, even alsof er geen gevaar dreigde. Op den avond van den 14den zendt echter Ziethen het bericht in, dat de menigte der legervuren, die men bij den vijand ontwaart en de mededeelingen van vijandelijke over-

loopers het bijna zeker maken, dat Napoleon den volgende dag ten aanval zal oprukken. Op dit berigt worden, te middernacht, uit het pruisische hoofdkwartier te Sombref bevelen afgezonden aan de verschillende legercorpsen, om in allerijl op te breken en zich te Sombref te vereenigen. Maar, in weerwil van den goeden wederstand, dien Ziethen aan de Sambre bood, zou, bij eenige voortvarendeheid aan de fransche zijde, die vereeniging onmogelijk geweest zijn; want op den 15den, 's avonds, had men te Sombref nog slechts twee legercorpsen, dat van Ziethen, dat terugtrekkende en door verlies verzwakt was, en dat van Pirch, waarvan eene brigade nog was achtergebleven en eerst den volgende ochtend Sombref bereikte. Thielman kwam op den avond van den 15den te Namen, nog vijf uur van Sombref; Bulow was nog bezig met het zamentrekken zijner troepen.

Bij Wellington's leger was hoegenaamd niets gedaan. De britsche veldheer had wel, even als zijn ambtgenoot, de berigten van Ziethen ontvangen, even zoo als de berigten van andere gedeelten der voorposten, over den opmarsch van den vijand; maar niets werd in de plaatsing der troepen veranderd. Bij het voortdringen van Ney op den brusselschen steenweg was het daar geplaatste gedeelte van Wellington's leger aan den aanval des vijands blootgesteld. Dit gedeelte bestond uit de helft der nederlandsche divisie Perponcher, de brigade van Saxen-Weimar, een naam, in onze nieuwere krijgsgeschiedenis roemrijk bekend en goed klinkend in weerwil van zijn vreemden oorsprong. Die aanvoerder, pas met het bevel der brigade bekleed, verzamelt, op de tijding van de nadering des vijands, zijne bataillons-kommandanten: »Mijne Heeren!» zegt hij, »ik ben volstrekt zonder bevelen; maar ik heb nooit gehoord, dat men een veldtocht met een terugtocht begint, en daarom zullen wij te Quatre-Bras stand houden.» Een bataillon, dat met de rijdende batterij Byleveld in het voorwaarts liggende dorp Frasnes was geplaatst, wordt daar, omstreeks zes en een half uur 's avonds, aangevallen door de voorste troepen van Ney, voetvolk en ruitrij; het dorp wordt na een onbeduidend gevecht onttruimd; maar de vijand, die nu ten noorden van het dorp wil voortrukken, wordt daarin verhinderd door het vuur der nederlandsche batterij, die zich hier »uistekend dapper» gedroeg; dit zijn de beoordingen, door Saxen-Weimar, stellig een bevoegd beoordeelaar, wanneer het op dapperheid aankomt — in zijn verslag gebezigd. De Nederlanders gaan toen langzaam en in orde op Quatre-Bras terug.

Ziedaar kortelijk de gebeurtenissen van den 15den Junij; zij hebben volstrekt niet beantwoord aan de voordeelen, die Napoleon's leger dien dag had kunnen en moeten behalen. Aan het pruisische leger was eenig verlies toegebracht, zoo als dit bij den ernstigen aanval op eene voorposten-keten gewoonlijk plaats heeft; maar die verliezen maakten hoogstens een paar duizend man uit; ander voordeel was er door de fransche troepen niet behaald; de vijandelijke legers waren niet in wanorde, niet geslagen; en vier en twintig uren waren zoo goed als nutteloos verlopen, waarvan de bondgenooten partij konden trekken om hunne magt te verzamelen.

Stel tegenover die nietige uitkomsten het belangrijke, het beslissende, dat die uitkomsten hadden kunnen zijn: aan de Sambre had men Ziethen veel grootere verliezen kunnen toebrengen, en gemakkelijker eene zijner brigaden (de brigade Steinmetz,)

die te lang te Fontaine-l'Évêque was gebleven, kunnen afsnijden en geheel vernielen; men had nog den 15den tot Sombref kunnen voortrukken, en daar eene wisse overwinning kunnen behalen op de veel minder sterke pruisische magt; men had daardoor de zamentrekking van Blücher's leger onmogelijk gemaakt; en dat leger daarna bij gedeelten kunnen slaan; Ney had nog den 15den tot Quatre-Bras kunnen doordringen, daar de zwakke troepenafdeeling van Saxen-Weimar kunnen uiteendrijven, en op die wijze Wellington beletten om de Pruisen ter hulp te komen. Dat alles was mogelijk, dat alles was zeer goed uitvoerbaar; en het valt dus niet te loochenen, dat Napoleon reeds op den 15den Junij de beslissing van den oorlog in handen had.

Wil men hierop aanmerken, dat toch dit doordringen van het fransche leger tot Sombref reeds op den 15den, eene moeilijke handeling was, daar het dan eenen marsch van acht uren had moeten verrigten, en dit voor een leger geen gewone marsch is, dan antwoorden wij daarop: dat het waar is, dat een marsch van acht uren gaans voor een leger iets ongewoons is, en stellig niet dikwijls en niet aanhoudend mag gevorderd worden; maar dat men dit wel mag doen voor eene enkele keer, ter bereiking van een gewichtig doel; dat men hier eene buitengewone uitkomst kon verkrijgen, en dit dus ook wel eene buitengewone inspanning mogt kosten; dat die marsch bovendien onder de gunstigste omstandigheden plaats zou hebben, in een goed jaargetijde, op een langen dag, en juist bij den aanvang van den veldtocht, terwijl de troepen nog niets hoegenaamd geleden hadden; en dat men van een leger als het fransche, en van een aanvoerder als Napoleon, zulke marschen mogt verwachten, daar in vroegere veldtochten, zoo als onder anderen in dien van 1796 in Italië, in dien van 1809 in Duitschland, voorbeelden voorkomen van buitengewone inspanningen, verreweg overtreffende de inspanning van het in eens tot Sombref doormarscheren. Men zou daar dan aangekomen zijn met vermoeide troepen; dit kan zijn; maar de vijand, dien men te bestrijden had, zou in geen beteren toestand verkeer; want het eene pruisische legercorps, Ziethen, was geslagen, terugtrekkende, vervolgd; en het andere, Pirch, had ook een aanmerkelijken marsch verrigt, om Sombref te bereiken.

Dat op den 15den Junij het fransche leger slechts onbeduidende voordeelen behaalde, is wel eensdeels toe te schrijven aan de goede houding der Pruisen van Ziethen en der nederlandsche brigade van Saxen-Weimar; maar nog veel meer moet men het wijten aan gemis van werkdadigheid aan de fransche zijde. Verschillende oorzaken worden daarvoor opgegeven: volgens sommige opgaven gingen de fransche legercorpsen veel later op marsch dan bevolen was; volgens andere werden die legercorpsen opgehouden door de slechte wegen, of wel sloegen zij verkeerde wegen in en verdwaalden; hoe het zij, zoo veel is zeker, dat de marsch naar de Sambre slecht werd verrigt. Het niet doordringen van Ney tot Quatre-Bras wordt door vele fransche schrijvers aan dien maarschalk geweten, die Napoleon's stellige bevelen niet opvolgde, de verdedigers van Ney zeggen, dat die voorschriften des franschen keizers volstrekt den stelligen last niet inhielden om tot Quatre-Bras voort te rukken, maar alleen het bevel om de troepen van Wellington, die men ontmoette, terug te dringen; en dat Ney het niet voorzigtig rekende, om zich verder dan tot Frasnes

te wagen, daar hij niet wist, welke magt de bondgenooten te Quatre-Bras hadden vereenigd. Aan wien de schuld ook moet geweten worden, dat is gewis, dat reeds bij het begin van den veldtogt aan de fransche zijde eene weifeling en eene langzaamheid kunnen worden opgemerkt, die anders aan Napoleon's veldtogten vreemd zijn.

Maar wat vooral te veroordeelen is, is Wellington's werkeloosheid gedurende den geheelen dag van den 15den Junij. — Den lezers van Byron is de treffende schildering bekend, die de dichter in de »Childe Harold» geeft van de verrassende uitwerking, welke Napoleon's aanval in België's hoofdstad te weeg bracht: die schitterende zalen, die alles vereenigen wat Brussel schoons en aanzienlijks bevatte; die feestvreugde, die ruisende dansmuziek, plotseling afgebroken door den doffen klank van het kanon; de aanvankelijke onzekerheid, wat dat onheilspellend geluid beteekent; Brunswijk's hertog, in somber gepeins verzonken, daardoor herinnerd aan zijns vaders sneuvelen, daardoor vervuld met het voor gevoel van zijn eigen dood; spoedig de zekerheid, dat het de vijand is, die nadert; het staken der feestvreugde, het vaarwel zeggen van hen, die elkaar mogelijk nimmer zullen wederzien; de overhaaste bevelen, die drukte, de verwarring, het ratelen der oorlogswagens over de straten, de klank der schrille krijgsmuziek van Schotlands bergbewoners; dit alles vormt bij den dichter een tafereel, zoo schoon, zoo levendig, dat hij, die het eenmaal gelezen heeft, het altijd in gedachtenis behoudt. — Er is eenige waarheid in die dichtelijke voorstelling: op den avond van den 15den Junij gaf de hertogin van Richmond te Brussel een luisterrijk bal, waar een groot aantal officieren van Wellington's leger waren, die vandaar regtstreeks naar het slagveld vertrokken. Maar men moet zich de zaak niet voorstellen, alsof eerst op den avond van den 15den, en eerst door het geschutvuur Wellington van de nadering des vijands werd onderrigt; behalve de vroegere tijdingen, die het oprukken van het fransche leger naar de noordergrenzen aankondigden, is het stellig zeker, dat Wellington in den ochtend van den 15den berigten kreeg van den opmarsch des vijands naar de Sambre. Desniettemin laat de britsche veldheer den geheelen dag verlopen, zonder de minste bevelen te geven tot het in beweging stellen van zijn leger.

Die werkeloosheid van het britsche legerhoofd, in een tijdvak waarin ieder uur zijne waarde had, kan mogelijk wel verklaard, maar moeilijk geregtvaardigd worden. Het schijnt, dat Wellington, naar de inzichten van eene verouderde krijgskunst, een overdreven belang stelde in het bezit der hoofdstad, en inderdaad meende, dat Napoleons operatiën minder tot doel zouden hebben het slaan en vernielen van de legers der bondgenooten, dan wel het bemagtigen van Brussel; Wellington was van meening, dat de aanval naar de zijde van de Sambre slechts in schijn geschiedde, enkel met inzicht, om de legermagt der bondgenooten daarheen te lokken, en aan andere gedeelten van het fransche leger de gelegenheid te geven, gemakkelijk tot Brussel door te dringen. Dit wilde de britsche veldheer verhinderen, en daarom stelde hij den afmarsch van zijn leger uit, en liet het nog bij Brussel; de bescherming dier hoofdstad schijnt, gedurende den ganschen veldtogt, bij hem het heerschende denkbeeld te zijn geweest. Als men, in Gurwood's verzameling, de militaire brieven en bevelen van Wel-

lington over dit tijdvak leest, dan kan men ten duidelijkste opmaken, dat werkelijk de inzichten van den britschen veldheer zoodanig zijn geweest, als wij hier vermelden. Die inzichten verklaren zijne werkeloosheid op den 15den Junij; regtvaardigen zij die? Verre vandaar; want dat hier het bezit of niet bezit van Brussel hoegenaamd niets ter zake afdeed; dat het hier alleen aankwam op het vereenigen van de legermagt der bondgenooten, op het slag leveren, op het overwinnen; dat het ongerijmd was te gelooven, dat Napoleon, om Brussel te vermeesteren, of om welke reden dan ook, zijne magt zou verdeelen en in gescheidene legerafdeelingen ten aanval oprukken; dat dit eene algeheele onbekendheid aanduidt met Napoleon's eenvoudige en verhevene veldheerskunst; en dat men, door werkeloos te blijven op den 15den, het pruisische leger aan eene geheele nederlaag blootstelde; — dit alles zijn waarheden, zoo duidelijk, zoo eenvoudig, dat zij door niemand kunnen worden betwijfeld.

Eindelijk, den 15den, om tien uur 's avonds, worden door den britschen veldheer de bevelen uitgevaardigd voor de zamentrekking van zijn leger. Waar moet die zamentrekking geschieden? Te Quatre-Bras, om, volgens de in sommige opgaven vermelde afspraak, Blücher ter hulp te komen? — Volstrekt niet. Die zamentrekking — het is bijna ongelooft, maar het is te stellig bewezen om betwijfeld te worden — die zamentrekking moet, naar Wellington's bevelen, te Nivelles geschieden; te Nivelles, op een dagmarsch afstand van Sombref; zoodat, waren die bevelen uitgevoerd, het engelsch-nederlandsche leger, op den 16den, buiten de mogelijkheid zou zijn geweest het pruisische in het minste bij te staan, en dit laatste dus ongehinderd door de geheele magt van Napoleon zou kunnen worden aangevallen en verpletterd. Gelukkig voor de zaak der bondgenooten, dat Wellington onderbevelhebbers had, begaafd met genoeg doorzicht om het verkeerde zijner bevelen in te zien, en met genoeg karakter om ongehoorzaam te durven zijn aan die bevelen.

Van de nederlandsche divisie Perponcher stond op den avond van den 15den, de eene brigade, Bylandt, te Nivelles; de andere, Saxen-Weimar, was, zooals wij gezien hebben, vechtende voor den vijand teruggegaan tot Quatre-Bras; de generaal Perponcher zond aan laatstgenoemde brigade bevel, zich op dat punt te handhaven, voornemens haar te komen ondersteunen met de brigade Bylandt. Maar om één uur 's nachts (van 15 op 16 Junij) ontvangt Perponcher het bevel, dat de vereeniging te Nivelles en het ontruimen van Quatre-Bras voorschrijft; de hollandsche generaal ziet het verkeerde, het verderfelijke van die handeling in, waardoor alle gemeenschap met Blücher wordt verbroken en diens leger aan eene geheele nederlaag blootgesteld; hij besluit niet te gehoorzamen, maar te Quatre-Bras te blijven stand houden. De aanvoerder van het eerste legercorps, de prins van Oranje, ontvangt kennis van dit besluit en keurt het goed, dadelijk de juistheid der inzichten van Perponcher erkennende. Later schijnt ook Wellington het verkeerde der ontruiming van Quatre-Bras te hebben ingezien; ten minste in den loop van den 16den Junij trekken de verschillende gedeelten zijns legers derwaarts, zonder dat het echter blijkt, wanneer die veranderde marschbevelen zijn gegeven.

Aan het werk van den heer Löben Sels komt de groote verdienste toe, van op eene duidelijke,

onwederlegbare wijze te hebben aangetoond, dat, wanneer op den 16den Junij eene engelsch-nederlandsche krijgsmagt bij Quatre-Bras heeft gestreden, dit plaats heeft gehad in weêrwil van de bevelen van Wellington, en enkel te danken is aan het besluit van den generaal Perponcher, om niettegenstaande die bevelen, te Quatre-Bras stand te blijven houden, en aan de handeling des Prins van Oranje, die dit besluit dadelijk goedkeurde en tot het zijne maakte. De uitkomst des oorlogs, Napoleon's nederlaag en val, hebben denkelijk afgehangen van het beleid dier beide hollandsche aanvoerders; want waren Wellington's bevelen door hen opgevolgd, dan had Napoleon op den 16den Junij het pruisische leger geheel kunnen vernietigen, en daarna met overmacht zich tegen het engelsch-nederlandsche kunnen wenden. En dat dit geene losse onderstelling is, kan men bewijzen door de getuigenis van een man, wiens naam een zeer groot gezag in krijgskundige zaken moet uitoefenen, van den generaal Gneisenau, den werkelijken opperbevelhebber van het pruisische leger van 1815. Die bevelhebber wendde zich, bij een brief van den 12den Junij 1817, aan den koning van Pruisen, met het verzoek, dat onder de nederlandsche officieren, door dien koning met eere tekenen vereerd voor hun gehouden gedrag in 1815, vooral de luitenant-generaal Perponcher mogt in aanmerking komen. Na het bezet houden en verdedigen van Quatre-Bras door den hollandschen generaal te hebben vermeld, laat Gneisenau daarop volgen: »Wanneer de luitenant-generaal Perponcher het bevel van den hertog van Wellington had opgevolgd; wanneer hij op Nivelles was teruggetrokken en niet een zoo goeden wederstand had geboden, dan had de maarschalk Ney, te Quatre-Bras gekomen, zich regts kunnen wenden, in den rug komen van het leger, dat onder bevel van vorst Blücher te Ligny streed, en dat leger geheel ten ondergang kunnen brengen.» — Die getuigenis van een zoo bevoegd beoordeelaar is voor ons van de hoogste waarde, daar zij bewijst, welk een beslissenden invloed dat besluit des prins van Oranje en van den generaal Perponcher op de uitkomst van den veldtocht van 1815 heeft uitgeoefend.

Den 16den Junij trokken dus de verschillende divisien van Wellington's leger naar Quatre-Bras, maar bereikten op dien dag slechts voor een klein gedeelte die stelling. Den 16den vereenigde Blücher zijne magt in de stelling bij Sombref of Ligny; de legercorpsen van Ziethen en Pirch waren reeds daar en ook het legercorps van Thielmann kwam in den voormiddag tusschen elf en twaalf uur aan. Hoewel hij zeker wist, dat het vierde legercorps, dat van Bulow, op den 16den niet kon aankomen, rekende Blücher evenwel zijne drie legercorpsen, te zamen 80 à 85,000 man uitmakende, sterk genoeg, om den vijand af te wachten en slag te leveren. Blücher vertrouwde op de sterkte zijner stelling, en op den bijstand van Wellington's leger, dat te Quatre-Bras zamentrok.

Aan de fransche zijde wilde Napoleon, met de garde, de legercorpsen van Van Damme en van Gérard, en met drie ruitercorpsen, den 16den aanvallen op de stelling der Pruisen bij Sombref; die fransche legermagt zal in alles ruim 65,000 man hebben uitgemaakt. Het legercorps van Lobau, ongeveer 9,000 man, bleef aanvankelijk als reserve bij Charleroi, maar rukte later ook op naar het slagveld van Sombref, zonder evenwel deel aan den

strijd te nemen. Ney moest aanvallen op de stelling der bondgenooten te Quatre-Bras en kreeg daartoe onder zijne bevelen de legercorpsen van Reille en d'Erlon en het ruitercorps van Kellerman, in alles ongeveer 45,000 man; het legercorps van d'Erlon was echter niet dadelijk beschikbaar, daar het nog ver achter was, nog nabij de Sambre.

Die wederzijdsche beschikkingen gaven aanleiding, op den 16den Junij, tot de twee veldslagen van Ligny en van Quatre-Bras; veldslagen, die in het naauwste verband met elkander staan, dewijl de beide slagvelden slechts een paar uren van elkander verwijderd en niet gescheiden waren door bijzondere moeilijkheden van het terrein. De handelingen op het eene slagveld hadden dus een regtstreekschen invloed op de handelingen op het andere; de beide veldslagen maken, als het ware, een geheel uit.

De strijd bij Ligny zullen wij slechts kortelijk vermelden.

Blücher had hier, achter de beek van Ligny, eene stelling genomen, die, gedekt door Ligny, St. Amand en andere dorpen, eene zeer groote sterkte had; te meer, omdat het golvende, heuvelachtige terrein aan den vijand het overzigt moeilijk maakte en Napoleon een geheel verkeerd denkbeeld van die stelling deed opvatten. De aanval had hier, aan de fransche zijde, eerst plaats des namiddags tusschen twee en drie uren; algemeen wordt die traagheid veroordeeld, omdat door het late uur van aanval, de beslissing van den strijd eerst kon plaats hebben met het invallen van den nacht, toen de duisternis noodzaakte het gevecht af te breken en het pruisische leger toeliet, ongehinderd af te trekken. Beide partijen streden hier met eene schitterende dapperheid; maar het beleid, waarmede de fransche keizer den slag leidde en bestuurdde, overtrof verreweg dat van zijn tegenstander.

Onder de aanmerkingen, die hier op Blücher's handelingen worden gemaakt, vindt men vermeld: dat hij te veel uitbreiding aan zijne stelling had gegeven; te weinig partij trok van het legercorps van Thielmann; een veel te groot getal troepen voor de dorpsgevechten aanwendde en daardoor onnut maakte; en bij herhaling tot den aanval overging, onder omstandigheden, die voor zulk eene handeling ongunstig waren. Bewondering verdient de wijze, waarop Napoleon spaarzaam met zijne strijdkrachten wist om te gaan, en het gevecht langen tijd met zoo weinig troepen te voeren, dat hij, hoezeer hij een 15 à 20,000 man minder sterk was dan de Pruisen, evenwel in het laatste gedeelte van den strijd nog eene sterke reserve beschikbaar had, terwijl bij den vijand nagenoeg alles was in het gevecht gebracht. De aanwending dier reserve gaf Napoleon dan ook de overwinning; er had eene doorbreking plaats bij het dorp Ligny; het pruisische leger moest, geslagen, het slagveld verlaten; maar de invallende nacht belette alle vervolging; en hoezeer de Pruisen gescht achterlieten en eenige duizend man meer verloren dan hunne tegenpartij, hoezeer, ten gevolge der nederlaag, hun leger nog verzwakt werd door het wegloopen van eenige duizenden vlugtelingen, zoo was die nederlaag echter volstrekt van geen beslissenden aard, en de overwinning, door Napoleon bij Ligny behaald, kan volstrekt niet in vergelijking komen met overwinningen als die van Austerlitz of Jena.

Dadelijk, bij het begin van den slag van Ligny, had de fransche keizer ingezien, dat het noodzake-

lijk was eene grootere magt tegen Blucher aan te wenden, en hij besloot daarom het legercorps van d'Erlon tot zich te trekken, dat aanvankelijk bestemd was, om onder Ney te Quatre-Bras werkzaam te zijn; het bevel daartoe wordt aan dien maarschalk afgezonden. De ordonnance-officier, overbrenger van dat bevel, ontmoet nabij het dorp Frasnes het legercorps van d'Erlon, dat naar Quatre-Bras trok; de officier bekend met het bevel dat hij overbragt, deelt het aan d'Erlon mede, en haalt dien generaal over om zijn marsch op Quatre-Bras te staken, en dadelijk, regtsaf slaande, naar het slagveld van Ligny te trekken. De ordonnance-officier zet daarna zijne zending naar Ney voort; maar de maarschalk begrijpt dat bevel van Napoleon geheel anders, en maakt er ten onregte uit op, dat eerst na het vermeesteren der stelling van Quatre-Bras, het legercorps van d'Erlon naar Ligny moet trekken; en daar die stelling nog niet vermeesterd is, oordeelt hij, dat d'Erlon naar het slagveld van Quatre-Bras moet terugkeeren; hij zendt hem den last daartoe. d'Erlon ontvangt dat bevel, op het oogenblik dat hij met zijn legercorps reeds nabij het pruisische leger is; hij gehoorzaamt oogenblikkelijk, keert weêr naar Quatre-Bras terug, komt daar aan toen de strijd is afgelopen; en door die reeks van onhandigheden en misslagen gebeurde het, dat op den 16den Junij 20,000 man fransche troepen nutteloos heen en weder trokken, zonder een schot op den vijand te doen!

De gelijktijdige slag van Quatre-Bras is voor ons Nederlanders van meer belang, en zal eene minder korte vermelding vorderen.

Het strategische gewigt, dat die stelling bij Quatre-Bras had; het belang, dat Napoleon in hare vermeestering stelde, en de omstandigheid, dat daár een zoo klein aantal Nederlanders aan eene zoo groote overmagt des vijands het hoofd heeft geboden, hebben soms aanleiding gegeven tot het denkbeeld, dat die stelling eene groote natuurlijke sterkte had, van dien aard, dat, even als in eene vesting, eene kleine magt zich daar met goed gevolg tegen een veel sterker vijand kon verdedigen. Niets is evenwel meer onjuist, minder met de waarheid overeenkomstig, dan dit denkbeeld; de stelling bij Quatre-Bras had volstrekt geene bijzondere sterkte, het was in alle opzigten een zeer gewone stelling.

Daar waar de twee steenwegen van Namen naar Nivelles, en van Charleroi naar Brussel elkaar snijden, heeft men het gehucht Quatre-Bras, in 1815 bestaande uit eene groote hoeve, eene herberg en een klein aantal andere huizen. Onmiddellijk bij dat gehucht beginnende en zich over eene lengte van een halt uur gaans in zuid-westelijke rigting uitbreidende, had men het bosch van Bossu, waarvan de breedte gemiddeld 600 à 700 pas bedroeg; dit bosch, waardoor goede wegen liepen, leverde de gewone voordeelen voor een verdediger op, dat men daár met een minder aantal troepen een sterkeren vijand het hoofd kon bieden, en dat die vijand niet kon weten, welke magt achter het bosch was geplaatst. Buiten den boschrand, aan de zuid-oostzijde, naar de zijde van den steenweg van Charleroi, had men twee pachthoeven, Grand- en Petit-Pierrepont; eene derde hoeve, Germioncourt, vermaard geworden door den strijd van den 16en, was aan den straatweg van Charleroi, aan de oostzijde, maar veel digter bij Quatre-Bras, slechts een klein kwar- tier uurs daarvan verwijderd. Die hoeven waren, zoo als meestal in deze landstreek, uit hechte steenen

gebouwen zamengesteld; halfweg tusschen Germioncourt en Quatre-Bras had men eene slaapskooi. Van Quatre-Bras in zuidelijke rigting den weg naar Charleroi volgende, komt men, op bijna een uur afstands van eerstgenoemde plaats, aan het dorp Frasnes, waar Ney's troepen waren. Oostelijk van het dorp, naar de zijde van den namenschen steenweg, had men het uitgestrekte bosch van Villers Peruin, dat gunstig voor de verdediging zou zijn geweest, had het zich niet op te grooten afstand van Quatre-Bras bevonden; om die reden bleef het onbezet en ook daarom kon men geen partij trekken van het gehucht Péraumont, tusschen het bosch van Villers Peruin en den namenschen steenweg. — Ziedaar de voornaamste bijzonderheden van dat slagveld van Quatre-Bras; kleine, geheel onbeduidende beken doorsneden het slagveld, maar over het geheel liet de grond toch de ongehinderde werking toe van alle wapens; alleen had het golvende terrein, waarop toen hoog koorn stond, dien invloed, dat daardoor het uitzigt niet zeer uitgestrekt kon zijn.

In die stelling had de prins van Oranje, in den ochtend van den 16den Junij, de divisie Perponcher vereenigd, op één bataillon na, dat aanvankelijk nog te Nivelles moest blijven. Die divisie maakte twee brigaden uit: de eene (Saxen-Weimar) bestond uit vijf bataillons Nassauers in nederlandsche dienst; de andere (Bylandt) had hier vier nederlandsche bataillons; bij die infanterie had men twee batterijen, eene rijdende onder Byleveld, en eene veldbatterij onder Stievenaar. In alles maakte dit eene krijgsmagt uit van groote 6,000 man infanterie met 16 stukken geschut, maar zonder eenige ruit- terij. — De legermagt van Ney, die te Quatre-Bras in werking kwam, telde groote 16,000 man infanterie, 5,000 ruiters en 50 stukken geschut; dus bijna driemaal zooveel voetvolk dan de Nederlanders; meer dan driemaal zooveel geschut en eene talrijke ruit- terij, die bij de Nederlanders geheel ontbrak. Bij de magt des prinsen van Oranje had men bovendien een aantal jonge soldaten; Ney's legermagt bestond geheel uit oude, beproefde krijgers, aangevoerd door bevelhebbers, zoo als Kellerman, Foy, Bachelu en anderen, wier namen met een zoo welverdienden roem van dapperheid en bekwaamheid waren omgeven; terwijl het fransche legerhoofd zelf, door zijn onstuimigen en buitengewonen moed, de schrik zijner vijanden, de trots en sterkte zijner soldaten was geworden.

Oranje zag zeer goed in, dat de ontmoeting der kleine nederlandsche afdeeling met dien vijand, wiens juiste sterkte men niet kende, maar wiens geduchte overmagt niet te betwijfelen viel, niet anders dan eene nederlaag kon te weeg brengen; toch moest die ontmoeting plaats hebben, daar men, door het terugtrekken en het verlaten der stelling bij Quatre-Bras, het aan Wellington's divisien onmogelijk zou gemaakt hebben, zich daar te vereenigen. Alles hing er maar van af, of de Nederlanders lang genoeg den vijand het hoofd zouden kunnen bieden, om de overige troepen der bondgenooten in staat te stellen het slagveld te bereiken, en daár den strijd minder ongelijk te maken; tot dien tijd zou die strijd stellig in het nadeel der Nederlanders zijn; zij zouden verliezen lijden; maar ten koste daarvan moest het behoud der stelling, de vereeniging des legers worden gekocht.

In gewone omstandigheden zou de voorzigtigheid hebben voorgeschreven, om met zoo kleine magt,

als de Oranjevorst bij Quatre-Bras aanvoerde, in de onmiddellijke nabijheid van het beschermende bosch van Bossu stelling te nemen; hier echter was dit minder goed, daar zulk eene bedachtzame handeling den vijand dadelijk tot den aanval zou hebben uitgelokt, en hem dadelijk de geringe sterkte der nederlandsche krijgsmagt zou hebben doen kennen. Oranje's heldere veldheersblik deed hem inzien, dat het hier zaak was, te wagen, zelfs veel te wagen; en dat, door eene meer vooruitspringende stelling te nemen, men den vijand beter in ontzag zou houden en hem doen gelooven, dat achter het bosch van Bossu sterke reserves tot ondersteuning der Nederlanders gereed stonden. Dat die vooruitspringende stelling groote gevaren opleverde, viel niet te ontveinen; maar de prins rekende die gevaren te kunnen braveren, sterk door het vertrouwen op zijn eigen beleid, op de bekwaamheid zijner officieren, en op de geestdrift, welke hij zijnen jongen soldaten wist in te boezemen.

De nederlandsche troepen plaatsten zich in slagorde, dwars over den weg naar Charleroi, de rechtervleugel het bosch van Bossu bezettende, de linker zich naar de zijde van Péraumont uitbreidende. Zes stukken van de batterij Stievenaar en vijf van de batterij Byleveld stonden aan weerszijden van den steenweg, eene groote duizend pas ten zuiden van Germioncourt; de twee andere stukken der batterij Stievenaar, onder bevel van Winzinger, waren aan de zuid-oostelijke punt van het bosch van Bossu geplaatst; en Koopman stond met de drie overige stukken der rijdende batterij bij den namenschen steenweg, westelijk van Péraumont. Van de infanterie bezette de brigade Saxen-Weimar het bosch van Bossu en de hoeven Grand en Petit Pierrepont; een bataillon Nassauers was buiten het bosch geplaatst, tot dekking der batterij Stievenaar. Van Bylandt's brigade was het bataillon jagers No. 27 (Grunebosch) gedeeltelijk in eene tirailleurlinie opgelost, zich oostelijk van den steenweg van Charleroi tot bij Péraumont uitbreidende; gedeeltelijk diende het tot bedekking voor de artillerie van Byleveld. Het 5de bataillon militie (Westenberg) stond bij Germioncourt; het 7de en 8ste militie (Singendonck en de Jong) stonden, als reserve, bij Quatre-Bras; het 7de van linie (van der Sanden) was nog niet aangekomen.

De geheele voormiddag van den 16den verloopt, zonder dat de fransche troepen een aanval beginnen; er hebben niets anders plaats dan weinig beduidende schermutselingen nabij het bosch van Villers-Peruin, waarbij de fransche tirailleurs door de jagers van Grunebosch teruggedrongen werden. Die langzaamheid van Ney had gedeeltelijk tot oorzaak de gebrekkige wijze, waarop de opmarsch van den vorigen dag had plaats gehad, en het achter zijn van sommige zijner divisien; gedeeltelijk de beduchtheid van dien aanvoerder, dat de bondgenooten reeds eene te sterke magt te Quatre-Bras vereenigd zouden hebben. Het is eerst na één uur 's namiddags, dat men de fransche kolonnes uit Frasnès ziet opdagen en ten aanval oprukken, onder den kreet van: *«leve de keizer!»* Van de drie infanterie divisien, rukt die van Foy, in het midden, aan weerszijden van den steenweg voort; de divisie Bachelu gaat regts, langs het bosch van Villers-Peruin; links, maar iets achterwaarts, is de divisie Jérôme Bonaparte, die zich naar de zijde van het bosch van Bossu wendt; die divisien zijn bataillongewijze in geslotene kolonnes, met sterke linien tirailleurs

voorop. De ruiter divisie Piré, lanciers en jagers te paard, beschermt of volgt den opmarsch van het voetvolk. Kellerman's zware ruitery is op dat oogenblik nog niet op het slagveld, maar verschijnt kort daarna.

Het lag in den aard der zaak, dat de aanval van eene zoo sterke magt de zwakke bataillons des prinsen van Oranje moest doen teruggaan; echter had dit niet plaats dan na gevechten, die niet alleen ten hoogste roemvol waren voor de Nederlanders, maar die bovenal tijd deden winnen, waarop hier alles aankwam. De fransche artillerie der divisien Foy en Piré, te zamen 14 stukken, kwam in batterij dwars over den steenweg, tegenover die der Nederlanders; er had een geschutvuur plaats, dat door de batterijen Byleveld en Stievenaar goed werd volgehouden, en dat de vijandelijke kolonnes verhindeerde, over den steenweg en naar het bosch van Bossu voort te rukken. Maar op den rechtervleugel had Bachelu veld gewonnen; hij had, door zijne overmagt en door de medewerking der ruitery van Piré, de jagers van Grunebosch gedwongen terug te gaan, en bedreigde nu, door zijn voortrukken, de linkerzijde van de nederlandsche artillerie; deze was daardoor gedwongen terug te gaan; zij verdeelde zich, en terwijl Byleveld's vuurmonden zich zijwaarts van Germioncourt plaatsten, stelde zich Stievenaar's batterij bij den oostelijken rand van het bosch van Bossu. Hier hield die batterij nog eenigen tijd het vuur tegen den vijand vol, totdat de dappere Stievenaar door eene vijandelijke granaat doodelijk gewond werd; het sneuvelen van dien aanvoerder, de groote overmagt van het fransche geschut en het oprukken van sterke vijandelijke kolonnes, drong toen de nederlandsche veldbatterij om achter het bosch van Bossu terug te gaan; alleen de twee door Winzinger aangevoerde vuurmonden bleven nog bij de zuidelijke punt van het bosch.

Toen ging Ney over tot den aanval op het bosch van Bossu en op de hoeve Germioncourt. Het aanvankelijk afwezige bataillon van Van der Sanden en dat van de Jong waren opgerukt en hadden zich geplaatst bij den oostelijken rand van het bosch van Bossu, ten noorden van Pierrepont; het hevige geschutvuur des vijands dwong die bataillons weér in het bosch terug te gaan. Het fransche voetvolk maakte hier echter geene vorderingen en werd tegengehouden door twee nassausche bataillons en door dat van Singendonck, in persoon door den prins van Oranje tegen den vijand aangevoerd.

Germioncourt werd met uitstekende dapperheid door Westenberg verdedigd; en het 5de militiebataillon sloeg hier langen tijd alle aanvallen af. Oranje was hier weér de ziel van de verdediging; en het verheven voorbeeld van dapperheid, dat hij gaf, maakte helden van die jonge soldaten, die hier voor het eerst den vijand onder de oogen zagen; zoo waar is het, dat alles, of bijna alles, van de bevelhebbers afhangt. Het fransche geschutvuur rigtte groote verwoestingen aan in de rijen der Nederlanders, en de prins, geen ander middel hebbende om daaraan een einde te maken, deed de vijandelijke artillerie door het bataillon van Westenberg bestormen. Zelf, te paard ging de oranjevorst, even als oudtijds zijne groote voorvaders op de slagvelden van Seneffe en Malplaquet, aan het hoofd zijner dapperen het vijandelijk geschut te gemoet. Dat die aanval mislukte; dat het 5de bataillon militie groote verliezen leed; dat Ger-

mioncourt eindelijk door den vijand werd genomen, dit heeft bij de verbazende overmagt des vijands, niets dat verwonderen moet; maar wel is het te verwonderen, dat een enkel bataillon — nog geene 500 man sterk — aanvallend durfde handelen tegen een zoo sterken vijand, uit de drie wapens bestaande; dat het zoo lang dien vijand het hoofd bood en dat het zoo lang het doordringen tot Quatre-Bras wist te beletten.

Het was nu vier uur 's namiddags geworden. De ongelijke strijd had reeds twee à drie uren geduurd; de Nederlanders hadden gevoelige verliezen geleden; hun toestand was zeer hachelijk geworden, en het is waarschijnlijk, dat zij den kamp tegen de overmagt niet lang meer zouden hebben volgehouden, toen er hulp kwam opdagen. Van de zijde van Brussel zag men donkerroode massa's voetvolk het slagveld naderen; het was Picton's sterke divisie, uit de dapperste en beste troepen van het engelsche leger zamengesteld. Van de zijde van Nivelles kwamen huzaren en dragonders, de nederlandsche lichte ruitery van Van Merlen uitmakende. Door de komst dier versterkingen was de prins van Oranje nu aan het hoofd van ongeveer 14,000 man voetvolk, 1000 ruiters en 24 of 26 stukken geschut.

Hoewel nu nog altijd, in vergelijking met den vijand, verreweg de minderheid hebbende, was nu de ongelijkheid niet zoo overstelpend meer; er was meer kans, om met goed gevolg den strijd voort te zetten, en de prins van Oranje besloot dadelijk gebruik te maken van de komst dier nieuwe troepen, om tot den aanval over te gaan en te herwinnen wat verloren was.

Die aanvallende beweging werd echter niet door het geluk bekroond. Het 6de regiment huzaren (Boreel), op de fransche ruitery aanvallende, werd door deze overhoop geworpen en geheel geslagen. Men heeft de oorzaak van dien tegenspoed gezocht in het overhaaste van den aanval en in de vermoeijenis, die de nederlandsche ruitery, door eenen marsch van acht à tien uren, dien dag reeds had ondervonden; — maar wanneer men de getalsterkte der wederzijdsche ruitery in aanmerking neemt, dan heeft men al gronden genoeg, om de nederlaag der Nederlanders te verklaren; nederlaag, die bovendien niet in het minste aan den wapenroem dier huzaren te kort doet, daar niemand de hooge waarde en voortreffelijkheid der fransche ruitery, waardoor zij geslagen werden, kan ontkennen of betwijfelen.

De nederlaag der nederlandsche ruitery had nadeelge gevolgen, en scheen, een oogenblik, den toestand der bondgenooten bedenkelijk te maken. De overwinnende fransche ruitery vervolgde Boreel's huzaren op den voet, en verbreidde zich als een alles wegslepende stroom over het slagveld. De bataillons van Grunebosch en Westenberg, die zich herzameld hadden, werden door den aanval der fransche ruitery gedwongen, in verwoering en met verlies terug te gaan; Bylevelds artillerie ging bij tijds achteruit; maar die van Stevenaer werd door de vijandelijke ruitery bereikt en vier van hare vuurmonden daardoor genomen. Kortstondig slechts bleven die stukken in handen des vijands; een onverschrokken officier, de kapitein Gey van Pittius, werpt zich met zijne rijdende artilleristen, die bij de brigade van Van Merlen behoorden, met de sabel in de vuist op den vijand, herneemt de verloren stukken en voert die terug. — De zegevierende fransche ruitery, tot in de onmiddellijke nabijheid

van Quatre-Bras doordringende, werd hier tegengehouden door het vuur van een regiment Schotten van Picton, dat zich achter de breede sloot had geplaatst, die hier den namenschen weg omzoomt.

Van dit oogenblik af aan neemt de strijd bij Quatre-Bras voor de bondgenooten telkens eene meer voordeelige wending, om de zeer natuurlijke reden, dat, terwijl Ney altijd dezelfde krijgsmagt, behoudt, waarmede hij den strijd begon, de bondgenooten ieder oogenblik versterkt worden door de komst van nieuwe troepen. Op het einde van den dag is dan ook eene aanmerkelijke overmagt aan de zijde van Wellington, die nu op het slagveld is gekomen en het opperbevel voert. Alleen aan ruitery blijft Ney zijne tegenpartij verre overtreffen, en die ruitery is het dan ook, die de meeste aanvallen op de vlakke oostelijk van het bosch van Bossu verrigt, terwijl het fransche voetvolk hoofdzakelijk naar de vermeerstering van dat bosch streeft.

Het zou te uitvoerig zijn, alle latere bijzonderheden van dien strijd bij Quatre-Bras hier te beschrijven; wij zullen alleen de merkwaardigste feiten even vermelden. Picton's divisie onderscheidde zich hier door hare uitstekende dapperheid; herhaaldelijk aangevallen door de ruitery van Kellerman en Piré, wist zij, in carré's geschaard, de aanvallen dier geduchte vijanden telkens af te slaan, en slechts een enkel regiment ging daardoor verloren. De Brunswijkers, door hun dapperen hertog aangevoerd, waren spoedig Picton op het slagveld gevolgd en hadden stelling genomen bij de schaapskooi, ten noorden van het verlorene Germioncourt. Hier, gesteerd door het hevige geschutvuur des vijands, houden zij eenigen tijd stand, aangemoedigd door het voorbeeld van hun koenen aanvoerder, die vóór de slaglinie der zijnen, te midden van den vijandelijke kogelregen, koelbloedig zijne pijp blijft rooken. Maar spoedig is dat vijandelijke vuur te hevig, de verliezen der Brunswijkers te groot; de hertog doet zijne troepen teruggaan; aanvankelijk geschiedt dit in orde; maar toen de vervolgende fransche tirailleurs al meer en meer oprdingen, een fransche geweerkogel den dapperen hertog nedervelt en Kellerman's kurassiers tot den aanval oprukken, zijn de jonge brunswijksche soldaten daar niet langer tegen bestand; in overijling en wanorde verlaten zij het slagveld. Ook engelsche regimenten en zelfs de garde-brigade Maitland — eene uitgelezen krijgsschaar — zag men in den loop van dezen slag in overhaaste vlugt de wijk nemen, wanneer zij door de fransche ruitery met een aanval werden bedreigd, soms op het enkele gerucht van de nadering dier ruitery; zoo groot was de indruk, welken die uitstekende schaar, door hare vroegere wapenfeiten, op den vijand uitteefde; en zoo verkeerd is het te gelooven, dat zelfs goede en uitmuntende troepen, zoo als de britsche bataillons ontgezeggenlijk waren, nooit teruggaan en altijd onbezweken blijven stand houden.

De nederlandsche divisie Perponcher bepaalde zich, na de komst dier nieuwe troepen der bondgenooten, hoofdzakelijk tot de verdediging van het bosch van Bossu; dat bosch werd toen met kracht aangevallen door de divisie, aan wier hoofd Napoleon's jongste broeder, Jérôme, stond. De hoeven Pierrepont werden vermeersterd en de fransche bataillons drongen in het bosch van Bossu door en wonnen daar veld; dit kostte echter tijd, en de teruggedrongen nederlandsche bataillons bleven voortdurend in het bezit van het noordelijke ge-

deelte van het bosch, dat onmiddelijk aan Quatre-Bras paalt. Voor en na kwamen toen op het slagveld de nassausche bataillons van Kruze, het grootste gedeelte der engelsch-duitsche divisie van Alten, en de engelsche garde onder Cooke. De magt van Wellington klom daardoor tot groote 30,000 man. De britsche veldheer deed toen weër aanvallend te werk gaan; een gedeelte der divisie Cooke, de brigade Maitland, viel tusschen zes en zeven uur het bosch van Bossu aan, en verdreef de bataillons van Jérôme daar weër uit; bij dien aanval werden de Britten ondersteund door twee der bataillons van Saxen-Weimar en door dat van Singendonck. Met afwisselende kansen werd toen, aan de oostzijde van het bosch, de strijd voortgezet; al meer en meer kwam het voordeel aan de zijde der bondgenooten; Germioncourt werd hernomen, en toen de duisternis het gevecht deed afbreken, waren beide partijen nagenoeg in dezelfde stellingen, die zij 's ochtends, voor het begin van den slag, hadden bezet.

Zoodanig was in algemeene trekken het beloop van dien slag, onbeslist wanneer men op de verliezen let, die nagenoeg gelijk stonden, en bij elk der beide partijen ruim 4000 man bedroegen; ook onbeslist, wat de uitkomst betreft, daar, indien aan de eene zijde Wellington niet ter hulp van het pruisische leger kon oprukken, Ney evenzeer belet werd, tot de nederlaag van dat leger mede te werken. De eerste periode van dezen veldslag, het tijdvak van een tot vier ure 's middags, was het hachelijkste voor de bondgenooten, het roemrijkste voor de Nederlanders. Dat het stand houden der bataillons van Perponcher van het hoogste, van het beslissendste gewigt is geweest, behoeft geen uitvoerig betoog; hadden die bataillons de stelling bij Quatre-Bras niet in bezit blijven houden, dan was de vereeniging van Wellington's divisien op dat punt onmogelijk, en dan had Ney volle vrijheid gehad, om zich met een groot gedeelte zijner magt tegen Blücher's leger te wenden, en dat leger eene geheele nederlaag te doen ondergaan. En dat stand houden bij Quatre-Bras kon niet geschieden dan door buitengewone inspanningen, door eene dapperheid, die de nederlandsche wapenen met een onsterfeliiken luister omgeeft. Gerustelijk mag men daarbij toestemmen, dat de Nederlanders verliezen hebben geleden, dat sommige hunner corpsen zijn teruggegaan en in wanorde gebragt, dat de toestand uitermate hachelijk was, en een stouter en vroegtijdiger aanval van Ney denklijk de geheele nederlaag des prinsen van Oranje zou hebben veroorzaakt; — dat alles is waar, maar dat alles onneemt niets aan den roem, dien 'n veldheer 'n soldaten zich hier verwierven. Want eene dwaasheid is het zich voor te stellen, dat men op een gewoon terrein voortdurend het hoofd kan bieden aan eenen twee-, driemaal sterkeren vijand, aan wiens talrijke en uitmuntende ruitrij men geen enkel ruitjer kan overstellen; zoo iets kan slechts voor een korten tijd geschieden, en vordert dan nog eene vereeniging van uitstekend beleid in den aanvoerder, en van geestdrift en dapperheid bij de troepen, zoo als men dit bij de Nederlanders te Quatre-Bras opmerkt. De oudheid schildert ons Leonidas, met een handvol soldaten een ontelbaar vijandelijk leger het hoofd biedende; bij de hedendaagsche oorlogen is zoo iets ondenkbaar; de dapperste soldaten der wereld kunnen thans, even als de driehonderd Spartanen, met de

wapenen in de hand sneven; maar in den strijd tegen eene verpletterende overmagt overwinnen, of de overwinning twijfelachtig maken, dit kunnen zij niet.

De misslagen der bondgenooten, de verspreiding hunner legers, Wellington's werkeloosheid op den 15den Junij, hadden aan den franschen keizer de gunstigste kansen gegeven, en ook den 16den Junij was het lot des oorlogs in zijne handen; maar even groote misslagen aan de fransche zijde deden die gunstige kansen verloren gaan.

De fransche strijdkrachten werden op den 16den niet zoodanig aangewend, dat men daardoor beslissende uitkomsten kon verkrijgen; en wanneer men er op let dat die strijdkrachten zoo veel minder waren dan die der bondgenooten, en dat nog ongeveer 30,000 man (de legercorpsen van d'Erlon en Lobau) op den 16den werkeloos zijn gebleven, dan zal dit het verkeerde van die aanwending niet twijfelachtig maken. Den 17den hebben er twee veldslagen plaats, een bij Ligny en een bij Quatre-Bras; dit had niet moeten zijn. Napoleon's magt was niet groot genoeg, om de beide legers der bondgenooten gelijktijdig slag te leveren; dit had achtervolgeliik moeten geschieden; op den 16den had men zich eerst met het grootste gedeelte der fransche magt tegen Blücher's leger, als het meest nabij zijnde, moeten wenden; men had Wellington's leger moeten bezig houden met zoo weinig mogelijk troepen, en daarom had men dat corps van d'Erlon niet ter beschikking van Ney moeten stellen, maar dadelijk bij de hoofdmagt moeten aantrekken. Twintig duizend man fransche troepen meer op het slagveld van Ligny en een vroegtijdiger aanval zouden, naar alle waarschijnlijkheid, den geheelen ondergang van Blücher's leger, en ten gevolge daarvan, de beslissing des oorlogs ten voordeele van Napoleon hebben veroorzaakt. Uit het bevel, dat Napoleon later gaf, om d'Erlon naar Ligny te doen trekken, blijkt genoegzaam, dat de fransche keizer toen het hooge gewigt inzag om eene geduchte magt tegen het pruisische leger aan te wenden.

Dat bevel werd niet uitgevoerd, dank zij de weinige bekwaamheid van Napoleon's onderbevelhebbers, met name van Ney en d'Erlon. De verdedigers van Ney beroepen zich op de door Napoleon aan den maarschalk gegeven bevelen, en beweren, dat die ten duideliikste voorschreven, om d'Erlon's legercorps te Quatre-Bras te doen werkzaam zijn; eene aandachtige lezing der bevelen zal echter het ongegronde der bewering doen inzien en de overtuiging geven, dat, mogten al de eerste bevelen zoodanig kunnen worden uitgelegd als Ney dit deed, de laatste evenwel hem ten stelligste voorschrijven, om zoo spoedig mogelijk een gedeelte zijner magt naar Ligny te zenden. Maar al waren ook Ney's handelingen de letterlijke opvolging van Napoleon's bevelen geweest, dan zou dit nog niet volstaan om die handelingen goed te maken; want het is eene ongelukkige verdediging, wanneer een aanvoerder, om zijne misslagen te verklaren, aantoon, dat hij letterlijk heeft opgevolgd wat hem werd voorgeschreven. Een bevelhebber van zoo hoogen rang, een legerhoofd als Ney, moet geen blind werktuig zijn, dat niet anders kan, dan uitvoeren wat bevolen wordt; integendeel, hij doet aan zijn pligt te kort, wanneer hij zich bepaalt tot de letterlijke opvolging der ontvangen bevelen; hij moet verstand en doorzicht genoeg bezitten, om te oordee-

len, in hoever die bevelen door veranderde omstandigheden, al dan niet, goed zijn gebleven; hij moet karakter en geestkracht genoeg hebben om uit zich zelve te handelen en die bevelen te wijzigen, of zelfs geheel op zijde te stellen. Had Ney zóó den pligt van een bevelhebber begrepen, dan had hij op den 16den Junij geheel anders gehandeld; hij had dan ingezien, dat alles aan de uitkomst van den strijd bij Ligny gelegen was, en daarentegen de strijd bij Quatre-Bras maar een ondergeschikt belang had; dat hij niet bestemd was om Wellington's leger geheel te slaan, maar alleen om dat leger te beletten de Pruisen ter hulp te komen; dat voor dit laatste doel de magt, die hij reeds bij zich had, voldoende sterk was, en dat het dus zaak was, zoo spoedig mogelijk Napoleon's bevel op te volgen, en d'Erlon naar het slagveld van Ligny af te zenden. Zóó zou een bekwaam legerhoofd zijne taak begrepen hebben; maar Ney, op een slagveld dapper boven allen, miste evenwel het heldere doorzicht, het verstand, dat een veldheer moet hebben.

Ook d'Erlon's gedrag is te veroordeelen; d'Erlon, die dadelijk het van Ney ontvangene bevel opvolgde, het slagveld van Ligny verliet, en naar Quatre-Bras terugkeerde, d'Erlon had moeten begripen, dat de komst van zijn legercorps op het slagveld van Ligny eene beslissende uitwerking had kunnen hebben, terwijl daarentegen de marsch van Quatre-Bras dat legercorps voor den 16en nutteloos zou maken, daar hij eerst met het vallen van den avond den grond zou kunnen bereiken, waar Ney en Wellington om de overwinning kampten. d'Erlon had dus moeten inzien, dat het hier zaak was niet te gehoorzamen, en in weêrwil van Ney's bevelen, zich bij de hoofdmagt des franschen keizers aan te sluiten.

Zeker, de gehoorzaamheid, de ondergeschiktheid, de geheele en onverwijldte uitvoering van een ontvangen bevel, is, in het algemeen, de eerste pligt van den krijgsman; maar ook daarop zijn uitzonderingen; en men mag, men moet gehoorzaamheid en ondergeschiktheid op zijde stellen, wanneer dit onvermijdelijk is om een gewigtig voordeel te behalen, of om een dreigend gevaar af te wenden; een legerhoofd wordt het beste gehoorzaamd, wanneer men medewerkt om hem overwinnaar te doen zijn. Het is verre van ons, dat wij hiermede inbreuk op de militaire gehoorzaamheid willen regtvaardigen; integendeel, om eene onbeduidende reden, op eene lichtzinnige wijze gedaan, is zulk eene inbreuk ten hoogste te veroordeelen; het is niet dan op de gewigtigste gronden, dat men de ondergeschiktheid, die ziel van het krijgswezen, mag ter zijde stellen, en hij, die dit doet, laadt eene zware verantwoordelijkheid op zijn hoofd; — maar juist voor die verantwoordelijkheid moet een bevelhebber van d'Erlon's hoogen rang niet terugdeinzen, en in een toestand geplaatst, waarin hij kiezen moet tusschen ongehoorzaamheid en verderf van de algemeene zaak, moet hij de ongehoorzaamheid kiezen. Zulk een toestand is voor een bevelhebber een toetssteen zijner bekwaamheid; en hier blijkt het overwigt van de bevelhebbers der bondgenooten, boven die van het fransche leger; Ney en d'Erlon houden zich aan de letterlijke opvolging der ontvangene voorschriften; de prins van Oranje en Perponcher weten tegen de bevelen hun veldheers te handelen.

De veldslagen van Ligny en van Quatre-Bras waren voor Napoleon, of geene overwinningen of

ten minste geene beslissende overwinningen geweest; maar toch had hij zich, door die veldslagen, tusschen de legers van Blücher en Wellington in geplaatst; hij had, den 16den Junij, de doorbreking van de magt der bondgenooten verrigt. Zulk eene doorbreking kan groote, belangrijke gevolgen hebben, wanneer men daarna de gescheidene deelen van de doorgebrokene vijandelijke magt onvermoeid vervolgt, belet zich te hereenigen, en ieder dier deelen afzonderlijk en met overmagt aanvalt; — maar wanneer de partij, die de doorbreking heeft verrigt, zulk eene werkdadigheid niet betoond en na die doorbreking den tijd onbenuttigd laat voorbijgaan, dan blijft dat eerste voordeel meestal zonder belangrijke gevolgen, daar de beide deelen van het doorgebrokene leger spoedig trachten zich op een achterwaarts gelegen punt te hereenigen, om dan met vereenigde magt op nieuw den vijand het hoofd te bieden. Hier, in 1815, had dit laatste plaats; de hoofden der bondgenooten gingen, na de veldslagen van Ligny en Quatre-Bras, met zooveel bekwaamheid te werk, dat hunne groote legers elkander telkens meer nabij kwamen en spoedig vereenigd waren; en de onverklaarbare langzaamheid en werkeloosheid aan de fransche zijde liet die hereeniging ongehinderd toe, en deed daardoor alle vruchten van de verrigte doorbreking geheel verloren gaan.

In persoon deelnemende aan den strijd en zelf zijne ruitery tegen die van Napoleon aanvoerende, was Blücher op den avond van den 16den, door den val van zijn paard zoodanig bezeerd, dat hij, voor het oogenblik, het opperbevel niet kon uitoefenen; dit ging toen over op Gneisenau, wat hier minder kwaad was, omdat laatstgenoemde toch, met de daad, altijd opperbevelhebber was. Het pruisische leger was bij Ligny geslagen; het moest terugtrekken; maar waarheen? — Lette men alleen op het voordeel dat er in gelegen was om in verband te blijven met de Rijnprovinciën, met die plaatsen, van waar het pruisische leger zijnen toevoer van krijgsmiddelen, zijne versterkingen ontving, dan moest de terugtocht naar de Maas geschieden, naar de zijde van Luik en Maastricht; maar deed men dit, dan verwijderde men zich van Wellington, dan maakte men de hereeniging met diens leger onmogelijk, of ten minste zeer twijfelachtig; Gneisenau zag teregt in, dat alles van die hereeniging afhing; dat het een zeer gering nadeel was, of het pruisische leger al, voor het oogenblik, de gemeenschap met de Rijnprovinciën verloor; dat de overwinning op Napoleon dat nadeel dadelijk zou herstellen; hij zag in, dat het daarom zaak was, niet naar de Maas terug te trekken, maar den terugtocht te verrigten in noordelijke richting, om daardoor Wellington's leger te naderen. Het bevel werd gegeven om op Wavre terug te trekken, en aan die keus van terugtochtsweg is de verschijning van het pruisische leger op het slagveld van Waterloo te danken.

Die terugtocht werd met het meeste beleid uitgevoerd. 's Nachts, of in den vroege ochtend van den 17den Junij, verlieten de pruisische legercorpsen het slagveld van Ligny, herstelden spoedig onder den marsch de wanorde, die de strijd van den voorgaanden dag noodwendig moet veroorzaakt hebben, vereenigden zich te Gemblours met het legercorps van Bulow, dat intusschen was opgerukt, en zetten toen verder den marsch voort op Wavre. Op den avond van den 17den Junij was Blücher's leger, nog ongeveer 90 à 100,000 man tellende, bij die plaats

geheel vereenigd op de beide oevers der Dyle; het was daár, op slechts drie uren afstands van de stelling bij Waterloo, waar Wellington's leger toen kwam; en tusschen beide waren geene bijzondere hindernissen van het terrein, of geene vijandelijke magt, die de hereeniging van beide legers kon beletten.

Niet weinig werd die terugtocht der Pruisen begunstigd door de onbegrijpelijke werkeloosheid van Napoleon. De spreuk der oudheid, „dat de goden, wien zij ten val willen brengen, eerst het verstand ontnemen," dringt zich onwillekeurig aan de herinnering op, wanneer men de handelingen des franschen keizers bij den veldtocht van 1815 gadeslaat; er hangt om zoo te zeggen, eene wolk van fatalismus over die handelingen, en het is alsof eene hoogere magt den geest des veroveraars verbijstert, en daardoor de zege zijner tegenstanders voorbereidt. Zoek, bij dien veldtocht van 1815, niet die verbazende werkdadigheid, die van rust nog duur weet, en geen oogenblik onbenuttigd voorbij laat gaan; die kenschetsende trek van Napoleon als legerhoofd heeft hier plaats gemaakt voor eene traagheid, voor eene tijdverspilling, die, bij ieder veldheer te veroordeelen, in hem geheel onverklaarbaar zijn.

Het pruisische leger trekt af, en hoezeer het reeds dat is toen sommige gedeelten van dat leger het slagveld van Ligny verlaten, wordt die terugtocht evenwel niet in het minste verhinderd of bemoeijelijkt; er heeft niet de minste vervolging plaats van de zijde der fransche troepen, die daar, in het gezigt van den aftrekkenden vijand, om hunne legervuren blijven. Uren verloop, alvorens zich Napoleon's ruiterij in beweging stelt; maar zij weet niet eens, in welke rigting zij voort moet gaan om den terugtrekkenden vijand te vervolgen; en de toevallige vermeerstering van eene pruisische batterij, die door een misverstand den weg naar Namen was ingeslagen, doet gelooven, dat Blücher's leger naar de Maas is afgetrokken. De geheele voormiddag van den 17den Junij verloopt, zonder dat er iets gedaan wordt; eene magt van 36,000 man wordt onder het bevel gesteld van den maarschalk Grouchy, om daarmede de Pruisen te vervolgen; maar het is reeds middag voor dat die magt van het slagveld van Ligny oprukt, en Blücher's leger is reeds spoorloos verdwenen.

Het pruisische leger, den 16den bij Ligny geslagen, is twee dagen later weér op het slagveld van Waterloo verschenen, en heeft daar de overwinning beslist. Dat dit gebeurd is, wordt door Napoleon en door zijne onbepaalde bewonderaars geweten aan de misslagen van Grouchy, die zijne voorschriften slecht nakwam, en niet zorgde van steeds met zijne magt tusschen het leger van Napoleon en dat van Blücher te blijven. Er is waarheid en onwaarheid in die beschuldiging.

Onwaar is de beschuldiging, dat Grouchy zijne voorschriften niet zou hebben nagekomen; want die voorschriften waren van een zeer algemeen, onbepaald aard, en gingen uit van de veronderstelling — waarin Napoleon schijnt te hebben verkeerd — dat door den slag bij Ligny het pruisische leger voor eenigen tijd buiten werking was gesteld, en zich haasten zou naar de Maas terug te trekken. Die voorschriftenielden dus geen last in aan Grouchy, om eene vereeniging van Blücher's leger met dat van Wellington te beletten, daar Napoleon de pogingen tot zulk eene vereeniging niet onder de waarschijnlijke zaken stelde.

Maar de beschuldiging is waar, in dien zin, dat Grouchy zijne taak, om het pruisische leger te vervolgen, op eene zeer gebrekkige wijze vervulde. Niet verder dan tot Gemblours, op slechts een paar uren afstands van het slagveld van Ligny, kwam den 17den de hoofdmagt van Grouchy; en die bevelhebber was, om 10 uur 's avonds, nog geheel en al onkundig van de rigting, waarin Blücher was teruggetrokken. Ziedaar bijzonderheden, die ten sterkste pleiten tegen de werkdadigheid en het beleid, waarmede de vervolging plaats had; een marsch van slechts een paar uren te doen, wanneer men een terugtrekkenden vijand wil vervolgen, dit is eigenlijk niet vervolgen; en onbegrijpelijk en onverschoonbaar is die onkunde aangaande den terugtochtsweg des vijands; men oorloogde toch in geene woestijn, maar in eene bevolkte landstreek; ligte ruiterij, in verschillende rigtingen uitgezonden, had, door het ondervragen der landbewoners, dadelijk den terugtochtsweg der Pruisen moeten doen kennen; een leger van zestig of zeventigduizend man kan niet onbemerkt wegtrekken, als ware het eene sluippatrouille.

Wellington had gedurende den nacht van den 16den op den 17den Junij te Quatre-Bras verschillende versterkingen gekregen, en, nog niets wetende van Blücher's nederlaag bij Ligny, maakte hij zich gereed om, in verband met het pruisische legerhoofd, op den 17den den strijd van den vorigen dag voort te zetten. Eerst op den ochtend van den 17den kreeg de britsche veldheer het bericht van den aftocht der Pruisen, en dit veranderde zijn besluit en deed hem nu bevel geven tot den terugtocht naar de zijde van Brussel. Om 10 uur 's ochtends begon het engelsch-nederlandsche leger die beweging.

Ook hier valt het gemakkelijk aan te toonen, dat Napoleon weér de beslissing van den oorlog in handen had. Wanneer Ney den aanval op Wellington tijdig had hervat; wanneer Napoleon vroeg van de zijde van Ligny was opgerukt en op den linkervleugel van het verbondene leger had aangevallen, waarvan hij slechts een paar uren verwijderd was, dan had dat leger den strijd niet kunnen ontwijken, en dan had de beslissende slag, nu den 18den in de velden van Waterloo geleverd, reeds den 17den te Quatre-Bras plaats gehad. Maar onder geheel verschillende omstandigheden, oneindig gunstiger voor den franschen keizer, zou die slag op den 17den geleverd zijn; Napoleon's leger zou dezelfde sterkte gehad hebben, die het nu te Waterloo had, maar dat van Wellington zou minder sterk zijn geweest; en, wat alles afdoet, niet één pruisisch soldaat zou op het slagveld hebben kunnen komen. Uit wat den 18den is gebeurd op het slagveld van Waterloo, kan men dus met regt besluiten, dat die strijd op den 17den de geheele nederlaag van Wellington's leger zou zijn geweest. Maar ook die gunstige kans werd verzuimd; Ney viel niet aan, en Napoleon, laat in den ochtend oprukkende, kwam eerst na den middag te Quatre-Bras aan, juist op het oogenblik, dat ook de troepen van Ney zich in beweging stelden. De vereenigde fransche magt trok toen, in de rigting van Brussel, den britschen veldheer achterna, zonder dezen, die zijnen terugtocht door eene sterke ruiterij onder Uxbridge deed beschermen, enige nadeelen te kunnen toebrengen. Bij Genappe had nog een ruitergevecht plaats, dat in het voordeel van Uxbridge aliep; ten noorden van dat stadje zette Napoleon's

leger de vervolging voort, totdat het, om 7 uur 's avonds, te Maison du Roi kwam, op een groot uur afstands van het gehucht Mont St. Jean, waar de beide steenwegen van Charleroi en van Nivelles naar Brussel zich vereenigen. Hier werd de vervolging gestaakt; de fransche ruitery, verder willende voortrukken, werd tegengehouden door het geschutvuur des vijands; en de sterke massa's, die de bondgenooten op verschillende punten vertoonden, deden hun voornemen kennen om stand te houden en den aanval af te wachten. Het late uur van den dag en de sterke regen maakten het echter ondoenlijk, om nog op den 17den slag te leveren, en de beide legers sloegen hunne bivouacs op, en maakten zich gereed tot dien strijd, die over het lot van Europa zou beslissen.

Op den avond van den 17den Junij waren dus de stellingen der wederzijdsche legers als volgt: Napoleon stond met bijna 72,000 man op een uur ten zuiden van Mont St. Jean; Grouchy, met de hoofdmagt van zijn 36,000 man sterk leger, te Gemblours; die beide deelen van het fransche leger waren dus gescheiden door eenen dagmarsch afstands, en door de tusschen beide stroomende rivier de Dyle. Bij de bondgenooten was Blücher met 90 à 100,000 man in en om Wavre; Wellington, met bijna 68,000 man, in de stelling van Waterloo, op slechts drie uren afstands van de Pruisen; op een paar uren westelijk van Waterloo, te Halle, stond een troepencorps van 12 à 15,000 man, onder prins Frederik der Nederlanden.

Op den avond van den 17den Junij was dus de toestand van zaken veel gunstiger voor de bondgenooten dan voor Napoleon; de bondgenooten waren verzekerd, van hunne legers den volgende dag te kunnen vereenigen; Napoleon kon er niet op rekenen, dien dag Grouchy's leger bij het zijne aan te trekken. Behalve den meerderen afstand en de aanwezigheid van de rivier de Dyle, tusschen de beide groote deelen der fransche legermagt, was nog eene omstandigheid geheel in haar nadeel; het was de slechte wijze, waarop zij, bij dien marsch van den 17den Junij, de veiligheidsdienst had verrigt.

De krijgsregels schrijven voor, dat, wanneer een leger een marsch verrigt in de nabijheid des vijands, het zich aan alle zijden met eene postenketen moet omgeven, die in alle rigtingen kleine troepenafdeelingen afzendt, om de omliggende landstreek te doorzoeken; dat, wanneer dit leger zich bij dien marsch in verschillende gedeelten splitst, het zoo veel mogelijk moet zorgen, dat tusschen de wegen, door die gedeelten gevolgd, zich geene groote terreinhindernissen, zoo als rivieren meeren of gebirgen moeten bevinden, daar deze de spoedige zamentrekking van het leger zouden verhinderen; en dat, tusschen de verschillende kolonnes, waarin een leger zich bij een marsch splitst, het verband moet worden daargesteld, door gedurig kleine afdeelingen ligte ruitery van de eene kolonne naar de andere te zenden.

Die regels waren, bij de bewegingen van den 17den Junij, aan de fransche zijde geheel en al verwaarloosd; de beide legers van Napoleon en van Grouchy waren gescheiden door de rivier de Dyle; die legers waren onderling weinig of niet in verband; de tusschen beide liggende landstreek werd volstrekt niet doorkruist en doorzocht. Integendeel, de ligte ruitery der Pruisen, die hier met groote werkdadigheid en beleid handelde, had hare patrouilles op het bedekte terrein bij de Dyle ver

voortuitgeschoven, tusschen de marschlijnen van Napoleon en van Grouchy; zij kon daardoor de bewegingen en handelingen des vijands van nabij gadeslaan en daarvan de bondgenooten onderrigten; zij verbrak daardoor de regtstreeksche gemeenschap tusschen de beide fransche legerhoofden, zoodat de overbrengers van Napoleon's bevelen, om tot Grouchy te komen, toen deze reeds tot Wavre was voortgerukt, gedwongen waren eenen grooten omweg te maken over Quatre-Bras, Sombref en Gemblours; gewigtig, soms beslissend nadeel, daar in den oorlog zoo veel van tijd afhangt, en dezelfde beweging, die, op het oogenblik gedaan, eene volledige overwinning verschaft, zonder eenige gevolgen blijft, wanneer zij een paar uur later verrigt wordt. Het is zeker, dat Grouchy, tijdig op het slagveld van Waterloo aankomende, daar de krijgs-kansen kon doen keeren; het is zeker, dat, wanneer hij daar niet is gekomen, dit voor een gedeelte daaraan is te wijten, dat het bevel van Napoleon daartoe zoo veel tijd tot overbrenging vorderde. Zoo veel invloed heeft op de uitkomst des oorlogs de wijze, waarop zelfs de kleinste troepenafdeeling hare taak verrigt; en zoo dwaas is het, om de regels, die tot beveiliging der oorlogsmarschen worden aangegeven, te beschouwen als de uitvindingen van een bekrompen pedantismus, en ze geheel te verwerpen, zoo als hier door het fransche leger werd gedaan.

De hoofden der bondgenooten, het voordeel van hun toestand inziende, besloten daarvan gebruik te maken, en met hunne vereenigde magt, den 18den Junij, den vijand eenen hoofdslag te leveren. Wellington moet het eerst het voorstel hiertoe hebben geopperd, en — nog onkundig van den toestand, waarin het pruisische leger door den slag van Ligny was gebracht — zijn ambtgenoot hebben bekend gemaakt met het voornemen, om met het engelsch-nederlandsche leger bij Waterloo stand te houden en 's vijands aanval af te wachten, wanneer dat leger op de ondersteuning van een gedeelte van het pruisische kon rekenen. Blücher, die een voornaam vereischte eens veldheers, stoutheid van besluit, bezat — antwoordde zijn ambtgenoot: dat niet een gedeelte, maar het geheele pruisische leger den 18den Junij op Waterloo zou trekken, en wanneer dien dag de vijand niet aanviel, men hem den 19den zelf tegemoet zou rukken.

Dat antwoord bepaalde het besluit van Wellington, om slag te leveren; een besluit, dat in alle opzichten is goed te keuren. Ten onregte toch hebben sommige fransche krijgskundigen beweerd, dat de hooften der bondgenooten beter zouden gedaan hebben hun terugtocht verder voort te zetten, en hunne legers te vereenigen ten noorden van het bosch van Soignes, naar de zijde van de Nethe; zoo iets zou verkeerd geweest zijn; alles hing af van de vereeniging der beide legers van Blücher en Wellington; die vereeniging was, op den 18den Junij, te Waterloo onfeilbaar; waarom die vereeniging dan verschoven tot eene andere plaats en tot een later tijdstip, daar zoo ligtelijk de eene of andere omstandigheid, en vooral de veranderlijke en mogelijk strijdige inzichten van twee verschillende legerhoofden, die vereeniging dan twijfelachtig of onmogelijk konden maken?

Het is een hoofdbeginsel der veldheerkunst, dat, wanneer er een veldslag zal geleverd worden, een legerhoofd met de meest mogelijke sterkte op het slagveld moet verschijnen; alles wat men op dat,

slagveld kan brengen, moet daar gebragt worden; de kleinste afdeeling mag niet worden achtergelaten, want van hare aanwezigheid hangt mogelijk de uitkomst van den veldslag af, en die uitkomst kan beslissend zijn voor geheel den oorlog. Dat beginsel, aan welks trouwe nakoming Napoleon meer dan ééne zege heeft te danken gehad, is zoo eenvoudig en duidelijk, dat men zou denken, dat het ten allen tijde heeft moeten worden gehuldigd; het tegendeel is echter waar; en wanneer men de krijgsgeschiedenis leest, vindt men ieder oogenblik afwijkingen van dat beginsel; ieder oogenblik vindt men voorbeelden, dat legerhoofden een gedeelte hunner magt van het slagveld verwijderd laten, meestal om daarmede doeleinden te bereiken van een ondergeschikt belang, volstrekt niet te vergelijken met het alles overwegende belang, dat aan de uitkomst van een veldslag is verbonden.

Ook hier kan de beoefenaar der krijgsgeschiedenis zulk eene afwijking van de goede beginselen bij Wellington opmerken; zulk een misslag, die onverklaarbaar is, en, ten minste tot nu toe, zelfs door de onbepaaldste bewonderaars van den britschen veldheer nog niet verklaard is geworden. Te Halle, op slechts een paar uren afstand van het slagveld van Waterloo, stond eene magt, denkelijk 12 à 15,000 man sterk, onder het bevel van prins Frederik der Nederlanden; daar men een veldslag tegen Napoleon verwachtte, was niets natuurlijker, dan die magt tijdig bij het hoofdleger der bondgenooten aan te trekken; dit werd niet gedaan. Waarom niet? — mogelijk omdat Wellington nog altijd zulk een overdreven belang in het behoud van Brussel stelde; nog altijd geloofde, dat de vijand hem alleen door schijnbewegingen wilde bezighouden, maar voornamelijk de vermeerstering dier hoofdstad beoogde; mogelijk dat Wellington daarom deze afdeeling te Halle liet, ten einde daarmede den weg van Mons naar Brussel af te sluiten. — De reden, die wij hier aangeven, is weinig afdoende, is slecht, beduidt eigenlijk niets; maar het is de eenige, die men voor zulk eene handeling bedenken kan.

Maar wat nog slechter, wat onverklaarbaar, wat geheel onbegrijpelijk is, wat naauwelijks valt te gelooven, is dat op den 18den Junij, — toen het toch zoo duidelijk en zoo zeker was, dat Napoleon geene schijnbeweging meer beoogde, maar een' grooten beslissenden veldslag, — dat men toen nog niet dat legercorps van prins Frederik naar Waterloo deed oprukken; het had daar tijdig kunnen aankomen; het had deel aan den strijd kunnen nemen; er waren oogenblikken in dien strijd, waarop de komst van 12,000 man versche troepen voor de bondgenooten alles behalve onverschillig zou zijn geweest. Maar neen, ook gedurende den slag denkt men er niet aan, om dat legercorps tot zich te trekken; men zendt het geene bevelen; men geeft het geene berigten; het verneemt niets van den slag, die te Waterloo wordt gestreden, en het heeft even weinig invloed op dien slag, alsof het op honderde uren afstands van het slagveld ware geweest, alsof het in China had gestaan. Het is onmogelijk het denkbeeld van zich te weren, dat dit geheele legercorps door Wellington is vergeten geworden. Waarlijk, de britsche veldheer heeft groote, roemrijke daden verrigt; blinde partijzucht alleen kan de uitstekende bekwaamheden loochenen door hem bij meer dan ééne gelegenheid ten toon gespreid; maar wie zulk eene handeling, als die ten opzichte van dat legercorps te Halle, niet voorstelt

als een grooten onbegrijpelijk misslag, die is vreemd aan alle krijgskennis, die doet te kort aan de waarheid der geschiedenis!

Terwijl de bondgenooten zich dus gereed maakten tot den beslissenden strijd, had Napoleon even zoo het besluit genomen, den britschen veldheer slag te leveren, en door diens nederlaag het engelsch-nederlandsche leger evenzeer buiten werking te stellen, als, naar zijne meening, ook het pruisische leger buiten werking was gesteld door de nederlaag van Ligny. Slechts ééne vrees koesterde de fransche vorst: die, dat zijn tegenstander, den slag ontwijkende, in stilte zou aftrekken. Napoleon, door zijn ongeduld aangespoord, verliet herhaaldelijk gedurende den nacht zijne legerstede, om zich met eigen oogen te overtuigen, dat de vijand, dien hij zocht, nog altijd daar was; alles beantwoordde aan de verwachting des oorlogsmans, de donkere vlakten bleef steeds bezaaid met de wachtvuren des vijands; geen gedruisch of wapenklank kondigde eene aftrekkende beweging van dezen aan, en toen de dag was aangebroken, en de verminderde regen een vrij uitzigt toeliet, zag men Wellington's leger in slagorde staan, gereed tot den beslissenden kamp.

Alvorens dien onvergetelijken kamp te schetsen, zal het noodig zijn, met een paar woorden de bewegingen en handelingen te vermelden, die op den 18den Junij buiten het slagveld van Waterloo plaats hadden, en van zoo grooten invloed zijn geweest op den afloop van den worstelstrijd tusschen Wellington en Napoleon.

Blücher, getrouw aan zijne beloften, had de bevelen gegeven, om zijn leger den 18den naar Waterloo te doen oprukken. De marsch moest aangevangen worden door het legercorps van Bulow, dat nog niet in het gevecht was geweest, dat nog zijne volle sterkte had; Bulow, opbrekende van Dion-le-mont op den regteroever der Dyle, moest Wavre doortrekken, en zijne marschrichting nemen op het dorp St. Lambert, om van daar op Napoleon's rechtervleugel aan te vallen. Het legercorps van Pirch zou later in dezelfde rigting als Bulow oprukken. Ziethen's legercorps, van Bierge op den linkeroever der Dyle opbrekende, moest op Ohain trekken, een dorp, een klein half uur westelijk van St. Lambert gelegen, en daár zich bij den linkervleugel van Wellington aansluiten. Thielmann's legercorps zou Wavre en de Dyle bezet houden, als eene achterhoede den marsch der overige legercorpsen dekken, en daarna Ziethen op Ohain volgen.

Wanneer een leger, dat twee dagen nadat het eene nederlaag heeft ondergaan, weér den vijand te gemoet trekt, door wien het geslagen is, dan bewijst dit eene geestkracht, die hoogen lof verdient; en die marsch naar Waterloo op den 18den Junij is dus ten hoogste eervol geweest voor Blücher's krijgsmagt. Maar wil men opmerken, welk een indruk eene nederlaag maakt, zelfs op een uitmuntend leger, dan lette men op de in het oog vallende langzaamheid, waarmede het pruisische leger op den 18den Junij naar het slagveld van Waterloo oprukte. Bulow, wiens legercorps nog niets hoegenaamd had verloren of geleden, begint den marsch met het krieken van den dag; hij heeft slechts eenen afstand van vier uren gaans af te leggen, en toch is het vier uur in den namiddag, toen zijne twee eerste brigades op het slagveld van Waterloo verschijnen. Ziethen begint den marsch eerst om twaalf uur; hij heeft geen drie uren gaans af te leggen,

en toch is het over zeven uur 's avonds, toen, niet het geheele legercorps, maar slechts de voorste troepen op het slagveld komen. Men verklaart die langzaamheid door den slechten toestand der wegen, en door het oponthoud, dat Bulow ondervond bij een brand, die in Wavre uitbarstte, juist op het oogenblik, dat zijn legercorps die stad doortrok; maar de ware reden dier langzaamheid zal wel de indruk geweest zijn, door de nederlaag van Ligny gemaakt. Trouwens, dit bewijst niets ten nadeele van het pruisische leger; want eene minder goede krijgsmagt, in den toestand van dat leger verkeerende, zou mogelijk, in stede van langzaam op te rukken, in het geheel niet zijn opgerukt.

Gedurende den marsch der pruisische legercorpsen naar Waterloo, krijgt Blücher berigt van Thielmann, dat deze te Wavre door het overmagtig leger van Grouchy wordt aangevallen; Blücher doet zijn onderbevelhebber antwoorden, dat hij op geene versterking heeft te rekenen, zijne stelling te Wavre zoo lang mogelijk moet verdedigen, en daarna maar zijnen terugtogt moet verrigten, zoo goed en zoo kwaad hij kan. Dat antwoord van Blücher, dat besluit om den marsch naar Waterloo voort te zetten onverschillig wat er te Wavre gebeurde, verdienen den hoogsten lof; menig aanvoerder, met minder geestkracht bedeeft dan het pruisische legerhoofd of zijn raadsman Gneisenau, zou, op het berigt dat zijne achterhoede aangevallen en ernstig bedreigd wordt, den marsch naar Waterloo hebben gestaakt, en tot bijstand dier achterhoede zijn teruggekeerd; Blücher ziet echter in, dat dit verkeerd zou zijn; dat die strijd bij Wavre slechts van een ondergeschikt belang is; dat het er weinig toe doet, al ondergaat Thielmann daar zelfs eene geheele nederlaag; maar dat daarentegen alles afhangt van den strijd in de velden van Waterloo; hij zet dus zijnen marsch voort, en beslist daardoor Napoleon's nederlaag. Ook aan dat besluit van Blücher is de uitkomst des oorlogs toe te schrijven.

Hoe zeer steekt die bekwaamheid en geestkracht van het pruisische legerhoofd af bij het gedrag van zijn tegenstander, van Grouchy. De blinde partijzucht, die te vaak elke ramp, elke nederlaag, aan opzettelijk kwaden wil meent te moeten toeschrijven, heeft ook ten aanzien van dien franschen maarschalk hare werking doen gevoelen; en van meer dan ééne zijde is, even als tegen Ney, ook tegen Grouchy de beschuldiging van verraad ingebracht. Dat is eene valsche, eene onwaardige beschuldiging, door geen enkel feit gestaafd, door een geheel leven vol roem en zelfopoffering ten stelligste weersproken; dat is eene beschuldiging, die de geschiedenis dan ook alleen vermeldt, om haar ongerijmd te noemen; — maar, wat niet ongerijmd is, wat moeilijk kan worden tegengesproken, is de beschuldiging, dat Grouchy, even als Ney door gebrek aan beleid, door gemis van werkdadigheid eene der voornaamste oorzaken is geweest van de nederlaag des franschen legers en van den val van Napoleon. Onkunde of onbekwaamheid hebben ook hier weer dezelfde noodlottige uitkomst te weeg gebracht, als het verraad zou kunnen uitwerken.

Wij hebben gezien, dat Grouchy, op den 17den Juni, op eene jammerlijke wijze zijne taak, de vervolging van het pruisische leger, had vervuld; de hoofdmagt van zijn leger was niet verder gekomen dan tot Gemblours, en tot tien ure 's avonds bleef men onbekend met de rigting, waarin het pruisische leger was teruggegaan. Eerst later werd men

in het zekere onderrigt, dat Blücher terugtrok op Wavre, en Grouchy besloot nu, den 18den, ook daarheen te rukken.

Ziedaar een groote misslag. Wel handelde Grouchy niet tegen de ontvangen voorschriften; want die hielden in het algemeen in, om de Pruisen te vervolgen, en dus, door op Wavre te trekken, kwamen die voorschriften letterlijk na. Maar Grouchy had moeten begrijpen, dat die vervolging der Pruisen hoofdzakelijk ten doel had, deze te beletten zich met het engelsch-nederlandsche leger te vereenigen; dat door dien marsch van Blücher op Wavre een groote stap tot die vereeniging was gedaan; dat het weinig zou baten, of men den vijand al natrok op Wavre, daar de pruisische veldheer aan de Dyle gemakkelijk met een gedeelte zijner magt het fransche legerhoofd kon tegenhouden, en intusschen met de hoofdmagt zich bij Wellington voegen; en dat dus Grouchy volstrekt niet op Wavre moest trekken, maar de Dyle moest overgaan op een hooger gelegen punt, waar geen vijand was om dit te verhinderen, zich bij Napoleon's magt moest aansluiten, of de pruisische legercorpsen in de linkerflank aanvallden gedurende hun marsch naar Waterloo.

Zóó zou een bekwaam legerhoofd zijn toestand, zijne taak begrepen hebben; Grouchy niet, die zich letterlijk aan zijne voorschriften hield. Nog werd er, bij de uitvoering dier voorschriften, slechts geringe voortvarendheid betoond. De opmarsch naar Wavre moet eerst laat zijn aangevangen; ten minste het was reeds twee ure in den namiddag, toen men die plaats bereikte. Gedurende dien opmarsch, toen de fransche voorhoede bij het gehucht la Baraque is gekomen, op een uur afstands van Wavre, hoort men den donder van het geschut naar de zijde van Waterloo; de keizer is dus slaags met den vijand, en de overtuiging daarvan doet sommige onderbevelhebbers van Grouchy het voorstel opperen, om den marsch naar Wavre te staken, oogenblikkelijk de Dyle over te gaan, en regstreeks daarheen te trekken, waar het kanonvuur den strijd der hoofdmagten verkondigt. Grouchy weigert; hij ruikt op Wavre, en omstreeks vier uur 's namiddags valt hij daar Thielmann's legercorps aan.

De Pruisen hadden Wavre goed bezet, en achter de Dyle eene sterke stelling genomen, waarvan zij met veel beleid partij trokken; herhaaldelijk sloegen zij de aanvallen des vijands af. Te midden van dien strijd ontving Grouchy, omstreeks zeven uur 's avonds, een bevel door Napoleon van het slagveld van Waterloo afgezonden, den last inhoudende, om oogenblikkelijk naar het slagveld op te rukken; op dat late uur van den dag was dat bevel niet meer uitvoerbaar; 's avonds gelukte het aan een gedeelte der magt van Grouchy, om, bovenwaarts van Wavre, den overtogt van de Dyle te verrigten; de fransche troepen behaalden eenig voordeel; en denkelijk, dat, wanneer niemand anders op het oorlogstooneel was werkzaam geweest dan Grouchy en Thielmann, het legercorps van den pruisischen bevelhebber, den volgende dag, bij den terugtogt voor de fransche overmagt, verliezen zou hebben geleden. Maar den volgende dag deed de tijding van Napoleon's nederlaag bij Waterloo dien voordeeligen toestand van Grouchy geheel verloren gaan, en het fransche legerhoofd op niets anders bedacht zijn dan op een overhaasten terugtogt.

Wat zou het gevolg zijn geweest, wanneer Grouchy anders had gehandeld, wanneer hij het pruisische

leger bij den marsch naar Waterloo had aangevallen, of zelf met zijn legercorps daar ook was verschenen? Met zekerheid kan men niet zeggen, dat dan Napoleon te Waterloo overwinnaar zou zijn gebleven; maar zeer waarschijnlijk is het toch, dat dan de uitkomst van dien slag geheel anders zou zijn geweest; want Napoleon's nederlaag aldaar was hoofdzakelijk daaraan toe te schrijven, dat Blücher's leger wél op het slagveld kwam en dat van Grouchy niet.

Dat wegblijven van het slagveld is eene handeling van den franschen maarschalk, die onmogelijk geregtvaardigd of verschoond kan worden. Men zegge niet: Grouchy had alleen bevel om de Pruiszen te vervolgen, en dit heeft hij gedaan; hij had hoegenaamd geen bevel om naar Waterloo te marcheren; — neen, dat had hij ook niet; maar hij had het zonder dat bevel moeten doen; hij had moeten begrijpen, dat daarvan de beslissing van den oorlog, het lot van Frankrijk afhing. Een veldheer kan aan zijne afwezige onderbevelhebbers niet in alle bijzonderheden voorschrijven, wat zij doen moeten; hij moet veel aan hun eigen beleid overlaten; vooral Napoleon was gewoon zóó te handelen; zijne voorschriften waren dikwijls zeer algemeen, zeer onbepaald; hij rekende er op, dat het bij den man van bekwaamheid voldoende is, hem het doel aan te wijzen, dat men wil bereiken, en dat men hem vrij moet laten in de keus der middelen. Hier echter, bij dien veldtocht van 1815, heeft de fransche keizer het ongeluk gehad onderbevelhebbers te hebben — dapper en uitstekend zoolang hij regtstreeks en onmiddellijk hunne handelingen bestuurde, — maar ongeschikt om naar eigen ingeving te werk te gaan, en door hunne onbekwaamheid als veldheer den val van hun gebied veroorzakende. Het ongeluk van Napoleon was, dat Grouchy niet wist te handelen, zóó als, vijftien jaren vroeger, Desaix te Marengo; ook daar, even als te Waterloo, zou Napoleon bezweken zijn, wanneer niet Desaix, ook zonder bevel, maar alleen de ingeving van zijn stouten geest volgende, tot hulp zijns veldheers was opgerukt, en, door zijne verschijning op het slagveld, de zege aan de fransche standaards had gehecht.

Napoleon, op den 18den Junij in de velden van Waterloo te strijden hebbende tegen de vereenigde legers van Blücher en Wellington — eene magt, bijna dubbel zóó sterk als de zijne — kon met geene mogelijkheid eene nederlaag ontgaan. Maar zóó iets was, bij den aanvang van den slag, zelfs in den loop daarvan, den strijdenden partijen niet bekend; er was lang onzekerheid, aan de eene zijde de vrees, dat Blücher's leger niet, of slechts gedeeltelijk, of te laat, op het slagveld zou aankomen; aan de andere zijde de verwachting van Grouchy ter hulp te zien opdagen. De hoop op de overwinning bezield dus beide partijen; beide achtten zich even sterk; en zelfs de zwakste partij, het fransche leger, handelde gedurende het grootste gedeelte van den strijd aanvallend, terwijl Wellington zich bepaalde tot het verdedigen der sterke stelling, waarin hij zijn leger had geplaatst.

Wie Wellington's bekwaamheid als veldheer van de schitterendste zijde wil leeren kennen moet zijne handelingen bij een veldslag gade slaan; deze zijn bijna altijd meesterlijk, en vergoeden en herstellen zeer veel gebrekkigs en verkeeds, dat men anders kan opmerken in zijne wijze om de oorlogszaken te leiden. Bij de meeste der veldslagen, door het britsche legerhoofd geleverd, heeft hij als verdediger

gehandeld; en met uitstekend beleid heeft hij daarbij goede, sterke stellingen weten uit te kiezen, uitmendend geschikt voor de bijzondere vechtwijze der door hem aangevoerde troepen. Ook hier te Waterloo had Wellington zulk een gunstig slagveld voor zijn leger uitgekozen, dat het bijna aan alle voorwaarden voldeed, die de regels der krijgskunst daaromtrent voorschrijven.

Wanneer men, den steenweg van Brussel naar Charleroi volgende, het groote bosch van Soignies is doorgekomen, dan begint bij het dorp Waterloo, aan de zuidzijde van dat bosch, eene uitgestrekte, golvende vlakte, eene goede ruime kampplaats, waar twee groote legers het bloedig pleit des oorlogs moeten beslechten. Bij het gehucht van Mont St. Jean, een half uur ten zuiden van het bosch van Soignies, verdeeld zich de steenweg in twee armen, waarvan de oostelijkste over Genappe en Quatre-Bras naar Charleroi, de westelijkste naar Nivelles geleidt. Tusschen de beide steenwegen van Nivelles en Charleroi verheft zich thands een door kunst opgeworpen heuvel van aanmerkelijke hoogte, op welks kruin de metalen leeuw als gedenkteeken der overwinning prijkt. Hier, op dit hooge standpunt, kan men met een enkelen blik de stelling der bondgenooten en het geheele slagveld overzien.

Men ziet den grond, rijzende van Waterloo naar Mont St. Jean, ten zuiden van dat gehucht weêr dalen, zoodat daardoor eene smalle heuvelkling gevormd wordt, zoowel in westelijke als in oostelijke rigting zachtens aflopende. Ten westen van den weg naar Nivelles, op een kwartier uurs daarvan verwijderd, vertoont zich het stadje Braine-la-Leud, het regter steunpunt van de stelling der bondgenooten; en van die stad gaat een landweg uit, die, de beide steenwegen doorsnijdende op punten, ongeveer een klein kwartier uurs van Mont St. Jean verwijderd, verder in noordoostelijke rigting naar het dorp Ohain geleidt, bijna een uur ten oosten van Mont St. Jean gelegen. Die landweg van Braine-la-Leud naar Ohain, maakte de zuidelijke grens uit van Wellington's stelling, en leverde groote voordeelen op, daar zij, op verschillende punten diep ingezonken en met boomen en heggen omzet, daár de aanvallen der vijandelijke ruitrij ondoenlijk maakte.

Op duizend pas ten zuiden van den landweg van Ohain, tusschen de beide steenwegen, maar het meest nabij die van Nivelles, vertoont zich het kasteel van Hougomont; in 1815 bestond dit uit een heerenhuis en hoeve, stallen en schuren, — hechte steenen gebouwen, met een ringmuur omgeven, en ten noorden begrensd door een boomgaard en een moestuin, ten zuiden door een boschje: het geheel maakte een rechthoek uit van 6 à 700 pas lengte en 5 à 600 pas breedte, geheel omringd door eene digte heg en eene diepe sloot; — een post, uitmendend te verdedigen, zelfs tegen groote overmagt. — Aan den weg naar Charleroi, onmiddellijk aan de westelijke zijde, ligt de hoeve la Haie Sainte, van veel minder omvang en sterkte dan Hougomont, maar uit eenige hechte steenen gebouwen zamengesteld, door een ringmuur omgeven, en dus ook eene gunstige plaatsing opleverende voor het met buksen gewapende voetvolk, dat, op zulke punten, waar het niet te vreezen heeft dadelijk handgemeen met de aanvallers te worden, de grootste uitwerking van zijn geducht vuurwapen verkrijgt. De hoeve la Haie Sainte is slechts vijf honderd pas van den landweg van Ohain ver-

wijderd. Op een kwartier uur oostelijk van la Haie Sainte heeft men de hoeve Pappelotte en la Haye, lie met het gehucht Smohain en het kasteel Frichermont als het ware een zamenhangend geheel maken. — Nog heeft men, westelijk van den weg naar Nivelles, nagenoeg op halven afstand tusschen Braine-la-Leud en Mont St. Jean het dorp Merbe-Braine.

Ziedaar de voornaamste terreinpunten in de stelling der bondgenooten. Wanneer men nu den blik meer zuidwaarts wendt, naar de zijde waar Napoleon's leger stond, dan ontwaart men eene ruime opene vlakte, geene andere hindernis aan de werking der verschillende wapens opleverende, dan die, welke kon ontstaan uit het zware bouwland, door den regen doorweekt. Wanneer het oog de rigting van den weg naar Charleroi volgt, dan doet zich eerst de hoeve la Belle Alliance voor, op een paar duizend pas ten zuiden van la Haie Sainte, maar aan de andere zijde van den weg: verder op Rosomme, Maison du Roi, en eindelijk Caillou, de hoeve, waar de keizer den nacht vóór den veldslag doorbragt. Tusschen la Belle Alliance en Rosomme, oostelijk van den weg naar Charleroi en duizend pas daarvan verwijderd, ontdekt men eene torenspits; zij duidt de plaats aan van het geheel in de laagte liggende dorp Planchenoit, het tooneel van eene zoo hardnekkige en bloedige worsteling tusschen Napoleon's troepen en de soldaten van Blücher. Zijwaarts van Planchenoit stroomt, bijna in noord-oostelijke rigting, de beek van Lasne; zij gaat langs het smalle bosch van Virère, langs het meer uitgesprekte bosch van Frichermont en langs de dorpen Lasne en St. Lambert; die beek maakt de oostelijke grens uit van het slagveld van Waterloo. Dat slagveld, overal open, nergens, of bijna nergens doorsneden, bestaat echter uit eene vlakte, gedurig en afwisselend golvende, zoodat het uitzigt niet overal vrij is, en de lage gedeelten der troepen aan het gezigt onttrokken worden. De steenweg van Charleroi maakt het hoogste gedeelte van het terrein uit, dat aan weerszijden daarvan zachtken, maar ongelijkmatig daalt; de steenweg zelf, klimmende tot ten zuiden van Mont St. Jean, daalt daarna tot halfweg tusschen la Haie Sainte en la Belle Alliance; dan klimt hij weer, en bereikt bij laatstgenoemde hoeve zijne grootste hoogte.

Op dit slagveld nu had Wellington eene stelling genomen, die, regts aan Braine-la-Leud geleund, zich achter den landweg van Ohain tot ten noorden van de hoeve Pappelotte uitbreidde, en eene lengte had van drie kwartier uur gaans. Daar echter in de ruimte tusschen Braine-la-Leud en den weg van Nivelles geene aanvallen der Fransen plaats hadden, zoo werden de daar staande troepen der bondgenooten in den loop van den slag al meer en meer naar het midden aangetrokken; zoodat men kan rekenen, dat de slaglinie eigenlijk bij den weg van Nivelles begon en dus slechts eene uitgebreidheid had van een half uur gaans.

In drie deelen was het leger der bondgenooten gesplitst: de regtervleugel, onder den engelschen generaal Hill, stond westelijk van den weg naar Nivelles; het midden, waar de prins van Oranje het bevel voerde, bezette dat gedeelte der stelling, dat tusschen de beide steenwegen begrepen was; de linkervleugel, door Picton aangevoerd, was geplaatst oostelijk van den weg naar Génappe en Charleroi.

Hill's troepen bestonden uit de nederlandsche divisie Chassé, de engelsche divisie Clinton, en eene brigade van de engelsche divisie Colville, waarvan het overige zich bij de legermagt van prins Frederik bevond. Van de divisie Chassé bezette de brigade Detmers het stadje Braine-la-Leud; de andere, de brigade d'Aubremé, stond ten westen daarvan. De drie brigades Adam, Duplat en Hackett van de divisie Clinton waren geplaatst tusschen Braine-la-Leud en den steenweg naar Nivelles; de brigade Mitchell stond achterwaarts daarvan.

Tusschen de beide steenwegen had men, in eene eerste slaglinie, de divisien Cooke en Alten. Cooke's divisie bestond uit de engelsche garde, uitgelezene troepen, de beste van het britsche leger, wanneer niet Picton's en Alten's bataillons hun dien eere-titel konden betwisten; de brigade Byng van die divisie sloot aan den steenweg van Nivelles; de andere brigade, Maitland, stond links van Byng. De drie brigades van Alten stonden in deze orde: op den regtervleugel de engelsche brigade van Colin Hackett, in het midden Kielmansegge, links Ompteda; de twee laatste brigades bestonden uit duitsche troepen in engelsche soldij, troepen, even als de brigade van Colin Hackett, uitmuntende in krijgsdeugd; Ompteda's bataillons sloten tot aan den steenweg naar Charleroi. In eene tweede linie had men, achter de divisie Cooke, de Brunswijkers, jonge, maar toch goede soldaten, brandend van verlangen om den dood van hun dapperen hertog te wreken; achter de divisie Alten stonden de Nassauers van Kruze, drie zeer sterke bataillons, beproefd door langdurige veldtogten in het spaansche schiereiland, waar zij meermaalen gedeeld hadden in de roemrijke wapenfeiten van Chassé's hollandsche brigade. Achter die twee liniën voetvolk had men eene sterke ruitery: in de eerste linie de engelsche brigade Grant, die nog westelijk van den steenweg naar Nivelles stond; links van Grant de duitsche brigades van Arentschild en Dörnberg, en eindelijk de britsche gardebrigade Somerset. In eene tweede linie voerde Collaert de nederlandsche ruitery aan: op den regtervleugel stond de brigade zware ruitery van Trip, links daarvan de brigades lichte ruitery van Van Merlen en Ghigny.

Oostelijk van den weg naar Charleroi waren Picton's brigades en die van de nederlandsche divisie Perponcher en van de engelsche divisie Cole. De brigade Kempt leunde onmiddellijk aan den weg naar Charleroi, en had links van zich de brigade Bylandt; verder links stonden de Bergschotten van Pack, de hanoversche brigade Bock en de brigade von Vincke, duitsche bataillons, ook tot de brigade Picton behorende. De brigade Lambert, die met Bock de divisie Cole uitmaakte, stond in eene tweede linie. De uiterste linkervleugel werd uitgemaakt door Saxen-Weimar, die met zijne Nassauers het kasteel van Frichermont, de hoeven van Pappelotte en la Haye en het gehucht Smohain bezette. Achter het voetvolk had men de drie brigades Ponsonby, Van de Leur en Vivian, uit britsche en duitsche ruitery zamengesteld; Ponsonby sloot aan den weg naar Charleroi, links van hem stond Van de Leur, geheel op den linkervleugel Vivian.

Al die troepen, de brigade Saxen-Weimar uitgenomen, stonden achter den weg van Braine-la-Leud naar Ohain; daar, waar die weg, diep ingezonken en met heggen bezet, den aanval der ruitery onmogelijk of ten minste zeer moeilijk maakte, stonden de bataillons infanterie in linie ontwikkeld;

op de meer genaakbare gedeelten waren zij in kolonnen geschaard, gereed om carrés te vormen, zoodra de vijandelijke ruitery zou opdagen. De batterijen waren gedeeltelijk als reserve achtergehouden, maar grootendeels in de eerste slaglinie verdeeld tusschen de bataillons, waaraan zij bescherming ontleenden. Voorwaarts van de hoofdstelling bezette Saxen-Weimar met zijne bataillons Frichermont en de hoeven voor den linkervleugel liggende; vóór het midden was in la Haie Sainte een bataillon buksenjagers geplaatst, van Ompteda's duitsche troepen; het werd aangevoerd door den onverschrokken Baring; vóór den regtervleugel was Hougomont bezet door een nassausch bataillon van Saxen-Weimar en eenige kompagnien van de engelsche garde van Cooke; later werd die bezetting aanmerkelijk versterkt. — 85 bataillons, 98 escadrons en bij de 200 stukken geschut, maakten de geheele sterkte van Wellington's legermagt uit.

In de beginselen der krijgskunst wordt geleerd, hoedanig de vereischten eener goede verdedigende stelling moeten zijn; maar tevens wordt daarbij gezegd, dat zelden of nooit eene stelling aan al die vereischten gelijktijdig beantwoordt. Hier echter, op het slagveld van Waterloo, vindt men bijna het ideaal van zulk eene stelling, door Wellington uitgekozen, met een oordeel, met een beleid, die onbegrensde bewondering verdienen.

De stelling was niet te uitgebreid; eene frontlengte van drie kwartier uur gaans is niet te groot voor een leger van zeventig duizend man. De regtervleugel der stelling was goed aangeleund door de stad Braine-la-Leud; de linkervleugel was zonder aanleuning, maar dit deed geen kwaad; dáár had men geene omtrekking te vreezen, want juist dáár verwachtte men het pruisische leger te zien opdagen. De slaglinie werd uitgemaakt door eene smalle heuvelkling, wier noordelijke helling toeliet om de achterste liniën des legers te onttrekken aan het gezigt des vijands en dus ook gedeeltelijk aan de uitwerking zijner vuurwapenen. Niet de minste hindernis belemmerde de gemeenschap van het eene gedeelte der stelling met het andere. De gedeelten, waar de landweg naar Ohain diep ingezonken of met heggen bezet was, gaven de bataillons der bondgenooten gelegenheid om zich in linie te ontwikkelen, en dus de meeste uitwerking van hunne vuurwapenen te erlangen; en het geschut was daar ook verzekerd tegen plotselinge aanvallen der vijandelijke ruitery.

Wat vooral een groot, een overwegend voordeel gaf, was het bezetten der voor de stelling liggende punten Hougomont, la Haie Sainte en Frichermont; die punten waren met een klein aantal troepen te bezetten en goed te verdedigen, vooral omdat zij zoo nabij de slaglinie waren, dat de in die slaglinie geplaatste batterijen krachtig tot de verdediging konden medewerken, en uit de hoofdstelling telkens troepen konden oprukken tot ondersteuning en versterking der bezetting; die punten waren dus door den aanvallers moeilijk te nemen; en zoo lang zij niet genomen waren, was de aanval op de hoofdstelling slecht te verrigten, omdat zulk een aanval door geschutvuur moet voorbereid worden, en de aanwezigheid van die vooruitspringende posten, door de bondgenooten bezet, Napoleon's batterijen zou verhinderen de stelling van Wellington genoegzaam te naderen. — Op eene meesterlijke wijze had het britsche legerhoofd de drie verschillende wapens in onderling verband gebragt, zoodat zij

elkander wederkeerig tot steun en bescherming dienden: de batterijen, nabij de bataillons staande, konden bij het doordringen des vijands, gerust tot het laatste oogenblik hun vuur voortzetten, zeker als zij waren, van door die bataillons te worden beveiligd; en de ruitbrigades, dicht achter het voetvolk staande, waren gereed dit ter hulp te komen, wanneer het door de aanvalkolonnen van Napoleon aan het wankelen mogt worden gebragt.

Altijd is het bij een veldslag, waar men als verdediger optreedt een vaste regel, om een sterk gedeelte der legermagt met in de slaglinie te plaatsen, maar als eene spaarbende achter te houden, ten einde daarmede niet voorziene aanvallen tegen te gaan, en in den loop van een langdurigen strijd, de vermoede en uitgeputte gedeelten door versche troepen af te lossen of te versterken. Hier, te Waterloo, zou men oppervlakkig zeggen, dat Wellington dien regel verwaarloosd had, daar hij alles in de slaglinie plaatste en geene reserve achterhield. Bij eenig nadenken ziet men echter in, dat die verwaarloozing van zulk een gewigtigen regel slechts schijnbaar was; Wellington zonderde van zijn leger geene eigenlijke spaarbende af, omdat hij, vastelijk rekenende op de komst van de pruisische krijgsmagt, die krijgsmagt als zijne reserve beschouwde. Daarom is het ook een geheel ongegrond verwijt, soms door fransche schrijvers tegen het britsche legerhoofd ingebragt, alsof deze alleen aan de komst van Blücher's leger de overwinning bij Waterloo heeft te danken gehad, en zonder die komst onfeilbaar zou zijn geslagen; dat de britsche veldheer, zonder de komst der Pruisen, zou zijn geslagen geworden, is zoo goed als zeker; maar dit zou dan alleen iets tegen zijn beleid bewijzen, wanneer die komst geheel toevallig ware geweest; die komst echter was niet toevallig; integendeel, er was vast op gerekend, en zelfs had Wellington mogen vertrouwen, zijne bondgenooten veel vroeger te zien opdagen dan zij het gedaan hebben. Wellington's geheele taak bestond daarin, den vijand zoo lang het hoofd te bieden, den strijd zoo lang vol te houden, totdat de digte massa's der Pruisen uit het bosch van Frichermont en uit Ohain zouden opdagen, en door hunne komst de zege ontwijfelbaar maken; en tot bereiking van die taak was de plaatsing van het engelsch-nederlandsche leger uitnemend berekend.

Nog heeft men op Wellington's stelling de aanmerking gemaakt, dat de aanwezigheid van het uitgestrekte bosch van Soignies, in den rug dier stelling, een terugtogt ondoenlijk zou hebben gemaakt, en dus, bij eene nederlaag, den geheelen ondergang van het engelsch-nederlandsche leger zou hebben te weeg gebragt. Ook die aanmerking is ongegrond, of ten minste zeer overdreven. Dat bosch van Soignies wordt voorgesteld, als eene bijna onoverkomelijke hindernis opleverende voor een terugtrekkend leger; maar die voorstelling is geheel onjuist: dat bosch wordt doorsneden door een aantal goede wegen, geschikt voor den marsch van een leger; en eene achterhoede, in en bij dat bosch geplaatst, zou juist dáár gunstig gesteld zijn, om een vervolgenden vijand op te houden.

De nacht, die den bloedigen strijd van Waterloo voorafging, werd gekenmerkt door een sterken, aanhoudenden regen, die den grond doorweekte, en weinig rust toeliet aan de legerscharen, welke daarop, onder het gewelf des hemels verbleven. Tegen den ochtend echter hield die regen op; de grond droogde

en werd spoedig weer bruikbaar voor de bewegingen der troepen; en Napoleon's legercorpsen, voor en na zich in slagorde scharende evenwijdig aan de stelling door de bondgenooten bezet, ontwikkelden weldra hunne geduchte wapenmagt op het hooft terrein bij la Belle Alliance.

De geheele fransche legermagt vormde, als het ware, drie onderscheidene linien. In eene eerste linie stonden de beide legercorpsen van d'Erlon en Reille. De vier divisien van d'Erlon, die, op den 16den Junij nutteloos heen- en weertrekkende, nog hoegenaamd niet in gevecht waren geweest, stonden ten oosten van den weg naar Charleroi: zij sloten links aan de hooft van la Belle Alliance, en hun regtervleugel breidde zich uit tot op een duizend passen ten zuiden van het door de bondgenooten bezette Pappelotte. Die divisien stonden in de volgende orde: links, aan den steenweg, de divisie Allix, en daarna, achtervolgens, die van Doncelot, Marcognet en Durutte; de regtervleugel van dit voetvolk werd beschermd door Jacquinet, met zijne divisie ligte ruitery, huzaren, lansen en jagers te paard. Links van d'Erlon, zich tusschen de beide steenwegen uitbreidende, stond Reille met de magt, die den strijd bij Quatre-Bras had gevoerd. Reille had hier, even als te Quatre-Bras, slechts drie divisien infanterie; de vierde, die van Girard, welke op het slagveld van Ligny groote verliezen had geleden en haar koenen aanvoerder had zien sneuvelen, was achtergelaten; opzettelijk, of door een verzuim, dit is onzeker. Op den regtervleugel, onmiddellijk aan de hooft van la Belle Alliance sluitende, stond Foy, een even uitstekend krijgsman, als hij later uitstekend redenaar en schrijver is geweest; in het midden was Bachelu; terwijl op den linkervleugel Jérôme Bonaparte — een der weinige overblijfselen van den roem van den keizerstijd — zijne bataillons ten zuiden van Hougomont had geschaard. De lansen en jagers te paard, die de ligte ruitery-divisie Piré uitmaakten, beschermde den linkervleugel van Reille's voetvolk, en stonden tot aan gene zijde van den weg naar Nivelles.

De tweede linie was voornamelijk uit ruitery zamengesteld. Op den regtervleugel, achter d'Erlon, schitterden de helmen van Milhaud's kurassiers, twee divisien uitmakende; op den linkervleugel stonden de twee divisien zware ruitery, door Kellermann aangevoerd; eene keurbende, niet minder geducht dan die van Milhaud, en even als deze, door den luister van talloze overwinningen omstraald. In het midden had men het zwakke legercorps van Lobau, hier slechts twee divisien voetvolk hebbende; iets rechts van die infanterie, stonden nog twee divisien ligte ruitery, de jagers te paard van Domont en de lansen van Subervic.

Eindelijk, in eene derde linie, iets ten noorden van Rossomme, stond de keizerlijke lijfwacht, wier roem onafschiedelijk is van dien des grooten veldheers. Friant voerde daar de grenadiers aan, die geduchte krijgsschaar, vereeuwigd, door het penseel des schilders en door den zang der dichters; Morand had het bevel over de jagerdivisie; Duhesme stond aan het hoofd der jonge garde, bataillons, brandend van naijver op den roem der oude knevelbaarden, die Egypte's zandwoestijnen en de sneeuwvlakten van Rusland hadden aanschouwd. Links van die drie infanterie-divisien schaarden zich de grenadiers te paard en de zware dragonders van Guyot; de andere ruitersdivisie, onder Lefebvre-Desnouettes,

bestond uit de jagers te paard en uit de lansen, door Victor Hugo bezongen:

*„Les rouges lanciers, fourmillant dans les piques,
Comme des fleurs de pourpre en l'épaisseur des bleds.”*

Eene sterke artillerie, 96 vuurmonden, sloot zich aan dat voetvolk en aan die ruitery, en maakte, verenigd, eene keurbende uit, zoo geducht, zoo vreeselijk voor den vijand, dat zij meermalen, door haar enkel optreden, de zege had beslist; even als in de dagen, toen Europa ten prooi stond aan de aanvallen der Halve Maan, in de legers der Bajazeth's en der Soliman's, de slagorden der Janitsaren zoo dikwijls de nederlaag van de heirmagten der Christenheid beslisten.

Meer dan één ooggetuige heeft van den indruk gewaagd, welke het schitterende schouwspel maakte van de slagorde van een zoo sterk en zoo uitmuntend leger; en niet onwaarschijnlijk is het, dat de fransche keizer door die tentoonspreiding zijner strijdkrachten voornamelijk beoogd heeft, den moed en het zelfvertrouwen zijner troepen te verhoogen en zijne vijanden met schrik te slaan. Aan den anderen kant wordt aangemerkt, dat dit in slagorde scharen van het geheele leger — eene handeling, die anders aan Napoleon's veldslagen vreemd is — veel tijd deed verliezen, en daardoor nadeelig was; had de fransche keizer, zegt men, den aanval eenige uren vroeger begonnen, dan had hij den slag ten einde kunnen brengen, vóórdat Blücher's troepen daaraan een werkzaam deel hadden kunnen nemen. Die bewering is waar; maar zij zou dan alleen iets tegen Napoleon's beleid bewijzen, wanneer hij op die medewerking der Pruisen had gerekend. Maar het tegendeel blijkt uit alles; het blijkt uit alles, dat Napoleon gemeend heeft, dat Blücher door de nederlaag bij Ligny voor geruimen tijd buiten werking was gesteld; dat van de Pruisen in de eerste dagen niets meer viel te vreezen; en dat men te Waterloo alleen tegen Wellington's legermagt had te kampen; en, dit aannemende, was er geene enkele reden om het oogmerk van den aanval te vervroegen. Wil men Napoleon's handelingen te Waterloo met juistheid beoordeelen, dan moet men altijd uitgaan van die stelling, dat de fransche keizer volstrekt niet geloofde aan de medewerking, daar, van Blücher's legercorpsen; dit was een dwaalbegrip, dat de oorzaak van zijne nederlaag is geweest; daardoor echter laten zich zijne handelingen niet alleen verklaren, maar, dit aannemende, kan men zelfs overtuigend aantoonen, dat die handelingen goed en meesterlijk zijn geweest.

Napoleon's aanvalsplan te Waterloo bestond daarin, dat hij den regtervleugel der bondgenooten wilde bedreigen door het aanvallen van Hougomont, en hun linkervleugel door het aantasten van Frichermont en Pappelotte; maar dat hij, door die aanvallen zijne tegenpartij bezig houdende, zijne voornaamste strijdkrachten wilde aanwenden tegen het midden, tegen la Haie Sainte, daar doordringen, en zoo Wellington's slaglinie in twee deelen doorbreken.

Ook dit aanvalsplan is gegispt geworden, voornamelijk door duitsche krijgskundigen. De eene (von Damitz) heeft gezegd, dat de fransche keizer Wellington's linkervleugel had moeten aanvallen, omdat zoo doende Blücher verhinderd werd zich bij het engelsch-nederlandsche leger aan te sluiten;

neen, zegt een ander (Clausewitz), het is de regtervleugel van Wellington, die had moeten aangevallen worden, want daardoor ontging Napoleon het gevaar van tusschen de beide legers der bondgenooten in te geraken. Wanneer men zich houdt aan de spreuk: „dat meestal de waarheid in het midden ligt,” dan is het al dadelijk zeer waarschijnlijk, dat, terwijl de eene beoordeelaar zegt, dat de aanval op den linkervleugel moest geschieden, en de andere, dat zij op den regtervleugel moest plaats hebben, de fransche keizer goed deed, noch den eenen, noch den anderen vleugel, maar het midden aan te vallen. Maar bovendien, de beide beoordeelaars gronden zich, tot staving van hun gevoelen, op het voordeel, dat uit het beletten der vereeniging met Blücher's legermagt moest ontstaan, of op het gevaar, dat de opmarsch van dat leger kon aanbrengen; voor Napoleon, die volstrekt niet dacht aan de medewerking van het prussische leger, konden dus de gronden, welke die beoordeelaars aanvoeren, geene waarde hebben; en de zaak beschouwende uit het oogpunt, waaruit de fransche keizer haar beschouwde, was er dus alle reden om den aanval op het midden te doen. Denk de Pruisen weg, en het aanvalsplan van Napoleon is het beste dat men zich voorstellen kan; bijna wiskundig kan men bewijzen, dat, zonder de komst der Pruisen op het slagveld, dit aanvalsplan den keizer eene volkomene overwinning zou hebben verschaft.

Het is reeds bijna middag, toen het magtwoord des gebieders het sein ten aanval geeft; de donder van het geschut weërgalmt over de vlakte, en weldra is Hougomont het toneel van een hevigen strijd.

Jerôme Bonaparte, — die, wanneer hij anders weinig of niets had van de groote hoedanigheden zijns broeders, hier toch eene dapperheid betoonde, dien broeder waardig — Jerôme rukt vooruit met zes zijner bataillons, in gesloten kolonnes geschaard, en voorafgegaan door talrijke zwermen tirailleurs. Die magt stort zich op Hougomont, met de onstuimige drift, welke de eerste aanvallen van fransche troepen zoo geducht voor hunne vijanden maakt; maar het nassausche bataillon van Saksen-Weimar's brigade, dat het boschje aan de zuidzijde van Hougomont bezette, houdt moedig stand en slaat den eersten aanval af. Spoedig hervat, door nieuwe bataillons ondersteund, brengt die aanval eindelijk, na afwisselende gevechten, de Franschen in de omheining van Hougomont; maar zonder dat zij zich meester kunnen maken van de gebouwen aan de noordwestzijde, waar de verdedigers zich goed blijven handhaven. Uit de hoofdstelling der bondgenooten worden, voor en na, troepen afgezonden ter versterking der bezetting van Hougomont, — een brunswijksch bataillon en een gedeelte der engelsche garde; — Oranje heeft de batterijen in zijne slaglinie zoodanig geplaatst, dat zij door haar vuur Hougomont van ter zijde kunnen bestrijken en dus krachtig medewerken tot de verdediging van dat punt; en de strijd om dat kasteel, met onbezweken moed volgehouden door de nassausche en brunswijksche soldaten, en vooral door de engelsche garde, doet van lieverlede een goed gedeelte der bataillons van Reille in gevecht komen, zonder dat deze er in slagen, hunne vijanden uit Hougomont te verdrijven. Eindelijk, omstreeks twee uren 's namiddags, de nuttelooheid hunner pogingen inziende, doen de fransche bevelhebbers hunne bataillons eenigzins teruggaan,

slechts hier en daar met tirailleurs den vijand bezig houdende; maar eene sterke artillerie, haar vuur op Hougomont rigtende, brengt dood en vernieling in de gebouwen van dat kasteel, en tracht, door het in brandschieten, een einde aan den weerstand te maken.

De aanval op Hougomont was korten tijd begonnen, toen het geschut van d'Erlon vooruitrukte, en, versterkt door artillerie van de legercorpsen van Reille en van Lobau, mogelijk ook door artillerie van de garde, eene massa vormde, door sommige opgaven op 62, door anderen op 80 stukken begroot. Men weet, dat bij Napoleon's veldslagen voor het eerst als regel werd aangenomen, om het geschut in groote massa's aan te wenden, door een verdelgend vuur de vijandelijke slaglinie aan het wankelen te brengen, daardoor voor het later aanvallende voetvolk of ruitery het doorbreken der slaglinie gemakkelijk te maken, en zoo doende de overwinning voor te bereiden. Ook hier te Waterloo gebruikte de groote veldheer zijne artillerie als een beslissend wapen; en de kogelregen bragt vreeselijke verwoesting teweeg in de rijen van Wellington's bataillons, oostelijk van den weg naar Charleroi geplaatst; voornamelijk — dit wordt door alle opgaven erkend — in de rijen der brigade Bylandt, die, om welke reden is onzeker, op een vooruitspringend gedeelte der heuvelkling, te veel aan het geschutvuur des vijands was blootgesteld. — De divisien van d'Erlon scharen zich intusschen in kolonnes, gereed om aan te vallen op de geschokte slaglinie der bondgenooten.

Maar een onverwachte verschijning doet het oogenblik van dien aanval vertragen. Op de hoogte bij het dorp St. Lambert, een klein uur ten noord-oosten van de slaglinie der Franschen, rijzen stofwolken omhoog; men ziet het geglinster van wapenen; troepen zijn in aantocht naar het slagveld. Is het Grouchy, die deel komt nemen aan den strijd? Zijn het prussische bataillons, die ter hulp van Wellington oprukken? — Vreeselijke onzekerheid, waarvan de uitkomst van den kamp, het lot van Europa afhangt. Die onzekerheid doet eene poos den aanval van d'Erlons divisien uitstellen. — Men heeft in lateren tijd die bijzonderheid van het ontwaren van stofwolken in twijfel willen trekken, zich beroepende op den sterken regen, die gedurende den nacht was gevallen: maar hij, die met de landstreek eenigzins bekend is, weet hoe zeer de grond daar verschilt met dien van onzen effen bodem, en hoe spoedig, zelfs na een zwaren regen, de heuvels weer met stof en zand bedekt zijn, in wolken oprijzende onder de treden van menschen en paarden. Hoe het zij, op welke wijze dan ook, dit is zeker, dat de nadering van een legermagt bij de Franschen werd ontwaard; spoedig zelfs schijnt Napoleon vermoed te hebben, dat het prussische troepen waren, die daar oprukten; en, om eenige maatregelen daartegen te nemen, kregen de ligte ruitery-divisien van Domont en Subervic bevel om regts naar de zijde van het bosch van Frichermont te trekken; kort daarop werd die ruitery gevolgd door het voetvolk van Lobau. Tusschen een en twee uur schijnt bij Napoleon bijna de zekerheid te hebben bestaan, dat het geen eigene, maar eene vijandelijke magt was, die men daar in de verte ontwaarde; ten minste in een bevel, toen aan Grouchy afgezonden, wordt hem gelast naar Waterloo op te rukken, en het legercorps van Bulow te beletten, den regtervleugel des keizers aan te vallen; in een

naschrift wordt gezegd: »wij gelooven dit corps te zien op de hoogten van St. Lambert.»

Het is twee ure 's namiddags, toen de divisien van d'Erlon ten aanval vooruitrukken. De formatie, welke die divisien aannamen, wordt verschillend opgegeven; de waarschijnlijkste opgave is die, dat van elke brigade eene gesloten kolonne gevormd werd, en dat die kolonnes, trapsgewijze, van den linkervleugel vooruitgingen. De ruitery van Milhaud, wordt gezegd, moest die infanterie ondersteunen; maar uit den loop van het gevecht kan men opmaken, dat die ondersteuning niet krachtdadig genoeg was, en dat die ruitery of te laat oprukte, of op te grooten afstand achter bleef. De groote massa geslucht zette haar vuur voort, zoo lang dit doenlijk was. De keizer zelf sprak de bataillons, die ten aanval oprukten, in korte, kernachtige woorden aan.

De linker-kolonne wendde zich tegen la Haie Sainte, en viel die hoeve aan. Zij ondervond hier een krachtigen wederstand van Baring's buksenjagers, die echter den boomgaard ten zuiden van de hoeve aan den vijand moesten inruimen. In de gebouwen werd de verdediging voortgezet. Uit de hoofdstelling der bondgenooten rukte een bataillon van Ompteda's brigade ter hulp van la Haie Sainte op. Baring sloot zich met zijne buksenjagers daarbij aan; maar plotseling aangevallen door Milhaud's kurassiers, wordt de deutsche infanterie uiteengeslagen en bijna geheel vernield. Een gedeelte van de jagers van Baring bleef zich echter handhaven in de gebouwen van la Haie Sainte; en die onverschrokken officier bezette de hoeve weer, toen ook op andere punten de aanval van d'Erlon's divisien geheel en al mislukt was.

De volgende aanvalskolonne der Franschen, denklijk ook tot de divisie Allix behorende, rukt regts van la Haie Sainte voort, eerst in de rigting, waar de britsche brigade Kempf aan den weg van Charleroi sloot; maar hier te veel moeilijkheden vindende in den diep ingezonken weg en in de heggen, die haar omzoomen, wendt zich de fransche kolonne nog meer regts, naar het punt, waar de brigade Bylandt geplaatst is. Die brigade, die reeds twee dagen te voren bij Quatre-Bras groote verliezen had geleden, en hier te Waterloo verzwakt was door het vreeselijke geschutvuur, waaraan zij gedurende een paar uren was blootgesteld, is niet in staat door haar geweervuur de vijandelijke kolonne tegen te houden; en toen deze blijft voortrukken, gaan de bataillons van Bylandt terug. Dat teruggaan is een feit, dat niet kan geloofend worden; maar valsch en onwaar is het, om dat feit voor te stellen als eene vlugt, als eene handeling, krenkend voor de wapeneer. Er heeft bijna geen veldslag plaats, waar men niet iets dergelijks, zelfs bij de beste troepen, kan opmerken; en de brigade Bylandt, verre van door de vlugt het slagveld te verlaten, nam dadelijk daarop weer een werkzaam deel aan het gevecht. Wij hebben voor ons liggen den brief, waarin een onzer geachtste hoofdofficiëren — toenmaals kapitein bij het 7de bataillon militie — ten stelligste verklaart, dat Bylandt's brigade geen honderd passen ver is teruggegaan, en dadelijk daarop, met eene sterke tirailleurlinie, weer op de fransche kolonne is aangevallen. In den strijd tegen die kolonne werden dan ook verschillende hollandsche bevelhebbers, door 's vijands vuur, buiten gevecht gesteld; de generaals Perponcher en Bylandt, de kolonel van Zuilen van Nyevelt,

Westenberg, den dapperen aanvoerder van het 5de bataillon militie, vinden wij daarbij vermeld.

Picton heeft intusschen het doordringen des vijands bemerkt, en dadelijk aan de britsche brigade Pack, links van Bylandt staande, gelast, om, door eene zwenking regts, de fransche kolonne op zijde aan te vallen. Picton wil zelf zijne bergschotten tegen den vijand aanvoeren; maar op dat oogenblik wordt hij getroffen door een franschen geweerkogel, die een einde maakt aan het heldenleven des britschen bevelhebbers; en waarlijk, hier mag men wel de woorden toepassen, door Napier bij eene andere gelegenheid gebruikt: »niemand sneuvelde dien dag met meer roem dan hij; toch sneuvelden er velen, en groot was de roem.» — Pack voert nu achtervolgens twee zijner regimenten tegen de fransche kolonne aan; beide die regimenten lijden zoo veel verliezen door het vuur der fransche tirailleurs, dat zij teruggaan, even zoo als de brigade Bylandt teruggegaan was. Een derde regiment blijft over, het eenige, dat op dat oogenblik daar beschikbaar was; Pack wendt zich tot die troepen: »Al het andere is teruggeslagen,» zegt hij, »gij alleen blijft over om den vijand tegen te houden; gij moet dus uw plicht doen.» Die woorden, welke op minder goede troepen ligtelijk een ontmoedigenden indruk konden hebben te weeg gebracht, dienden juist om de geestdrift der onverschrokken hooglanders ten top te doen rijzen: zij rukken vooruit, zij vallen op de fransche kolonne aan, en op hetzelfde oogenblik wordt hunne poging krachtig ondersteund door andere troepen der bondgenooten.

Wellington's wijs beleid had hem zijne ruitery kort achter de linien der infanterie doen plaatsen, om deze, werd zij te veel bestookt door den vijand, dadelijk ter hulp te kunnen snellen. Uxbridge, de bevelhebber dier ruitery, het doordringen des vijands opmerkende, doet de brigade Ponsonby vooruitrukken. Die brigade bestond uit drie dragonderregimenten, uit de drie groote deelen van het britsche rijk aangeworven, en wedijverende om de eer van Engeland, van Schotland of van Ierland op te houden. Ponsonby, twee regimenten in de eerste en het derde in de tweede linie plaatsende, reest daarmede vooruit, en stort zich op de linkerzijde van de fransche kolonne; die kolonne, van voren aangevallen door Bylandt's herzamelde bataillons, op hare rechterzijde door Pack, en nu op hare linkerzijde door de britsche dragonders is niet in staat om aan die vereenigde aanvallen het hoofd te bieden; zij wordt doorgebroken en geheel uiteengeslagen; wat niet door de sabels en bajonetten wordt neergeveld, legt de wapens neder, en een paar duizend man van Napoleon's voetvolk gaan hier verloren.

Ponsonby, aangemoedigd door dit schitterend begin, zet zijn voordeel door, en vervolgt den vijand tot ten zuiden van den landweg naar Ohain. Die vervolging heeft met meer dapperheid dan beleid plaats. Het is een vaste regel bij de gevechten der ruitery, dat zij zoo veel mogelijk moet trachten niet in eens hare geheele magt in werking te brengen, maar eene tweede linie moet achterhouden, die de eerste, wanneer deze geslagen is, kan opnemen en haar toelaten zich te herzamelen. De britsche bevelhebber had aanvankelijk dien regel gevolgd, en een zijner regimenten in eene tweede linie geplaatst; maar in de hitte van het gevecht was ook dat regiment bij de andere opgerukt, zoodat die ruitbrigade nu slechts ééne linie vormde.

Die magt gaat nu op de vlakke vooruit, en dwingt de kolonnes van Doncelot's voetvolk in overhaasting terug te gaan; de britsche dragonders dringen verder door en bereiken de groote artilleriemassa der Franschen. Alison en andere engelsche schrijvers zeggen, dat deze 60 of 80 stukken geschut van Napoleon door Ponsonby's ruiters genomen werden; dit is waar, in dien zin, dat voor een kort oogenblik die onbeschermd artillerie in hunne handen viel; maar slechts voor een kort oogenblik; en dra werd dat kortstondig voordeel der britsche ruitery, door eene geheele nederlaag afgewisseld.

Napoleon had het doordringen van Wellington's ruitery opgemerkt, en aan eene brigade van Milhaud's kurassiers gelast, om die ruitery te gemoet te gaan; gelijktijdig rukten, met hetzelfde doel, de lansen van Jaquinot van den regtervleugel op. Tegen den vereenigden aanval van die goed geordende ruitery zijn Ponsonby's dragonders, door de overhaaste vervolging in verwarring gebragt, niet bestand; zij worden doorgebroken, overhoop geworpen, geheel geslagen. Geene tweede linie is daar, om hen op te nemen en te beschermen; en alles ijlt, in verwarde vlugt, naar de hoofdstelling der bondgenooten terug. De fransche lansen volgen den vijand op den voet, en met hun geducht wapen vellen zij menigen vijandelijken ruiter ter neder; Ponsonby zelf, met zijn paard over het zwaar beploegde bouwland niet spoedig genoeg kunvende vlugten, wordt bereikt en door eene vijandelijke lans doorboord; wat zich redden kan van zijne dragonders rent, regts en links, over het slagveld weg; en die geheele ruitersbrigade kon men, door die nederlaag, zoo goed als ontbonden rekenen.

De beide andere divisien van d'Erlon, de divisien Marcognet en Durutte, waren niet gelukkiger geweest in hunnen aanval op de andere deelen van de stelling der bondgenooten. De kolonnes van Marcognet werden, vóór dat zij die stelling bereikten, aangevallen door de duitsche dragonders van Van de Leur en door de nederlandsche brigade Ghigny; beide die ruitersbrigades streden hier met groote dapperheid; vooral wordt met roem vermeld het vierde regiment dragonders (Renno), dat bij herhaling zich op het fransche voetvolk wierp, en een aantal gesneuvelden op het slagveld achterliet. De infanterie van Marcognet sloeg die aanvallen der Nederlanders af; de regimenten van Van de Leur werden door Jaquinot's ruitery gedwongen terug te gaan: maar toch hadden die aanvallende bewegingen van de ruitery der bondgenooten het voordeel, dat het fransche voetvolk niet eens tot de hoofdstelling doordrong, maar terugkeerde. — Op den franschen regtervleugel waren de aanvallen van Durutte's bataillons op Pappelotte en Frichermont evenzeer afgeslagen door den dapperen tegenstand van Saxen-Weimar's brigade.

Die eerste groote aanval, door Napoleon's divisien op de stelling der bondgenooten gedaan, was dus niet door het geluk bekroond geworden: wél was de magt der bondgenooten daardoor geschokt, en sommige hunner brigades, zoo voetvolk als ruitery, tot den strijd ongeschikt gemaakt; maar ook aan de fransche zijde waren zware verliezen geleden; nergens had men zich op een gedeelte van Wellington's stelling kunnen staande houden; Hougomont, la Haie Sainte en de hoeven vóór den linkervleugel der bondgenooten, waren niet vermeerderd. Eene korte poos van rust volgde op dien eersten grooten aanval, en werd spoedig afgewisseld door

een' nieuwen en even hevigen strijd. Altijd zijn eerste voornemen getrouw, om bij la Haie Sainte door te dringen, besloot de fransche keizer krachtige pogingen aan te wenden om die hoeve te bemagtigen, die voor hem de sleutel van de stelling der bondgenooten uitmaakte; en ten einde den vijand ook op de andere punten der slaglinie bezig te houden, zou Reille voortgaan met den aanval op Hougomont, en d'Erlon's regterdivisie Pappelotte en la Haie aantasten.

In de eerste jaren, die op den slag van Waterloo volgden, toen men, bedweld door de vreugde en geestdrift over de behaalde zege, nog niet in staat was om met kalmte, onpartijdigheid en juistheid alle bijzonderheden van dien reuzenstrijd naar waarde te schatten, heeft men een te overdreven gewigt gehecht aan den kamp om Hougomont. Niet dat wij door die bewering in het minste afbreuk willen doen aan den roem van dapperheid, hier behaald door de verdedigers, vooral aan den roem der engelsche gardedivisie Cooke, waarvan eene brigade (Byng) grootendeels in Hougomont heeft gestreden; die verdedigers bleven moedig pal staan, sloegen 's vijands stormen af, verduurden zijn geschutvuur en hielden den strijd vol zelfs te midden der vlammen, die alom de gebouwen van Hougomont met eene geheele vernieling bedreigden; — hij zou geen krijgsmansgeest hebben, die de schatting der bewondering aan zulk een heldenmoed zou weigeren! Maar, de dapperheid dier verdediging erkennende, moet men er evenwel bijvoegen, dat zij geen zoo grooten invloed op den loop van den slag heeft uitgeoefend, als dikwijls daaraan is toegeschreven; uit alles blijkt ten duidelijkste, dat Napoleon's aanvallen op Hougomont geen ander doel hebben gehad, dan om den vijand daar bezig te houden, en de strijdkrachten der bondgenooten naar dat punt heen te lokken; de vermeestering van Hougomont kon voor de Franschen voordelig zijn, zij was niet noodzakelijk; en na de eerste mislukte stormen was het voornamelijk door een vernielend geschutvuur, dat de fransche bevelhebbers poogden hunne vijanden te dwingen, de verdediging van Hougomont op te geven.

Dezelfde aanmerking geldt de aanvallen op de sterke punten vóór den linkervleugel der bondgenooten; ook die aanvallen dienden alleen om den vijand daar bezig te houden; en zoo doende het doorbreken van het midden te begunstigen. Durutte's bataillons voerden hier, gedurende het grootste gedeelte van den veldslag, den strijd tegen de Nassauers van Saxen-Weimar; afwisselend en zonder beslissende uitkomsten was die strijd; en mogten al enkele punten door de aanvallers vermeersterd worden, zoo wist de nederlandsche bevelhebber zich echter zoo goed te handhaven, dat hij den vijand de nadering belette tot de hoofdstelling der bondgenooten.

Het was bij en om la Haie Sainte, dat de hardnekkigste worsteling plaats vond. Er was eene omstandigheid, welke de verdediging van die hoeve bijzonder begunstigde; zij was op slechts eenige honderden passen vóór de hoofdstelling der bondgenooten gelegen, en kon dus van daar krachtig ondersteund worden door geschutvuur en door het oprukken van hulptroepen. Om dit tegen te gaan, besloot de fransche keizer, gelijktijdig met die aanvallen op la Haie Sainte, aanvallen te doen op de hoofdstelling van Wellington, ten einde daardoor den britschen veldheer te beletten de aangevallene

hoeve ter hulp te komen. Het fransche geslacht zette zijn vuur op die hoeve voort; het voetvolk, in kolonnes geschaard, met sterke liniën tirailleurs voor zich, rukte daarna op tot bestorming van dat punt; en gelijktijdig daverde de grond door het vooruitrukken der kurassiers, waarmede Milhaud, westelijk van den weg naar Charleroi, op de slaglinie des prins van Oranje aanviel.

Hetzelfde uitstekende beleid, dat de Oranjevorst twee dagen vroeger te Quatre-Bras als legerhoofd had betoond, betoonde hij hier te Waterloo als onderbevelhebber. Toen hij die vreeselijke ruitermassa — in kracht een koperen muur, in snelheid een stormwind gelijk — zag naderen, nam Oranje dadelijk de geschiktste maatregelen, om door dien schok zijne slaglinie niet te zien verbrijzelen. De bataillons schaarden zich daar, waar zij het meeste bedreigd waren, in carrés, den vorm, waarin eene goede infanterie, zelfs in den kamp tegen de sterkste ruitery, onoverwinbaar kan zijn; de batterijen plaatsten zich in de nabijheid van die carrés; de achterstaande ruitery rukte digter op, om het voetvolk meer van nabij te kunnen beschermen. Er had hier eene meesterlijke verbinding plaats van de drie verschillende wapens; en het goed stand houden der bondgenooten is evenzeer te danken geweest aan het beleid der bevelhebbers, als aan de dapperheid des soldaats.

Milhaud's kurassierbrigades vielen, voor en na, het midden van de stelling der bondgenooten aan, het gedeelte, dat tusschen de beide steenwegen begrepen was, hoofdzakelijk de plaats, waar de divisie Alten stond. De eene fransche ruiterschaar werd, na afgeslagen aanval, onverwilt door eene andere vervangen; zij stortten zich op Oranje's slaglinie, even als de baren der door den storm voortgezweept zee zich op den hechten dijk storten, die met hare woede spot. De artillerie der bondgenooten bestookte het eerst de naderende ruiterscharen des vijands, en hield haar vuur vol, tot op het oogenblik, dat deze bijna op de monding der stukken waren gekomen; dan verwijderden zich de kanonniers en zochten toevlugt en bescherming bij de carrés van het voetvolk; de fransche ruiterscharen, door het vuur van de carrés verhinderd om de alleen staande vuurmonden mede te voeren of te vernielen, wierpen zich dan bij herhaling en met wanhopigen moed op die carrés; en indien dapperheid alleen de zege had kunnen geven, dan zouden de zwaarden der kurassiers verdelgend gewoed hebben in de rijen van Wellington's voetvolk. Maar de toestand was te ongunstig, de tegenstand te krachtig, de verliezen, door het vuur van Wellington's geslacht en voetvolk geleden, te groot; geen dier aanvallen op de carrés der bondgenooten gelukte; allen werden afgeslagen; en telkens, wanneer er vrees was, dat hier of daar bataillons der bondgenooten voor die te dikwijls herhaalde aanvallen der vijandelijke ruitery zouden bezwijken, rukte eene britsche, of duitsche, of nederlandsche ruitbrigade op, viel aan op de fransche kurassiers, en wierp die, na afwisselende gevechten, terug tot ten zuiden van den landweg naar Ohain. In dapperheid stonden de beide partijen gelijk; maar het beleid in de aanwending der troepen was verreweg grooter aan de zijde der bondgenooten, en terwijl deze hun voetvolk, hunne ruitery, hun geslacht, naauw vereenigd en goed verbonden in gevecht bragten, werd aan de fransche zijde de strijd alleen gevoerd door ruitery; eerst door Milhaud's

kurassiers, later ook door Kellermann's zware kavallerie; beide uitgelezen ruiterscharen, maar die hier in een te ongelijken kamp hunne beste krachten moesten verspillen.

Nutteloos waren echter die aanvallen der fransche ruitery niet, want zij dienden om Oranje te beletten la Haie Sainte ter hulp te komen. Die hoeve, door sterke massa's voetvolk aangevallen, was weldra met een kring van vuur omgeven, en van het vorige der stelling geheel afgesloten; herhaaldelijk wierp zich de fransche infanterie op de heggen en muren, die la Haie Sainte omgeven, maar ondervond hier, van Baring's zijde, een onbezweken tegenstand; en in den strijd, die uren lang werd voortgezet, wist de dappere Duitscher steeds in het bezit te blijven van den hem toevertrouwd post. Oranje, het groote belang inziende, aan het bezit van la Haie Sainte verbonden, deed alles, wat in zijn vermogen was, om de bezetting te ondersteunen: telkens, wanneer de aanvallen van Milhaud of Kellermann een oogenblik ophielden, en eene korte rust aan de bondgenooten werd gegeven, werd er versterking gezonden naar la Haie Sainte, of rukten uit de slaglinie bataillons der bondgenooten op, om de fransche kolonnes van voor die hoeve te verdrijven. Die aanvallende bewegingen des prins hadden soms tegenspoed en nederlagen ten gevolge; men noemt een paar bataillons, die, ten zuiden van den landweg voortrukkende, plotseling door fransche ruitery werden aangevallen en geheel verloren gingen; Ompteda, de dappere aanvoerder van eene der brigades van Alten, sneuvelde bij zulk een verrassenden aanval. Smartelijke verliezen zeker, maar welke men niet aan het legerhoofd moet wijten, die gedwongen was iets te wagen, om een voorliggenden post te behouden, waaraan zooveel gelegen was.

Onder de troepen, die zich hier bij dien strijd tusschen la Haie Sainte en Mont St. Jean roemrijk hebben onderscheiden, worden ook genoemd de drie regimenten karabiniers, onder het bevel van den generaal Trip, de zware brigade der nederlandsche ruitery uitmakende. Wij hebben reeds gezegd, dat de ruitery der bondgenooten gedurig ten aanval oprukte, wanneer het voor haar geplaatste voetvolk te hevig en te aanhoudend door Milhaud's en Kellermann's ruitery werd bestookt; bij zulk eene gelegenheid was het, dat Trip's karabiniers slaags geraakten met de kurassiers van Milhaud, en overwinnaars bleven in dien kamp; de drie regimenten, achtervolgens aanvallende op fransche ruitercorpsen, die waren doorgedrongen tot de heuvelkling, door de bondgenooten bezet, wierpen die ruitercorpsen telkens overhoop, en dwongen hen, met groot verlies, achter den weg van Ohain terug te gaan. Het aantal gevangenen, dat de Nederlanders op den vijand maakten, de groote verliezen, welke zij zelf ondervonden, het sneuvelen van een aantal hunner officieren, van Coenegracht en Lechleitner, de aanvoerders van het eerste en derde karabinierregiment — ziedaar feiten, die als bewijzen van de krigsdeugd der nederlandsche ruitery kunnen worden bijgebracht; bewijzen, krachtiger en overtuigender nog, dan zelfs de eervolle vermelding van den aanvoerder der nederlandsche ruitery in Wellington's legerberigten. De waarheid vordert daarbij te erkennen, dat in dien ruiterkamp de Nederlanders veel in hun voordeel hadden, daar zij nog weinig of geene verliezen hadden ondervonden, en de fransche kurassiers reeds geteisterd waren door

het geslucht en geweevuur der bondgenooten, en afgemat door het beklommen van de moeilijke helling des heuvels; maar wanneer men aan de andere zijde opmerkt, dat die kurassiers tot de uitstekendste troepen behoorden, die Europa ooit op een slagveld zag verschijnen, en de regimenten van Trip, om zoo te zeggen, pas opgericht waren, dan valt het niet te betwisten, dat de strijd tegen zulk een vijand gevoerd, voor de nederlandsche ruitery een roemrijk wapenfeit heeft uitgemaakt.

Terwijl dus die hevige worsteling bij en om la Haie Sainte plaats had, Hougoumont door het fransche geschutvuur werd geteisterd, en op der bondgenooten linkervleugel Picton's troepen, verzwakt en van strijdvvaardigheid beroofd, zoo door den reeds doorgestane grooten aanval, als door de verliezen vroeger bij Quatre-Bras geleden, bezig werden gehouden met tirailleursaanvallen van d'Erlon's even zeer verzwakte divisien, — was eene nieuwe legermagt opgetreden, die, Napoleon's regtervleugel bedreigende, den franschen keizer dwong een gedeelte zijner magt daartegenover te stellen, en hem dus verhinderde met al zijne krachten op Wellington te vallen. Traag voortrukkende, waren eindelijk twee brigades van Bulow, nagenoeg de helft van dat pruisische legercorps uitmakende, tusschen 4 en 4½ uur uit het bosch van Frichermont opgerukt, en in de vlakte verschenen, waar de legers om de zege kampfden. Aanvankelijk ontmoetten de Pruisen hier niets anders dan de ruitery der divisien Domont en Subervic; maar Napoleon, spoedig in het zekere onderrigt, dat het eene vijandelijke magt was die daar zijn regtervleugel naderde, zond Lobau met zijn twee divisien infanterie derwaarts; in alles maakte dit eene kleine tienduizend man uit. — De fransche troepen houden in den begiue de brigades van Bulow tegen; maar omstreeks vijf en een half uur komt ook het overige van het legercorps van dien pruisischen aanvoerder op het slagveld, en die overmagt dwingt nu die fransche troepen terug te gaan. De pruisische bataillons dringen door tot het dorp Planchenoit, en bemagtigen de voorste huizen.

Het was nu voor Napoleon duidelijk, dat hij niet alleen met Wellington's leger had te kampen, maar dat ook een sterk gedeelte van Blücher's krijgsmagt tegen hem overstond; toch besloot de fransche keizer den strijd voort te zetten. Dat besluit wordt door Clausewitz ten sterkste gegispt: »Napoleon,» zegt hij, »had toen den slag moeten afbreken en terugtrekken, wat zonder groot bezwaar kon geschieden; dan had hij zijn leger behouden en kon eene latere gunstige gelegenheid afwachten, om op nieuw de kans van een veldslag te wagen. In stede daarvan blijft de fransche veldheer een strijd voortzetten, die geene overwinning meer kan opleveren; hij handelt als de dolzinnige speler, die, hoe ook de kansen hem ongunstig zijn, roekeloos op den laatsten worp al zijn overgebleven goud plaatst, en daardoor alles in eens doet verloren gaan.»

Wij gelooven, dat dit oordeel van den duitschen krijg »kundige op geene goede gronden berust; wij gelooven, dat het Napoleon, in den toestand waarin hij geplaatst was, niets hoegenaamd zou gebaat hebben, wanneer hij, bij de verschijning van Bulow, den strijd had afgebroken; wij gelooven, dat het voortzetten en volhouden van dien strijd de eenige verstandige handeling was, die hem te doen stond. Was Napoleon omstreeks zes ure 's avonds teruggetrokken, dan had hij, wel is waar het grootste

gedeelte zijns legers kunnen behouden, en de slag bij Waterloo was een onbesliste veldslag gebleven. Maar wat zou dit den franschen keizer gebaat hebben? De vereeniging der legers van Wellington en Blücher was dan onmogelijk te beletten; en, eenmaal die legers verenigd, was er voor Napoleon aan geene overwinning meer te denken; dan moest hij de Nederlanden ontruimen en naar Frankrijk terugkeeren; en de van alle zijden toestroomende heirmagten der bondgenooten zouden in Frankrijk de verdediging onmogelijk maken, en hem de wapenen even zeker uit de handen doen vallen, als dit in 1814 had plaats gehad. Voor Napoleon was dus een onbesliste veldslag even verderfelijker als eene geheele nederlaag; hij moest eene overwinning behalen, wilde hij zich staande houden; en daarom was het voor hem eene volstrekte noodzakelijkheid den strijd bij Waterloo niet af te breken.

Was er mogelijkheid, om, door dat voortzetten van den slag, overwinnaar te blijven? — Ja, die mogelijkheid bestond, al is het dat de kans niet groot was; het kon zijn, dat geen ander gedeelte van het pruisische leger, dan die magt van Bulow, op het slagveld verscheen; het kon zijn, dat de overige legercorpsen van Blücher opgehouden werden door Grouchy, of door andere oorzaken belet werden Wellington ter hulp te komen; het kon zijn, dat Grouchy nog bij tijds zijn keizer ter hulp kwam; — dat alles was mogelijk, dat alles was niet onwaarschijnlijk, dat alles kon de overwinning verschaffen, en moest dus weerhouden van een terugtogt, die toch, wat de geheele uitkomst van den oorlog betreft, gelijk zou hebben gestaan met eene geheele nederlaag. Het is dus ongegrond, Napoleon, om dat voortzetten van den slag, van dolzinnigheid te beschuldigen; hij kon hier niets anders doen. In het algemeen is het een dwaalbegrip, wanneer men meent, dat de fransche keizer, bij zijne oorlogshandelingen, zich dikwijls door vermetelheid en roekeloosheid heeft gekenmerkt; het tegendeel is waar; groote voorzichtigheid en diepe berekening zijn, in den regel, het kenmerk dier oorlogshandelingen; en slechts dan neemt Napoleon zijne toevlugt tot stoutheid, wanneer hij, zoo als hier te Waterloo, inziet, dat alleen volhardende stoutheid hem kan redden.

De keizer geeft de bevelen om dien dubbelen vijand te wederstaan, den een van het slagveld te dringen, den ander te vernielen, voordat nieuwe hulpbenden der bondgenooten kunnen opdagen. Duhesme, met zijne divisie jonge garde, benevens eenige bataillons der oude, met 24 stukken geschut, trekken naar de zijde van Planchenoit, om de Pruisen daar weer uit te werpen. Ney krijgt bevel, de aanvallen op Wellington's stelling met onverpoosde inspanning, te hervatten; het voetvolk van d'Erlon en Reille, de ruitery van Kellermann en Milhaud, moet daartoe nogmaals worden aangewend, en de ruitery der garde rukt op, om door hare nabijheid de kracht dier reeds verzwakte corpsen te schragen. Alleen de oude gardebataillons van Friant en een gedeelte van die van Morand blijven achter als eene laatste spaarbende, om later door hun optreden de nog onzekere overwinning te beslissen.

Stoutheid, de inspanning van alle krachten, hevige onverpoosde aanvallen, ziedaar wat den franschen keizer nog de zege kon verschaffen en de vernieling van Wellington's leger bewerken. voordat de digte rijen van Blücher's legercorpsen door hunne

komst op het slagveld die nederlaag konden voorkomen. Napoleon, die zijnen toestand duidelijk inziet, neemt dan ook zijne toevlugt tot zulk eene handeling; en met eene verbazende, onvergelykelijke krachtdadigheid werpt hij zijne legerscharen op de stelling des vijands. De strijd neemt een karakter aan van onstuimigheid en hevigheid, dat alle denkbeeld te boven gaat; de eene aanval volgt zonder tusschenpoozen op den anderen; en de hoofden der bondgenooten hebben al hunne geestkracht noodig, al de dapperheid hunner soldaten, om dien doldriftigen, telkens terugkeerenden vijand het hoofd te bieden, en door zijne wapenkracht niet te worden doorgebroken en vernield. Stel u een stadsmuur voor, onophoudelijk door den stormram des vijands gebeukt; zie de door storm bewogene Noordzee, hare ontelbare golven op Neêrlands dijken stortende, — en gij zult u een denkbeeld kunnen maken van de onverpoosde hevigheid, waarmede Wellington's slaglinie door de geduchte drommen des franschen keizers werd bestookt. »De adelaar bezielt zijne benden, dol van moed,» zoo zingt Da Costa van den strijd bij Waterloo; en in die dichtertlike taal is niet de minste overdrijving; het is de ware, onopgesmukte vermelding van wat werkelijk gebeurd is.

De fransche legermagt, alom hare vijanden aangrijpende, dwong op haar regtervleugel Bulow weer Planchenoit te ontruimen, en wierp, tusschen 6½ en 7 uur, de prussische bataillons op eenige honderd pas ten oosten van dat dorp terug. Bij Frichermont en Pappelotte bleef Saxen-Weimar met onbezweken moed aan de aanvallen der bataillons van d'Erlon het hoofd bieden; maar een gedeelte van de door de Nassauers bezette posten viel toch in handen der aanvallers. Oostelijk van den weg naar Charleroi hield een onverpoosd tiralleurgevecht de brigades bezig, vroeger door Picton aangevoerd, en putte de laatste krachten uit van die troepen, welke reeds een zoo roemrijk deel aan den strijd hadden genomen, reeds zoo groote offers hadden gebragt. La Haie Sainte, zoo lang een hechte voormuur van Wellington's stelling, bezweek eindelijk; de opgaven verschillen aangaande den tijd, waarop die post in handen des vijands viel; volgens de waarschijnlijkste opgave was het omstreeks zes uur 's avonds, toen gebrek aan ammunitie den dapperen Baring dwong eene verdediging op te geven, die hem eene welverdiende onsterfelijkheid heeft verworven. Hougoumont, door het vijandelijke geschutvuur in brand geschoten, bood nog weêrstand; maar die weêrstand, hoe heldhaftig ook, kon weinig of niets bijdragen tot de uitkomst van den slag, kon de aanvallen op de hoofdstelling der bondgenooten niet verhinderen. Op die hoofdstelling, op dat gedeelte, dat tusschen de beide wegen begrepen was, wierpen zich nu de ruiterscharen van Kellermann en Milhaud, en ook die der garde, door den doldriftigen Ney, tegen den wil des franschen keizers, reeds toen in gevecht gebragt. Toen la Haie Sainte was gevallen, werden bovendien de slagliniën der bondgenooten bestookt door het vuur van talrijke zwermen tirailleurs, en door dat van fransche batterijen, die zich nu op zijde van die hoeve plaatsten.

Het is een algemeen erkend feit, dat de toestand van Wellington's leger, in dit gedeelte van den slag bijzonder hachelijk was. De strijdkrachten, van het britsche legerhoofd waren door den reeds gevoerden kamp aanmerkelijk verminderd; de bri-

gades waren versmolten tot bataillons, de regimenten tot escadrons; vlugtende of in verwarring zijnde troepen overdekten het slagveld, en alles had dat sombere, onheilspellende voorkomen, dat eene nederlaag kort voorafgaat. Wellington had de troepen, die onder Hill westelijk van den weg naar Nivelles stonden en daar niet werden aangevallen, van lieverlede naar het midden aangetrokken; zoo kwam de nederlandsche divisie Chassé met eene brigade (Detmers) in de eerste linie, regts van de engelsche garde; terwijl de andere brigade (d'Aubremé) in eene tweede linie achter die garde werd geplaatst. De komst dier troepen was noodig tot aanvulling der geledene verliezen; zoo was van de engelsche garde divisie alleen de brigade Maitland in de slaglinie, terwijl de andere bij Hougoumont streed; zoo was van Alten's divisie de brigade Ompteda geheel vernield, en de beide andere brigades, Kielmansegge en Hackett, door 's vijands vuur op eene vreeselijke wijze gedund, Picton's brigades hadden bijna alle strijdvaardigheid verloren. Van de ruitery konden de engelsche brigades van Somerset en Ponsonby als ontbonden worden beschouwd; ook de andere ruiterybrigades der bondgenooten waren aanmerkelijk verzwakt en onder anderen had de nederlandsche ruitery ruimschoots hare offers gebragt, en bij een groot aantal officieren en ruiters ook hare dappere aanvoorders, de generaals Collaert en van Merlen, zien vallen. Het geschut kon niet meer de vroegere kracht uitoefenen, door een aantal officieren en manschappen buiten gevecht waren gesteld, en bij sommige batterijen de munitie schier was verbruikt.

Wellington's nederlaag zou ontwijfelbaar zijn geweest bij minder krachtige aanvoorders, bij minder dappere soldaten, dan hier te Waterloo tegen Napoleon streden. Dien aanvoorders, dien soldaten komt dan ook een onbeperkte lof toe. Onbeperkte bewondering verdient de standvastige volharding van den britschen veldheer zelve, die, kalm te midden van het dreigendste gevaar, in zijn geest de kansen van den strijd overwoog, en de hoop op de overwinning niet opgaf. Aan tergtrekken, zoo begreep Wellington te regt, viel hier niet te denken; de strijd moest hier worden volgehouden, totdat de komst der Pruisen de besliste, of de invallende nacht een einde aan de aanvallen des vijands maakte. Alles kwam maar aan op tijd winnen; Wellington zag in, dat men moest stand houden; hij wist zijne troepen van die waarheid te overtuigen; en waar die troepen hun veldheer, kalm en bedaard, het slagveld zagen overrijden en met korte woorden hen tot pligt aanmanen, daar was alle zwakheid, alle vrees verbannen; daar betoonden zij een heldenmoed, te verhevener, naarmate zij meer lijdelijk is. Wellington werd ondersteund door onderbevelhebbers, zijner waardig; Oranje, alleen gehoor gevende aan zijne onstuimige dapperheid, van carré tot carré rennende te midden van dien digten kogelregen, als evenaarde hij Achilles in onkwetsbaarheid evenzeer als in moed, wist overal de geestdrift der zijnen op te wekken; zoo deed ook Hill; zoo deed ook Alten; zoo deden ook andere bevelhebbers, die hier door hunne geestkracht hunnen soldaten een verheven voorbeeld gaven.

Dat voorbeeld droeg vruchten, en nooit welligt hebben troepen met grooter dapperheid op een slagveld stand gehouden dan Wellington's soldaten te Waterloo; in het bijzonder verdienen daarbij de engelsche bataillons geroemd te worden. »De Engelschen,» zegt een ooggetuige, »telden ook vluch-

telingen, zooals bij een veldslag zelfs het beste leger die heeft; misschien had een derde gedeelte der britsche soldaten de gelederen verlaten; maar wat overbleef streed met leeuwenmoed, en wist van wankelen noch wijken. Toch waren de verwoestingen, door 's vijands vuur aangerigt, zóó groot, dat, wanneer een bataillon van plaats moest veranderen, men de vroegere standplaats duidelijk kon herkennen aan de in een vierkant geschaarde dooden, die daar gevallen waren." Zelfs Foy, de bestrijder van die heldenschen, geeft de volgende schitterende getuigenis van de dapperheid der britsche infanterie: »Nous les avons vu, au jour de notre désastre, ces enfans d'Albion, formés en bataillons carrés dans la plaine entre le bois de Hougoumont et le village de Mont St. Jean. — La cavalerie qui les appuyait fut taillée en pièces, le feu de leur artillerie fut éteint. Les officiers-généraux et d'état major galopèrent d'un carré à l'autre, incertains où ils trouveraient un abri. Chariots, blessés, parc de réserve, troupes auxiliaires fuyaient à la débânde vers Bruxelles. La mort était devant eux et dans leurs rangs, la honte derrière. En cette terrible occurrence les boulets de la garde impériale, lancés à brûlepourpoint, et la cavalerie de France victorieuse, ne purent pas ébranler l'immobile infanterie britannique. On eût été tenté de croire qu'elle avait pris racine dans la terre...." (Foy, Histoire de la guerre de la Péninsule. Tome 1er, page 322, 323). — Niet een der carrés, waarin Wellington's infanterie zich schaarde, kon door de anvalen der fransche ruitery worden doorgebroken; toch stonden enkele dier carrés tot elf malen aan dien aanval bloot.

Zoo bleef de strijd een geruimen tijd voortwoeden, en deed de sterkte, maar niet den moed der beide partijen verdwijnen, toen, tegen 7½ uur, Napoleon de strijdkrachten der bondgenooten genoeg uitgeput rekende, om met de bataillons der oude garde, zijne laatste spaarbende, een beslissenden aanval te doen, en daardoor Wellington's nederlaag te bewerken. Al wat aan artillerie nog voorhanden en beschikbaar is, snelt vooruit, komt bij la Haie Sainte in batterij, en opent van daar een verdelgend vuur op de hoofdstelling der bondgenooten, om daardoor de werking der andere wapens voor te bereiden; veertien bataillons der oude garde hebben zich in twee diepe kolonnes geschaard, gereed om snel de ruimte te doorloopen, die hen van den vijand scheidt, en zich met de bajonet op dien vijand te werpen; wat van d'Erlon's en Reille's divisien beschikbaar is, zal regts van de garde, dien aanval ondersteunen; achter dat voetvolk ziet men de blinkende helmen van een sterke linie kurassiers, die de nederlaag des vijands moet voltooien; Ney, de geduchte oorlogsman, zal in persoon die aanval-kolonnes aanvoeren, en vooraan, bij de beermutsen der grenadiers, ziet men een marschalk van Frankrijk, te voet, met getrokken degen, gereed om als de minste soldaat zich in het strijdgewoel te mengen. — Eene groote sterkte heeft die magt, waarop Napoleon's laatste hoop is gebouwd; met veel minder middelen had de fransche keizer eenmaal, bij Montmirail, de russische en pruisische legerscharen doorgebroken en voor zich doen verschuiven; — maar hier te Waterloo was de kans der zege veel minder groot, daar men reeds in de verte Ziethen's kolonnes het slagveld zag naderen, en Bulow nogmaals zijne bataillons tegen Plachenoit aanvoerde. De komst der Pruisen maakte den toestand bijna hopeloos, en de fransche

legerscharen werden niet meer beziel door de verwachting der overwinning.

Wanneer bij de barbaarsche volksspelen der Romeinen de kampvechters het strijdperk binnentraden, waar weldra hun bloed bij volle stroomen zou vloeijen, waren zij gewoon eene laatste hulde te brengen aan dien keizer, die daar als een ongewoelge getuige van hun lijden en sterven voorzat: »Cezar, de ten dood gewijden groeten u!" Ook Napoleon's ter dood gewijde bataillons vergaten in hun laatsten strijd den gebieder niet, die hen zoo dikwijls ten zege had gevoerd; voor hen bestond de hoop op het behalen eener overwinning niet meer; de oude krijgers voorzagen, dat zij eene nederlaag te gemoet gingen, dat zij aan eene onwaarschijnlijke kans werden opgeofferd; toch verminderde dit in geen deelen hunne oude, door de jaren beproefde verknochtheid aan den grooten veldheer, en nog eenmaal daverde het »leve de keizer!" over de velden, welke weldra met de lijken dier dapperen bezaaid zouden zijn; — laatst bewijs van trouw en heldengeest; waardige bekrooning van eene loopbaan van roem en zelfopoffering, die den naam der fiere keurbende eene onvergankelijke plaats in de geschiedenis heeft doen verwerven.

De hoofden der bondgenooten zien het onweder, dat hen dreigend nadert, en spannen alle middelen in om het af te wenden, en dien vreeselijken schok te weerstaan, die denkelijk 's vijands laatste poging zal zijn. Nog zijn de Pruisen niet op het slagveld gekomen, Bulow's legercorps uitgezonderd, dat op een grooten afstand van Wellington's legerscharen strijdt; en die verzwakte en uitgeputte scharen moeten, alleen, het hoofd bieden aan de keizerlijke garde. Het midden, het gedeelte tusschen de beide wegen, is het punt van aanval, en daár worden de strijdkrachten der bondgenooten, zooveel het kan, bijeengetrokken. Al wat er aan geschut voorhanden is, vereenigt zich en opent een hevig vuur op de bij la Haie Sainte geplaatste fransche artillerie. De ruitbrigade van Vivian, nagenoeg de eenige, die nog weinig of niets had geleden, wordt nog achter den linkervleugel gelaten, om het daar staande, geheel ontredderde voetvolk eenige kracht bij te zetten; maar zoodra de komst van Ziethen's legercorps op dien linkervleugel alle vrees voor een aanval heeft doen verdwijnen, moet Vivian met zijne huzaren tot versterking van het midden oprukken; achter dat midden staat reeds de dragonderbrigade van Van de Leur, die vroeger ook op den linkervleugel was geweest. Chassé's divisie rukte digter op, en zijne artillerie, door Van der Smissen aangevoerd, komt voor in de slaglinie in batterij, om de batterijen der Britten te ondersteunen, die reeds gebrek aan munitie hebben. Oranje plaatst zich bij dat gedeelte der stelling, dat onmiddellijk ten noorden van la Haie Sainte is, en waar brunswijksche en massausche bataillons den vijand afwachten; Wellington zelf stelt zich meer westlijk, daar, waar Maitland's brigade in eene verlaging van den grond geplaatst, de naderende fransche kolonnes door een plotseling optreden wil verrassen.

Kort is die laatste strijd, maar bloedig, maar gekenmerkt door groote dapperheid, zoo aan de ene als aan de andere zijde. Op den regtervleugel der Franschen dringen de bataillons van d'Erlon of Reille, ten noorden van de hoeve la Haie Sainte, in de stelling der bondgenooten door; brunswijksche bataillons gaan hun te gemoet, maar worden zoodanig geteisterd door het vuur der sterke tirail-

leursliniën, die de fransche kolonnes voorafgaan, dat die bataillons in verwarring de wijk nemen. Oranje, getuige van de nederlaag, wil haar herstellen, en voert, in persoon, een bataillon der Nassauers van Kruze tegen de fransche kolonnes aan; maar ook dat bataillon is niet bestand tegen het hevige geweervuur des vijands en gaat terug. De prins wendt zich oogenblikkelijk tot de andere bataillons der Nassauers en geleidt die nogmaals, met groote dapperheid tegen Napoleon's troepen; maar op dat oogenblik wordt de vorstelijke aanvoerder door een vijandelijken geweerkogel getroffen, en het wonden van dien held, het hevige geweervuur, door de fransche tirailleurs op de nassausche bataillons gerigt, maakt zulk een indruk op die bataillons, dat zij in overhaasting van het slagveld willen vlugten en slechts tegengehouden worden door de paarden van Van de Leur's achter hen staande dragonders. Kruze's bataillons bestonden uit oude, uitmuntende soldaten; maar ook de beste troepen kunnen hunne oogenblikken van zwakheid hebben, en hij, die dit betwist, is geheel vreemd aan de studie en ondervinding des oorlogs. Die nederlaag der Brunswijkers en Nassauers kon misschien de slaglinie der bondgenooten hebben doen doorbreken, wanneer niet de gelijktijdige aanvallen op andere gedeelten dier slaglinie geheel waren afgeslagen.

Links van die magt, welke tegen den prins van Oranje streed, rukte de eerste kolonne der garde voort; aan hare linkerkant, maar op eenige honderd passen meer achterwaarts, gevolgd door de andere kolonne dier keurbende. De engelsche batterijen en de nederlandsche batterij van Krahmer openen een hevig vuur op die eerste kolonne der garde, die, desniettegenstaande, onverschrokken den marsch voortzet en de stelling bereikt ter plaatse waar Maitland's gardebrigade is opgesteld. Die britsche infanterie, in eene verlaging van het terrein staande, is voor het oogenblik onzichtbaar voor den vijand, zoodat Napoleon's garde, toen zij de hoogte bereikt, geene troepen voor zich ziet, en meent de doorbreking der vijandelijke slaglinie voltooid te hebben. »Op, garde! val aan!» zijn de korte woorden, waarmede Wellington zijne dapperen in beweging brengt. Maitland's brigade, op vier gelederen diepte geschaard, om te beter eenen mogelijken aanval der fransche ruitery te wederstaan, verrijst eensklaps uit de diepte, vertoont zich aan den verbaasden vijand en opent van nabij een moorddadig geweervuur op de kolonnes van Napoleon's garde. Die kolonnes reeds verzwakt door de verwoestingen, welke het geschutvuur der bondgenooten in hare rijen heeft aangerigt, zijn niet in staat dien nieuwen schok te wederstaan; en toen Maitland's brigade daarop met geveld geweer ten aanval vooruitrukt, deinnen de fransche bataillons in verwarring terug, een tal van dooden op de kampplaats achterlatende.

De zegevierende Britten dalen nu verder de heuvelking af, om den geslagen vijand te vervolgen. Maar te midden van den kruiddamp ontdekken zij eensklaps de tweede kolonne van Napoleon's garde; en — zoo snel afwisselend zijn op het slagveld zege en nederlaag, geestdrift en ontmoediging — het verrassende gezicht van dien nieuwen vijand doet den moed der overwinnaars bezwijken, en op hunne beurt nemen zij in overijling en wanorde de wijk naar de eerst door hen bezette stelling, door dien aan vlugt gelijkenden terugtogt ook verwarring

brengende bij de nederlandsche bataillons van d'Aubremé, die achter hen waren geplaatst.

De tweede kolonne van Napoleon's garde blijft met dapperheid hare aanvallende beweging voortzetten, en nadert de plaats, waar de engelsche brigade van Adam en de overgeblevene engelsche bataillons van Alten geschaard zijn. De britsche infanterie ontvangt den vijand met een krachtig geweervuur; te gelijktijd rukt de nederlandsche rijdende batterij van Krahmer een paar honderd passen vooruit, en maait met hare kartetsen geheele rijen des vijands neder. Chassé heeft de brigade Detmers in eene gesloten kolonne zamengetrokken, en haar met korte, nadrukkelijke woorden tot pligtsbetrachting aanmanende, doet bij haar, met den stormpas, tegen de linkerkant der fransche kolonnes oprukken. Van Thielen, de dappere bevelhebber van het zesde militiebataillon, sneuvelt; maar met geestdrift blijven de nederlandsche troepen voorwaarts gaan, en hun koene aanvoerder heeft het geluk, den door het geweervuur en kartetsvuur reeds zoo geschokten vijand voor de bajonetten zijner soldaten te zien wijken. De tweede kolonne der garde ondergaat het lot der eerste. — Op dit oogenblik verkondigt het geschutvuur aan de linkerkant van Wellington's slaglinie, dat Ziethen eindelijk op het slagveld is gekomen, en dat de nederlaag des franschen keizers onherroepelijk is beslist.

Nu is de kracht des vijands geheel gebroken, het gevaar voor de bondgenooten geweken, hunne zege niet twijfelachtig meer. Vivian's ruitersbrigade, door de komst van de Pruisen op Wellington's linker-vleugel niet langer noodig, is naar het midden der slaglinie gesneld; die ruitery is nu aan het hoofd der algemeene aanvallende beweging, door Wellington verrigt, met de troepen die nog het minst aan strijdvaardigheid hebben verloren: onder die troepen vindt men Chassé's divisie en de overgebleven gedeelten der nederlandsche ruitery vermeld, waarvan onder anderen Boreel's regiment, het zesde huzaren, bij den aanval, op de fransche infanterie, nog gevoelige verliezen leed. Dat voortrukken van Wellington's legermagt wordt bijzonder begunstigd door den gelijktijdigen aanval, dien Ziethen toen op den regtervleugel van Napoleon's slaglinie deed, en door Bulow's aanval op Planchenoit. Dat dorp wordt na een bloedigen strijd, na een dapperen wederstand genomen, en Duhesme, de aanvoerder van Napoleon's jonge garde, vindt daar den dood.

Nog eenmaal tracht Napoleon den voortgang van de zegevierende legers der bondgenooten te sluiten. Bij Rossomme plaatst zich het laatste overgebleven regiment zijner garde in een carré, om tot een steunpunt te dienen, waarbij zich de geslagene deelen kunnen herzamelen; maar te vergeefs; de nederlaag is te groot geweest, de verwarring te algemeen; het eene corps voor, het andere na, ontbindt zich, en de stroom der vlugtelingen, door niets meer te weêrhouden, verspreidt zich over het slagveld en neemt telkens toe in uitbreiding. Men wil, dat de keizer toen, alle hoop op de zege vervolgende ziende, ten minste een eerlijken krigsmandood wilde sterven, en zich werpen in het carré der garde, dat laatste overblijfsel zijner dappere keurbende, dat daar nog alleen stond, als de enkel overeind gebleven zuil van een verwoest tempel; men wil, dat Soult en andere volgelingen van Napoleon hunnen gebieder, bijna met dwang,

van dit wanhopig voornemen hebben doen afzien, en hem in hun midden nemende, spoorlags met hem van het slagveld zijn gevloden. Hebben zij wel gedaan? Was het dan niet beter, eene zoo schitterende loopbaan te besluiten met den roemvollen dood op het slagveld, dan jaren lang, gekluisterd aan eene rots, te midden der wereldzee, als gevangene weg te kwijnen?

Terwijl dus de fransche keizer, voor het eerst zijns levens, als vlugteling het slagveld verliet, en zijn wit beschuimd ros hem in snelle vaart naar Frankrijk terugvoerde, waren de laatste overblijfselen zijner garde, met de wapenen in de hand, roemvol gevallen; roemvol, onverschillig of die vermaarde woorden: *la garde meurt et ne se rend pas*, al dan niet zijn uitgesproken; want woorden, hoe verheven ook, kunnen niet opwegen tegen daden, en de daden verdienen hier hoogen lof. Bij hun gelijktijdig vooruitrukken, ontmoetten de beide legerhoofden der bondgenooten elkaar bij Rossomme, en begroetten elkaar daar als overwinnaars. Blücher's minder vermoeide legermagt nam toen de vervolging op zich en voerde die uit met eene krachtadigheid, die den vijand nergens rust of duur liet; die nergens een oogenblik van herademing gedoogde, om de wanorde te herstellen; maar die, door het rusteloos natrekken des vijands, de verwarring al meer en meer vergrootte, en een aantal soldaten, geschut en bagaadije in handen der overwinnaars deed vallen. Het is eene erkende waarheid, dat het voordeel eener overwinning slechts voor een gedeelte op het slagveld wordt verkregen, maar voor het grootste gedeelte de vrucht is van de krachtige vervolging des geslagenen vijands. Het voorbeeld van den slag van Waterloo strekt weder ten bewijze van die waarheid; op het slagveld zelf waren de verliezen der beide partijen niet zeer ongelijk, van ieder tusschen de 25 en 30,000 man; maar bij den terugtocht verloor het fransche leger zoo veel aan gevangenen, zoo veel aan geschut, munitie en wat kracht en sterkte aan een leger geeft, dat men gerust kan aannemen, dat dit leger door de nederlaag bij Waterloo zoo goed als vernietigd was.

De oorlog was door die nederlaag bij Waterloo geëindigd. De verbondene legers drongen oogenblikkelijk Frankrijk binnen; en hoezeer het aan de magt van Grouchy gelukt was, zonder verlies uit de Nederlanden te ontkomen, zoo was er evenwel niet aan te denken, om daarmede de heirscharen van Blücher en Wellington tegen te houden, veel minder die sterke magten der bondgenooten, die tegelijkertijd den Rijn overgingen en op Parijs trokken. De tweede troonsafstand van Napoleon, de onderwerping van Frankrijk, het herstel der Bourbons, zijn de regtstreeksche en onvermijdelijke gevolgen geweest van de overwinning bij Waterloo.

Wij hebben in de voorgaande bladen eene oppervlakkige, onvolledige schets gegeven der krijgsgeschiedenis van 1815. Het doel, dat wij daarmede beoogden, was, voornamelijk, de aandacht onzer landgenooten te vestigen op een kampstrijd, zoo roemrijk, zoo grootsch, zoo episch, dat, daaraan deel te hebben genomen, schier voor een adelsbrief kan gelden; dat, bij dien strijd een vader of broeder of magt te hebben verloren, schier met dezelfde eer omgeeft, die de roemrijke dood van martelaars voor godsdienst of vrijheid op hunne

verwanten en nakomelingen doet afstralen. De geschiedenis heeft misschien geen tweede voorbeeld van zoo gewichtige, onvergetelijke gebeurtenissen, in zoo korten tijd volbragt; en het eenvoudige, onopgesmukte verhaal der kampstrijden bij Ligny, Quatre-Bras en Waterloo levert even schitterende wapenfeiten op, doet het hart evenzeer van oorlogsdrift branden, als de heldenzangen van den »Ilias" of van de »Niebelungen" daartoe vermogend zijn. Waterloo is ons mogelijk nog te veel nabij; de helden, die daar streeden, zijn mogelijk nog te veel onze tijdgenooten, om het grootsche hunner verrigtingen geheel naar waarde te doen schatten; maar van jaar tot jaar komen wij toch meer tot de erkenning van dat grootsche; al meer en meer verkrijgt die gebeurtenis voor ons de majesteit der geschiedenis en wanneer zij eenmaal geheel zal zijn omgeven door het halfdonker van het verledene, dat al, wat minder beduidend en minder belangrijk is, voor het oog verbijgt, en alleen zichtbaar laat wat groot is en reusachtig, — dan zullen wij tot de erkenning komen, dat in de jaarboeken der menscheid zelden gebeurtenissen meer verdienen aan de vergetelheid onttrokken te blijven, dan de gebeurtenissen van 1815.

En men werpe ons hier niet tegen, dat die strijd bij Waterloo daarom geen regt heeft, bij ons in zoo vereerende herinnering te blijven, omdat de hoop, die de volkeren tijdens dien strijd koesterden, niet is verwezenlijkt geworden; omdat de aan Europa toegezegde vrijheid is achterwege gebleven; omdat wel Napoleon is gevallen, maar niet de willekeur en dwingelandij van Napoleon; omdat men dus eigenlijk slechts van onderdrukkers heeft gewisseld, en, zoo als de engelsche zanger zegt: »de leeuw heeft overwonnen, alleen om aan wolven hulde te bewijzen." Men werpe ons dit niet tegen; want die tegenwerping, hoe vaak ook aangevoerd, is toch valsch en overdreven.

Laat het zijn, dat de droombeelden van vrijheid en volksgeluk, die men zich tijdens den strijd van Waterloo voorspiegelde, niet alle zijn verwezenlijkt, en dat vele der beloften van de hoofden der volkeren op de onwaardigste wijze zijn verbroken geworden; — schande over hen, die zich schuldig hebben gemaakt aan zulk eene trouweloosheid! — maar dit doet niets af ten aanzien van het edele en grootsche der zelfopoffering van de mannen, die bij Waterloo, streeden en vielen; want zij, die dit deden, hadden de vaste overtuiging, dat zij voor eene goede zaak de wapenen voerden, en dat hun moed de heerlijkste vruchten zou dragen voor latere geslachten.

Bovendien stelt men de zaak eenzijdig en overdreven voor, wanneer men beweert, dat Europa, door Napoleon's val, slechts van onderdrukkers heeft gewisseld; dit moge waar zijn voor sommige landen, het is niet waar voor andere; het is, in het bijzonder, niet waar voor Nederland. Wij leven thans, Goddank! in een vrij land, waar de wetten ieder burger tegen onderdrukking waarborgen; waar geen vreemde landvoogd ons door den druk der belastingen uitmergelt, of onze zonen ten oorlog roept, om, in ver verwijderde gewesten voor een geheel vreemde zaak hun bloed te storten; wij spreken weer onze eigene taal; wij volgen weer onze oude zeden en gewoonten; de godsdienst onzer voorvaderen blijft weer de onze; wij doen onze roemrijke vlag weer op de verste zeeën wapperen; wij zijn weer Nederland, een onafhankelijk op zich zelt

staand land, geen wingewest van een vreemd rijk. Zie, dat zijn zegeningen, die wij aan de overwinning van Waterloo te danken hebben; zonder die overwinning zou Napoleon weér over ons land heerschen; en wel moet hij kort van geheugen zijn, die vergeten is, met hoeveel harde onderdrukking die overheersching eenmaal gepaard ging.

Laat ons hier, in het voorbijgaan, aanmerken, dat de tegenwoordige tijd over het geheel te gunstig is in zijn oordeel over den franschen keizer. Verblind door zijne uitstekende hoedanigheden, door de groote daden, die hij heeft verrigt, door het geniale, dat in al zijne handelingen doorstraalt, ziet men het verkeerde, het slechte van die handelingen niet in; men vergeet, dat, wanneer zijne heerschappij al een verstandig despotismus is geweest, het toch een despotismus was, dat alle vrije ontwikkeling van den menschelijken geest tegenging, en de wereld tot eene diepe slavernij voorbereidde; men vergeet, dat, al was wreedheid geen karaktertrek des keizers, hij toch, tot bereiking van het doel, dat hij beoogde, weinig schroomvallig was in de keus der middelen; dat hij bij zijne onregtvaardige oorlogen het bloed van talloze offers heeft doen storten, en zelfs zich meer dan eenmaal geschandvekt heeft door regterlijke moorden, de afschuwelijkste van allen, omdat zij tot dekmantel nemen van den menschen eerbiedwaardig is en heilig. Dat alles zien die onbepaalde bewonderaars van Napoleon over het hoofd; de onmetelijke val des franschen keizers heeft hen zoo getroffen, dat dit in hun oog al het kwade, dat hij bedreef, uitwischte; zij zijn de hovelingen van het ongeluk geworden; maar diezelfde grootmoedige harten, die voor den gevallen Cezar wierook branden, zouden denkelijk zijne verklaarde vijanden en bestrijders zijn geweest, hadden zij den overheerscher gekend in den zonneglanz van het geluk en omgeven door al zijne magt en grootheid.

De gebeurtenissen van 1815 zijn ook daarom belangrijk, omdat zij een juist inzicht geven in het wisselvallige dat de oorlogshandelingen aankleeft, en aantoonen, hoe meerder of minder beleid der bevelhebbers op die handelingen den gewichtigsten invloed uitoefent. De staatsman, die in 1848 de oorzaak of het voorwendsel was van den val van het fransche koningschap, noemde eenmaal, in een zijner welsprekende redevoeringen, den oorlog, »un jeu sanglant du hasard et de la force;» — nooit heeft een uitstekend man mogelijk valscher stelling geuit, dan Guizot, toen hij die woorden sprak. Neen, de oorlog is geene handeling, waarin alleen het geweld of het blinde toeval de beslissing aanbrengt; hij, die zoo iets beweert, heeft nooit een van Napoleon's veldtochten bestudeerd; hij heeft nooit daarbij opgemerkt, hoeveel er van den bevelhebber afhangt, en hoe de leiding van één mensch den toestand van zaken geheel van gedaante kan doen veranderen. Ook hier, bij die gebeurtenissen van 1815, kan men zien, welk een onmetelijk verschil het maakt, of men aanvoorders heeft, zooals Oranje, zooals Perponcher, die verstand en doorzicht genoeg bezitten om uit zich zelve te handelen, of bevelhebbers, zoo als Ney en Grouchy, die niets anders kunnen, dan letterlijk en onverstandig opvolgen wat hun wordt gelast. Het is een verderfelijk dwaalbegrip, soms door bekrompenheid en drieste onkunde voorgestaan, dat studie en kennis voor den krijgsman meer nadeelig dan voordeelig zijn, en dat, hoe minder hij zijn geest heeft geoefend, hoe beter hij geschikt

zal zijn tot de uitvoering van wat hem wordt voorgeschreven. Ook de veldtocht van 1815 bewijst de onwaarheid dier bewering. Had Wellington toen zulke onderbevelhebbers gehad, niet gewoon te denken, maar alleen gewoon om als lijdelijke werktuigen, datgene uit te voeren wat bevolen wordt, dan waren de bondgenooten in dezen kamp de overwonnenen geweest, en Europa was weér onder Napoleon's gebied gekomen.

Achtien honderd vijftien moet ook daarom bij ons in herdenking blijven, omdat Neerland's krijgsoverwinning een nieuwen luister van de gebeurtenissen van dat jaar heeft ontvangen. Verre van ons, om uit blinde gehechtheid aan ons vaderland, uit bekrompen patriotismus, eene overdrevene en onware voorstelling te geven van wat de Nederlanders in 1815 hebben gedaan; verre van ons vooral, om door een onwaar verhaal den roem onzer landgenooten te verheffen, ten koste van den roem der bondgenooten, die met ons tegen Napoleon streden. Neen, laat ons billijk, laat ons waar zijn; laat ons vrijuit erkennen, dat van de legermagt, die den franschen keizer bestreed, slechts een klein gedeelte uit Nederlanders bestond, en dat dus minder aan ons, dan aan onze bondgenooten, de eer der overwinning toekomt; laat ons de groote verdiensten huldigen van die Pruisen, die met zoo veel dapperheid te Ligny streden en met zoo veel volharding, twee dagen na de nederlaag, hun vijand weér opzochten; van die britsche en duitsche bataillons, die onder Wellington's aanvoering, zoo te Quatre-Bras als te Waterloo, een moed betoonden, boven allen lof verheven. Maar, regt doende aan anderen, moeten wij ook jegens ons zelve niet onbillijk zijn, en wij mogen en moeten met waarheid zeggen, dat ook ons aandeel aan de in 1815 behaalde zege groot en belangrijk zijn geweest. Het waren nederlandsche bevelhebbers, het was Oranje, het was Perponcher, die de vereniging van Wellington's leger bij Quatre-Bras bewerkten, en daardoor de pruisische krijgsmagt, den 16den Junij, voor eene geheele vernieling hebben behoeft; het was eene nederlandsche divisie voetvolk, met weinig gescht en zonder eenige ruitery, die uren lang aan Ney's geduchte overmagt het hoofd bood, en daardoor de andere divisien van Wellington tijd gaf om Quatre-Bras te bereiken; het was een nederlandsch vorst, die op het slagveld van Waterloo de voornaamste steun was van den britschen veldheer, en dáár het bevel voerde, waar de woede der vijandelijke aanvallen het hevigst was; het was de nederlandsche ruitery, die te Waterloo, meer dan eenmaal, zich met den vijand mat, en meer dan eenmaal overwinnend uit dien kamp terugkeerde; het was het gescht der Nederlanders, dat in de rijen van Napoleon's lijfwacht zoo groote verwoestingen aanrigtte; het waren de nederlandsche bataillons van Chassé, die in den kamp tegen de laatste aanvalskolonnie dier lijfwacht overwinnaars bleven. — Dat alles zijn feiten, die niet geloofend kunnen worden; op dat alles kunnen wij ons met regt beroemen; en wanneer soms de vreemdeling, in zijn verwaten overmoed, dien roem wil ontkennen, en ons aandeel in den gevoerden strijd gering en onbeduidend heeten, dan kunnen wij, om hem voor altijd te logenstraffen, verwijzen op de verliezen, door ons in dien strijd geleden; wij kunnen de getallen opgeven van hen, die daar zijn gevallen; wij kunnen de nederlandsche bevelhebbers noemen, die daar, met de sabel in de vuist, een glorievollen

dood hebben gevonden. Groot is de roem onzer bondgenooten, maar ook ons komt de eer der zege toe; ook wij hebben talrijke offers daarvoor gebracht; en de velden van Brabant zijn niet minder besproeid geworden door het bloed der Nederlanders, dan door dat van Britten, Duitschers en Fransen.

Vooral moeten wij 1815 herdenken, omdat toen de heldenmoed van een onzer vorsten op de schitterendste wijze heeft uitgeblonken.

Willem de Tweede is niet meer, en in den grafkelder te Delft is zijn gebeente bij dat zijner vaderen verzameld. Hij behoort der geschiedenis toe, en niet aan onze onbedreven hand is het gegeven om de veder van Clio op te nemen; niet aan ons is het vergund om een oordeel over hem uit te brengen; de stand, waartoe wij behooren, verbiedt ons evenzeer de gebreken onzer vorsten te vermelden, als uit laffe vleizucht hen voor te stellen als toonbeelden van alle volmaaktheid. Maar dat ten minste mogen wij zeggen, zonder ons aan vleiërij schuldig te maken, dat Willem de Tweede een heldenmoed bezat, zijner groote voorvaderen waardig; dat op het slagveld niemand, met meer koenheid dan hij, gevaar en dood wist te braven; en dat de dapperheid, door de Nederlanders in 1815 betoond, voor een goed gedeelte was te danken aan de geestdrift, welke de verhevene zelfopoffering van den vorstelijken aanvoerder bij hen deed ontgloeijen. Een ander zegge, wat Willem de Tweede is geweest als vorst en als mensch; wij zeggen, wat hij was als oorlogsman; wij zeggen, dat hij, als zoodanig, in het dankbaar aandenken van Nederland moet blijven leven. En dit heeft ook plaats; alom is het in Nederland bekend, wat Willem de Tweede in 1815 voor het vaderland heeft gedaan; tot in de schamele woning des eenvoudigen landmans is zijn kriegsroem doorgedrongen; en zijn bloed, in de velden van Waterloo vergoten, geeft hechtheid en sterkte aan den band, die Nederland met het stamhuis van Oranje verbindt.

Wij hebben in de laatste tijden veel gelezen en gehoord over het regt van souvereiniteit, dat het huis van Oranje over ons land zou toekomen. Wij hebben dat regt hooren verklaren, wijzigen, uitbreiden, inkrimpen, verdedigen of ontkennen, al naarmate van de verschillende inzichten der redenaars of schrijvers, die daarover handelden. Wij moeten ronduit erkennen, dat alle die dikwijls met geleerdheid en welsprekendheid gevoerde twisten, ons vrij overbodig zijn voorgekomen; dat bij ons het behandelde punt nooit twijfelachtig is geweest; dat bij ons, even als bij de overgrote meerderheid onzer landgenooten, het denkbeeld geen ingang kan vinden, dat de oppermagt over een geheel volk ooit het eigendom zou kunnen wezen van een enkel mensch of van een enkel geslacht; en dat wij, integendeel, nog eenvoudig genoeg zijn om te gelooven, dat een volk zijne regeerders kiest, zoo als dit het meeste met zijn welzijn overeenkomt, daarbij den stelregel in acht nemende, die reeds de stelregel was onzer vaderen, in hun kamp tegen Philips II: »dat het volk niet om den vorst, maar de vorst om het volk geschapen is." (Plakaat der algemeene Staten van 26 Julij 1581). Wat men ons verkondigt van het goddelijk regt der vorsten, dat begrijpen wij niet.

Maar wat wij wel begrijpen, is, dat een stamhuis

zulke groote, uitstekende, langdurige diensten aan een volk kan bewijzen, dat het daardoor dit volk met den sterken band der dankbaarheid aan zich verbindt, zoodat het, als het ware, niet anders dan natuurlijk en regtmatig wordt, de hoofden van dat volk zooveel mogelijk uit dat stamhuis te kiezen. Ziedaar, naar ons inzien, wat bij ons den hechtsten grondslag uitmaakt, waarop het huis van Oranje zijne aanspraken op de oppermagt kan vestigen. Die aanspraken moeten zich nooit gronden op een in nevelen en duisternis gehuld goddelijk regt, altijd stuitend voor een volk als het onze, dat gezond verstand heeft, gevoel van eigenwaarde en afkeer van knechtelijke onderwerping; maar die aanspraken moeten gegrond zijn op de vele diensten, die het huis van Oranje den lande heeft bewezen, op den luister, dien de groote daden der leden van dat huis op ons hebben doen afstralen, op de eeuwenlange verbinding van Neêrlands geschiedenis met die der Oranje's, van Neêrlands welzijn en roem met het welzijn en den roem van dien vorstenstam.

De afstammeling van dat geslacht van helden en groote mannen kan altijd aanspraak maken op onze verkleefdheid; de verdiensten zijner vaderen pleiten voor hem. Hij telt onder zijne voorouders dien Willem den Eerste, wiens naam, de geheele wereld door nog wordt geëerbiedigd, als de naam van een verheven martelaar voor de edelste zaak; dien Maurits, den grootsten oorlogsman van zijn tijd, die in de zandige duinen van Nieuwpoort de vlag van het trotseche Spanje voor zijne standaards zag buigen; dien Frederik Hendrik, den stedenwinnaar, die in zijne belegeringen den kriegsroem van een Cezar heeft geëvenaard; dien Willem den Derde, den onsterflijken kampvechter voor de vrijheid van Europa, wien Nederland huldigt als zijn redder, Engeland als zijn bevrijder; dien Friso, die met zooveel dapperheid op het slagveld van Malplaquet de fransche legerscharen te gemoet vloog; dien lateren Willem den Tweede, die aan Ney bij Quatre-Bras het hoofd bood, en door zijne uitstekenden moed zoo veel bijbragt tot Napoleon's nederlaag te Waterloo; — om niet te gewagen van zoo veel andere leden van dat geslacht, die den staat in de raadsaal of in het oorlogsveld hebben gediend, door hunne wijsheid het heil van het land hebben bewerkt, of het harnas met hun bloed hebben roodgeverwd in den strijd tegen Neêrland's vijanden. Hij die zulke mannen onder zijne voorouders telt; hij, die, even als die voorouders, een heldengeest in zich voelt blaken, en even als zij, bereid is om zich met hart en ziel aan Nederland aan te sluiten, en aan het welzijn en den roem van dat land, de zorg zijner dagen, de rust zijner nachten, zijn bloed, zijn leven te offeren, — hij kan er gerust op rekenen, dat het nederlandsche volk zich niet van hem zal afkeeren, maar zich met geestdrift om hem zal scharen, en hem zal huldigen en eerbiedigen als een regtmatig opperhoofd.

Willem de Tweede, toen hij bij Quatre-Bras en Waterloo met zoo veel onverschrokkenheid het staal en het vuur des vijands braveerde, en de zege kocht ten koste van zijn over het slagveld stroomend bloed, — Willem de Tweede heeft daardoor aan zijn stamhuis eene nieuwe aanspraak gegeven op onze dankbaarheid en trouw, en den band versterkt, die zijn geslacht aan Nederland verbindt.

Bij H. A. M. ROELANTS, te Schiedam, is verschenen:

HET LEVEN EN DE REGEERING

VAN

WILLEM DEN DERDE,

KONING DER NEDERLANDEN,
PRINS VAN ORANJE-NASSAU,
GROOT-HERTOG VAN LUXEBURG, enz. enz.

Tweede Druk.

Klein-Octavo. — 100 Bladzijden druks. — Prijs 30 Cents.

EEN LEVENSGROOT PORTRET

VAN

Z. M. WILLEM III,

KONING DER NEDERLANDEN.

EEN LEVENSGROOT PORTRET

VAN

H. M. E M M A,

KONINGIN DER NEDERLANDEN.

Deze Portretten, en Buste, zijn van uitstekende gelijkenis
Medaillon-formaat, en ter grootte, binnen den rand, van 46 × 61 cm

Prijs: DERTIG CENTS.

Exemplaren op zwaar papier, in zwarte ovale lijst, met vergulde
kroon, passe-partout en glas, worden geleverd voor **Acht Gulden**
per stuk.